

ΕΤΑΙΡΙΑ

ΤΩΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ.

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΟΥ Α' ΕΤΟΥΣ.

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΗΣ Α' ΚΑΙ Β' ΤΡΙΜΗΝΙΑΣ.

καὶ τοὺς θησαυροὺς τῶν πάλαι σοφῶν ἀνδρῶν,
οὓς ἐκεῖνοι κατέλιπον ἐν βιβλίοις γράψαντες,
ἀνελίττων, κοινῇ σὺν τοῖς φίλοις διερχομαι καὶ
ἂν τι ὀρώμεν ἀγαθὸν ἐκλεγόμεθα.

ΣΟΚΡΑΤΗΣ παρὰ Ξενοφῶντι.

ΕΝ ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,
ΑΩΠ'.

Ἡ προμετωπίς, μετὰ τοῦ καταλόγου τῶν μελῶν, καὶ περιλήψεως
πρακτικῶν θέλει δοθῇ μετὰ καὶ τῶν πινάκων ἐν τέλει τοῦ I' τεύχους.

ΕΤΑΙΡΙΑ
ΤΩΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΙ'ΝΩΝ.

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΟΥ Α' ΕΤΟΥΣ.

Η ΤΕΛΕΥΤΙΑ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑΕΤΙΑ
(1850—1880)
ΚΑΙ Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΜΕΣΑΙΩΝ,
(323—1830)

(ἀνεγνώσθη ἐν τῇ τακτικῇ ΚΖ' συνεδρίᾳ)

ἸΠΗΡΕΑΝ χρόνοι, καθ' οὓς οὐχὶ μόνον ἐλέγετο ἀλλὰ καὶ
ἐπιστεύετο ὅτι περὶ Ἑλλάδος μόνον μέχρι τοῦ 145 (α) π. Χ.

(α) Φιλονεικία ἡγέρθη παρὰ τοῖς νεωτέροις ἱστορικοῖς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος
περὶ τοῦ πότε ἔαλε ὑπὸ τοῦ Μωμμίου ἡ Κόρινθος· τῷ 145 ἢ τῷ 146 π. Χ.; ὁ
κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος ἐπιλύει τὸ ζήτημα ἐν ἐπὶ τούτῳ διατριβῇ: Κορίν-
θος ἄλωσις ὑπὸ τοῦ Μωμμίου δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ συλλογῇ τῶν Ἱστο-
ρικῶν αὐτοῦ πραγματειῶν, καὶ ἐξ ἧς καταδείκνυται ὡς ἔτος τῆς ἀ-
λώσεως τὸ 145.

(Α'—Β' τριμηνία Α' ἔτους)

ἡδύνατο νὰ γένηται λόγος καὶ ὅτι οἱ διὰ τοὺς λόγους καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν μεγάλοι ἐκείνοι ἄνδρες ἐξέλιπον ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων. Περιηγηταὶ Εὐρωπαῖοι, διερχόμενοι τὰ μέρη ταῦτα, περὶ οὐδενὸς ἄλλου εὕρισκον ἵνα ποιήσωνται λόγον εἰμὴ περὶ τῶν περιλειπομένων ποῦ καὶ ποῦ μνημείων καὶ ἐρείπιων, μεγαλοκάρδιοι δὲ ποιηταὶ ἐκλαίον ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτῶν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ἐν τούτῳ, ἐὰν καθίσταντο ὀλίγον προσεκτικοὶ τὸν νοῦν οἱ περιηγηταὶ οὗτοι καὶ ὀλίγον θετικοὶ τὴν καρδίαν οἱ ποιηταὶ ἐκείνοι ἤθελον ἀνεύρει τὸν δῆθεν ἐκλείψαντα καὶ νεκρὸν πρὸ πολλοῦ Ἑλληνα, μεταβεβλημένον πως καὶ ἡλλοιωμένον τοὺς τρόπους καὶ τὴν ἀναβολὴν, ζῶντα ὅμως καὶ ὑπάρχοντα. Ἦθελον ἀνακαλύψει ἔτι ὅτι τὸ πῦρ τῆς μεγαλοφυΐας ἐκείνης ἀρχαίας Ἑλληνικῆς διανοίας δὲν ἀπεσβέσθη ὅλως ἀλλὰ περιεσώζετο, ὡς ὑπὸ τέφραν, εἴτε ἐν μοναχικῷ ἡσυχαστηρίῳ ἐρήμου τινὸς νήσου καὶ ἀπορρώγος ἀκτῆς, εἴτε ἐν ἀθύρῳ καὶ παντὶ ἀνέμῳ (6) ἀναπεπταμένῳ γραμματοδι-

(6) Ἐὰν πρὸ τῆς ἀλώσεως τὰ μοναστήρια καὶ οἱ μοναχοὶ ἐγένοντο μία ἐκ τῶν πληγῶν, ὅπως ὦν τὸ Βυζαντιανὸν ἡμῶν κράτος καταπολεμούμενον βαθμηδὸν κατεβλήθη καὶ ἐπέσεν ἐν τέλει, διότι τὸ πολυάριθμον τῶν μοναστηρίων καὶ τὸ πλῆθος τῶν μοναχῶν ἐπέβαλψαν καὶ παρήγαγον παρὰ τῇ τότε κοινῇ τὸ πνεῦμα ἐκείνου τὸ στεῖρον πάσης δραστηριότητος καὶ ἐνεργείας ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἐθνικῆς εὐσεύς, ἐν τούτοις, ὁμολογητέον, τούναντιον μετὰ τὴν ἀλυσιν πολλῶν εὐεργεσιῶν ἐγένοντο ταῦτα τοῖς Ἑλλήσι πρόξενα καὶ πολλὰς αὐτοῖς ἡ νεωτέρα γενεὰ πρέπει νὰ γινώσκῃ τὰς χάριτας. Οὕτως ὁ κ. Ε. Καστόρηξ ἐν τῇ βίβλῳ αὐτοῦ, ἣν συντάξε περὶ τῆς ἐν Δημητρίῳ Ἑλληνικῆς Σχολῆς κτλ. σελ. γ' γράφει τὰς: «Τὸ μόνον δὲ βέβαιον εἶναι ὅτι τὰ Μοναστήρια, καὶ τὰς ὅχι πάντα ταῦτα, ἦσαν καὶ σχολεῖα τῶν γραμμάτων καὶ καταφύγιον τῶν τότε λογίων». Ταῦτα λέγει καὶ ὁ μακαρίτης Σ. Κ. Οἰκονόμος ἐν τῷ βίβλῳ Γρηγορίου Μητροπολίτου Εἰρηνοῦ πόλεως καὶ Βατρικίου κτλ. σελ. 14, σημ. α'. Ἰδὲ ὁμοίως καὶ Π. Τριανταφυλλίδου τὰ Ποντικὰ κτλ. σελ. 60.

Ὅποιοι δὲ τινες καὶ ὅπως ἔζων οἱ διδάσκαλοι τότε κάλλιστα ἐν τοῖς ἐξῆς εὐρίσκον ἀναγραφόμενα ὑπὸ τοῦ Κ. Ἀσωπίου, τοῦ οὐχὶ μικροτέρου τὴν ἀρετὴν ἐκείνων σχόντος, οὐχὶ δ' ὀλιγωτέρας τὰς ὠφελείας τῷ ἔθνει ἐμποιήσαντος. «Οἱ ἄνδρες οὗτοι μετὰ τῶν ὁμοίων, καίπερ ζήσαντες εἰς καιροὺς ἀτυχεῖς, οὐστὶς μετὰ φρίκης θέλομεν ἀναπολεῖ, οὐ καταπιεσθέντες παντελῶς ὑπὸ τῆς βαρέως πα-

δασκαλείῳ. Ἀπαντῶντες δ' ἐνίοτε μοναχὸν τινα, σκυθρωπὸν καὶ πως βλακῶδες ἴσως τὸ πρόσωπον ἔχοντα, πιναρὸν δὲ καὶ πολὺτριπτον τὸ ἱμάτιον καὶ οὐδὲν ἐπομένως τὸν ἐσωτερικὸν πλοῦτον το μαρτυροῦν παρυσιζήσαντα ἐκ ἐπιληψίας καὶ συνωμύλου μετ' αὐτοῦ ἤθελον βεβαίως ἀποχωρισθῇ ἀναφωνοῦντες καθ' ἑαυτοὺς τὸ Λατινικὸν ἐκεῖνο λόγιον: saepe est etiam sub palliolo sordito sapientia (γ).

λιτικῆς καὶ ἠθικῆς ἀτμοσφαιρᾶς, εἶναι φαινόμενα πολλῆς προσοχῆς ἄξια, ὡς παριστῶντα ὑπὸ μίαν μὲν ἐποψιν τὰς γηρκίαις δρῶς, αἵτινες, ἀντέχουσιν εἰς λαίλαπας, σεισμούς, πλημμύρας καὶ εἰς ὅλα τὰ δεινὰ τῶν ὁρμημάτων χειμῶνων, περιμένουσι τὸ ἔαρ ἵνα δώσωσι πάλιν νέα σημεῖα ζωῆς, ἢ καὶ τὰ ἐν μέσῳ τῶν τῆς Ἑλβετίας παγετῶνων (glacières) ὁπαντώμενα ἄνθη, ὑπὸ ἄλλαν δὲ ἐποψιν εἰκονίζοντα ἱερεῖς σεβασμίους, οἵτινες, ὡς ἱερὰν περὶ καταθήκην φυλάσσοντες καὶ περιποιούμενοι τοὺς σπινθηράς τῆς προγονικῆς παιδείας, θρησκευτικῶς καὶ οἷον διὰ πιστοκληρίας καὶ διαπιστώσεως, περὶδίδον αὐτοὺς εἰς τοὺς διαδόχους των, ἐπ' ἐλπίδι πάντοτε ὅτι θέλουσι γέννη, προϊόντας τοῦ χρόνου, ζώπυρον φωτεινὸν λαμπτήρα, ἱκανοὺ καὶ τὴν περικυκλωσαν ὁμίχλην νὰ διασκεδάσῃ καὶ τὰ ἐπικεκαλυμμένα προγονικὰ πλεονεκτήματα λαμπρότερα νὰ καταστήσῃ. Ἐὰν δὲ συλλογισθῶμεν τὴν ἐνδοίαν καὶ τὰς κκουχίας αὐτῶν, ἐπὶ μᾶλλον θέλομεν τοὺς τιμήσει· διότι, ἐὰν ἐξαιρεθῇ ὁ Εὐγένιος καὶ ὁ Θεοτόκης, πάντες οἱ λοιποὶ ὑπὸ πενίας καὶ πολλῶν δεινῶν ἐπιέζοντο». Περὶ Ἑλληνικῆς συντάξεως. Περίοδ. δευτ. ἐκδ. β'. σελ. 70.

Τὸ ἀθύρον ἐπὶ καὶ παντὶ ἀνέμῳ ἀναπεπταμένον γραμματοδιδασκαλεῖον δὲν εἶναι ῥητορικῆς μεγαλολαγίας ἡμέτερον ἐπινόημα. Ἰδοὺ ὅπως αὐταῖς λέξεσι τὰ περὶ τῆς Σχολῆς αὐτοῦ γράφει ὁ Νεόφυτος (ὁ Κουσκοκαλυδίνης) πρὸς Εὐγένιον τὸν Βούλγαριν: «Ἐκκαμον προκταβίλλων ἐνθεν μὲν εἰς τοὺςδε τοὺς μαστὸροὺς ὑπὲρ τῆς σόμπας, ἐνθεν δὲ εἰς τοὺςδε ὑπὲρ τῶν θυρίδων» καὶ ἐπειτα οὗτοι μὲν ἐκλείπουσιν, οἱ δὲ διαλείπουσι, καὶ γὰρ ἀνεμοβροχιζομαι διὰ τῶν πάντη ἀναπεπταμένων θυρίδων, καὶ τρόπον κοχλίου καθ' ἑαυτὸν συστρεφόμενος ἐνείλουμαι πρὸς τὸ νυκτερινὸν ψῦχος καὶ πρὸς τὸ ἐπισυμβῆναι ἀνεμόδροχον, κἀντεῦθεν μὴ ἔχων ποῦ κλίνω τὴν κεφαλὴν πάτρω τὰ αὐτὰ, μᾶλλον δὲ καὶ χεῖρω τῶν ἐν τῇ Πουσκάρῃ καθειργμένων, ὅποτε οὐδ' ὀυπερ ἐκεῖνοι ἀπολαύουσιν ἡμερῖνου φωτός διὰ τῆς θυρίδος μετέξω». Περὶ Ἑλληνικῆς συντάξεως κτλ. σελ. 33.

(γ) Τοιοῦτόν τι συνέβη εἰς τὸν Γάλλον Guillet de Saint-George de la Guilletière οὕτως αἱ Ἀρχαῖαι καὶ νέαι Ἀθῆναι ἐδημοσιεύσαν ἐν Παρισίῳ τῷ 1675. Ὁ Γάλλος οὗτος ἐπισκεφθεὶς τὰς Ἀθῆνας τῷ 1669 μετέβη καὶ εἰς τὸ αὐτόθι Ἑλληνικὸν Σχολεῖον, ἐνθα συνήντησε παρὰ τῷ διδασκάλῳ καὶ δύο ἀπολόγους ἐκ τῶν πρώτων λόγων τῶν ἀνδρῶν τούτων κρίνων ὁ Guillet λέγει «ἀπέβαλον τὴν καλὴν δόξαν, ἣν εἶχον περὶ Ἑλλήνων» δὲν ἠδυνήθημεν νὰ μὴ γελάσωμεν, καὶ νὰ μὴ εἰπώμεν πολλὰ μεταξὺ ἡμῶν λατινιστῶν περὶ τῆς ἀμαθείας τῶν

Τὸ πῦρ τοῦτο τὸ ἀοθενές καὶ πτωχόν, βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐμεγεθύνετο, εὐρίσκον τροφὴν ἀρκοῦσαν, ἣν παρείχεν αὐτῷ τὸ πολλαχὺ ἀκμάζον ἐμπόριον καὶ ἡ ἐνιαχοῦ ἀναθάλλουσα βιομηχανία (δ). Οὕτω πως διαδοθέν ἀρκούντως ἐν τέλει ἀνέλαμψε καὶ ἐφάνη, βοηθήσαντος οὐχὶ μικρὸν πρὸς τοῦτο καὶ τοῦ ἐκ τῆς Ἑσπερίας προσπνέοντος ρεύματος τῶν ιδεῶν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ καὶ δὴ τῶν τῆς μεγαλωνύμου ἐκείνης τῶν Γάλλων ἀναστατώσεως τῶν πάντων καὶ ἀνακινήσεως.

Ἡ Ἑλλάς ἠνωρθώθη τότε καὶ οἱ Ἕλληνες παρέστησαν θαυμασιῶς ὁρῶντες ἐν τῷ παγκοσμίῳ θεάτρῳ. Πρὸς τὸ θέαμα τοῦτο, τὸ ὅλως ἀπροσδόκητον διὰ τοὺς μὴ μελετήσαντας τὰ πρὸ αὐτοῦ, οἱ μὲν ψυχροὶ καὶ αὐστηροὶ θεαταὶ εἶπον δὲν εἶνε τοῦτο Ἑλλάς, οἱ ἄνδρες οὗτοι δὲν εἶνε ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων ἐκείνων· ἐν ᾧ ἄρ' ἑτέρου οἱ ἄγαν ἐκείνοι συμπαθητικοὶ καὶ εὐαίσθητοι, κροτοῦντες τὰς χεῖρας, ἀνέκραζον γηθοσύνης Ἑλλάς ἀνέστη. Τί ἔπρεπεν εἰς ταῦτα ν' ἀπαντήσωσιν οἱ Ἕλληνες; . . . Οἱ

νεωτέρων Ἀθηναίων· ἀλλ' ὅταν κατόπιν, ὁ ἕτερος τῶν καλογήρων (Δαμασκηνός) ἀποβαλὼν τὸ προσωπεῖον τῆς ἐπιτετηδευμένης βλακείας φοβερόν ἀπήγγειλε φιλιππικὸν κατὰ τῶν Εὐρωπαίων καὶ ὑπὲρ τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ, τότε, προστίθουν ὁ αὐτὸς αἰ ἐκπληξίς, ἣν παρήγαγεν ἡ ἀπολογία αὐτῆς τῶν Ἑλλήνων εἰς ἡμᾶς ἦτο μεγίστη, τοσοῦτο μᾶλλον, διότι ὑπελάθεμεν ἐκ τῶν προτέρων τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν ὡς ἀγαλμα· ἐταπείνωσε τὴν σοφὴν ἡμῶν ἐμνήγυριν, ἥτις ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ συγγνώμην ἐπὶ τῇ ἀδίκῃ ἐκτιμῇ τῆς ἀξίας τῆς νέας Ἑλλάδος. Ἰδε τὸ σχετικὸν τοῦτο μέρος τῆς περιγῆσεως τοῦ Guillet, μεταπεφρασμένον ὑπὸ τοῦ κ. Α. Μηλιαράκη ἐν Ἑστίᾳ τόμ. Γ', ἀριθμ. 73.

(δ) Ὅποیان συνδρομὴν καὶ βοήθειαν παρέσχον εἰς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἡ ἀκμή τοῦ ἐμπορίου καὶ ἡ εἰσαγωγὴ βιομηχανίας ἐν διαφόροις μέρεσι τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰς τελευταίας ἐκατονταετηρίδας γίνεται ὅλον ἐκ τοῦ ἐξῆς:

Ἡ Κωνσταντινούπολις, τὰ Ἰωάννινα, ἡ Σμύρνη καὶ ἄλλαχοῦ ὅπου διὰ τοῦ ἐμπορίου προσεγγένοτο μείζων τις εὐημερία, τὰ Ἀμπελόκια καὶ αἱ Κυδιωνίαι, ἐνθα βιομηχανία τις παραχθεῖσα καὶ καρποφορήσασα εἰσήγαγεν ὑλικὴν τινα εὐφάρεϊαν, ἐν ᾧ πᾶσι τούτοις βλέπομεν ἰδρυόμενα καὶ διατηρούμενα τὰ καλλίτερα καὶ τὰ τελειότερα σχολεῖα καὶ καθιστάμενα οὕτω τὰ μέρη ταῦτα σπουδαία κέντρα φωτισμοῦ καὶ ἀμίλλης διὰ τὰ πέρα.

μὲν ἐμειδιάσαν, οἱ δὲ συνωφρυνώθησαν, ἀλλ' οἱ πρακτικώτεροι ἀπεφάσιζαν ὅπως ἀποδείξωσι λαμβανομένους καὶ τοὺς μὲν καὶ τοὺς δέ. Τίς ὁ κατὰλληλότερος πρὸς τοῦτο τρόπος;

Νὰ ζητήσωσιν ὅπως ὑποστηρίξωσιν ὅτι δὲν διεκόπη ἡ ἀλυσίς, ἡ συνδέουσα τὸν ἀρχαῖον πρὸς τὸν νέον Ἕλληνα· νὰ ὑποδείξωσιν ὅτι τὸ ρέον νῦν ρεῦμα τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου εἶνε ἀπόρροια τῶν ἀρχαίων ἐκείνων καλλιρρόων πηγῶν· νὰ παραστήσωσιν ἐν τέλει ὅτι ἐὰν ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς ἡλίον ζωογονοῦντα καὶ φωτίζοντα, διὰ λαμπρότατου δέ βλίνοντ' αἰθέρος, αἰ, ἡ κατόπιν Ἑλλὰς εἶνε ἡλιος χειμερινός, ὃν ἐπιπροσθοῦσι νεφέλαι καὶ ὀμίχλη κρύπτει.

Ἐν ἄλλοις λόγοις ἀπεδείχθη ὅτι ἀνάγκη νὰ μελετηθῇ καὶ ἐξακριβωθῇ ὅσον ἐφικτὸν ἡ μεσοχρόνιος περίοδος τοῦ ἑθνικοῦ ἡμῶν βίου. Ἔργον μέγα καὶ δύσκολον οὔτε ὑφ' ἐνὸς ἀνδρὸς δυνάμενον νὰ ἐκτελεσθῇ, οὔτε καὶ ἐν μιᾷ μόνον γενεᾷ ν' ἀποπερατωθῇ.

Οὐχὶ ἡμεῖς ἀλλ' ἅπαν τὸ ἔθνος ἔσται ἑσπεῖ εὐγνώμων πρὸς τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, οἵτινες, δι' οὐδενὸς δεσμοῦ συνδεόμενοι πρὸς ἡμᾶς, ἀνέλαβον οὐχ ἥττον καὶ θαρραλέως κατῆλθον εἰς τὸ ἄχαρι καὶ ἄνευ ἐνδιαφέροντός τινος δι' αὐτοὺς τοῦτο στάδιον, τῆς μελέτης δηλονότι τοῦ Ἑλληνικοῦ Μεσαιῶνος, ἐν ᾧ οἱ κρίνοντες Ἑλλανοδίκα δύνανται νὰ εἴπωσι περὶ αὐτῶν ὅτι ὑπάρχει φιλονεικία οὐχὶ περὶ τοῦ τίς ἀπελείφθη τῶν ἁλλων, ἀλλὰ τίς πρῶτος δέον νὰ ἀνακηρυχθῇ ἐκ τῶν πολλῶν.

Ἀλλ' εὐγνώμονοι πρὸς τοὺς ἄνδρας ἐκείνους δὲν πρέπει νὰ παρίδωμεν ὅτι δι' αὐτὸ δὴ τοῦτο ἔτι μᾶλλον ἐπιβάλλεται ἡμῖν τὸ χρέος πρὸς ἐκπλήρωσιν, ὅπως τὴν τῶν πατέρων ἡμῶν ἱστορίαν μελετήσωμεν καὶ σπουδᾶσθωμεν. Ἐὰν δὲ ὁ πρὸς τοὺς πατέρας σεβασμός καὶ στοργὴ εἶνε καθῆκον κοινὸν παντός τέκνου, πόσω μᾶλλον πρέπει νὰ δείξωμεν ἡμεῖς τοῦτον ὅτε ἔχομεν πατέρας, οἵτινες οὐχὶ πᾶμπαν ἀκλεεῖς καὶ νῶνυμοι ὑπάρχουσι.

Ναὶ μὲν ὁμολογοῦμεν· οἱ πατέρες ἡμῶν ἔδωκαν ὅλον τὸν λαόν· εἰς ἡμᾶς δὲ, εἰς θεολογικὰς ἐρίδας ἀντὶ τῶν ἐθνικῶν.

συμφερόντων ένασχολούμενοι, πολλάκις δὲ κατερρύπαναν τὰς χεῖρας εἰς τὰ αἵματα καὶ τὸν βόρβορον ἐγγληματικῶν πράξεων, τὸ ἴδιον συμφέρον ἐπιδιώκοντες, καὶ τὸν ἐγωϊσμόν αὐτῶν θεραπεύοντες· ἐν τούτοις ὁμολογητέον ἐπίσης ὅτι καὶ αὐτοὶ ἐπὶ αἰῶνας ὅλους ἐτάχθησαν οἰοῦναι ὑπὸ τῆς θείας προνοίας οἱ πρόμαχοι τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἀφειδῶς χύσαντες τὸ αἷμα αὐτῶν εἰς τὰς πεδιῶδας τῆς Ἰλλυρικῆς χερσονήσου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ βίψαντες δι' αὐτοῦ πολλάκις τὰ τεῖχη τῆς Βασιλευούσης· αὐτοὶ ἀνέδειξαν καὶ διέτηρησαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν τῇ Ἀνατολῇ κράτος, οὗ ὁ πολιτισμὸς τότε ἦν οἰοῦναι τηλαυγὴς φάρος τοῖς ἐν Εὐρώπῃ ἐσκοτισμένοις, ἡ δὲ οἰκονομικὴ αὐτοῦ κατάστασις καὶ νῦν ἤδη πρὸς τὴν τῆς ὑπερῆρανου Ἀλβανίας ἀδεῶς δύναται νὰ παραβληθῇ (ε). Ἐπιστάσης δ' ἐν τέλει τῆς τοῦ κινδύνου ὥρας δὲν ἐμικροψύχησαν, οὐδ' ἐβράχυναν ἐν δισταγμοῖς ὅπως

(ε) Παρατίθεμαι ἐνταῦθα τὰς ἀκολουθοῦσας σκέψεις λογίου Γαλάτου, τοῦ κ. Alfred Rambaud, περὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐν γένει καὶ τῆς πρωτεύουσας αὐτοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἰδίᾳ, ἀξιολογώσας διὰ τε τὴν καλὴν αὐτῶν σύστασιν καὶ τὴν εὐκρινῆ ἐκφράσιν. «Παρά τοὺς τοσοῦτους πολέμους, ἐν μέσῳ τοσοῦτων φόβων καὶ κινδύνων, ἡ Κωνσταντινούπολις ἐμελέτα, εἰργάζετο, ἐμπορεύετο. Διετήρει ἐν μέσῳ τῶν ἐπιδρομῶν τὰς ἐκπολιτιστικὰς παραδόσεις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ῥώμης, προπαρκακεύζουσα παρὰ τὴν ἐπαγρύπνησιν τῆς πατρὸς Εὐρώπης τὴν μεγάλην εὐρωπαϊκὴν ἀναγέννησιν».

«Ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλληνικῆς αυτοκρατορίας ἦτο κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα τὸ μέγιστον ἐμπορικὸν καὶ βιομήχανον ἄστυ τῆς χριστιανωσύνης. Διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ἐργασίας εἶχε συσσωρεύσει τοὺς θησαυροὺς ἐκείνους, οἵτινες διηρέθιζον τὴν ἀπληστίαν πάντων τῶν ἐπιδρομῶν καὶ πάντων τῶν τυχοδιωκτῶν, τοῦ Νορμανδοῦ Βασιλεῦς, τοῦ Γερμανοῦ Βερθερμάρκου, τοῦ Ἑνετοῦ Δοδόλου καὶ ὅπως καὶ τοῦ τότε πειρατοῦ ἄμα καὶ ἐμποροῦ Ῥώσου καὶ τοῦ Ἀραβικοῦ καταδρομέως, τοῦ εὐγενεοῦ Οὐγγρου καὶ τῶν Βουλγάρων Τσάρων».

«Ἀλλὰ τὸ Βυζάντιον δὲν ὑπῆρξε μόνον ὁ φύλαξ λαμπροῦ μουσείου, ἐπλάσσε τέχνην νέαν, ἥτις ἐτήρξε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Βυζαντινὴ τέχνη».

«Ἦρκε νὰ σπουδῇ τις ἐν Βυζαντίῳ ὅπως καταστῇ εἰς τῶν φωστέρων τῆς Εὐρώπης».

«Οὐδεὶς αἰὼν τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, ὃν περιστῶν ἡμεῖς ὡς ἐσχατόγηρον ὑπῆρξεν ἄγονος». Βιβλιογραφία περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Δ. Βικέλα: Μελέται περὶ Βυζαντινῶν ἐν Νεολόγῳ Κωνσταντινῶν, ἀριθμ. 1646.

πάντα τᾶλλα ἐγκαταλείψωσι, δύο δὲ μόνον ἀγαθὰ ἐκ τοῦ προτέρου μεγαλείου, ὡς ἄλλοι Αἰνεῖται, ὑπὲρ τῶν ἀπογόνων αὐτῶν, διασώσωσι καὶ διαφυλάξωσι, δύο κεκμηλῆα ἀνεκτίμητα, τὴν θρησκείαν καὶ τὴν γλῶσσαν. Ἐν δὲ ταῖς κατόπιν ἡμέραις, τὸ ταπεινὸν αὐτῶν ἀμφιεννύμενοι τριβῶνιον καὶ τὸν ξηρὸν ἄρτον τρώγοντες, δὲν ἐβαρυθύνουν οὐδὲ ὠργίζοντο κατὰ τῆς τύχης αὐτῶν (ς)· ἀλλὰ τοῖναντίον ψευδόμενον ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἀποδεικνύοντες τὸν ποιητὴν (ς), ἀπαθείς ὁλως καὶ πως φαῖδροι, μέχρι καὶ τοῦ τοῦ ξένους ἐκπλήσσειν, ἐδόξαζον τὸν νεκροῦς ἀνιστάντα Θεὸν τῶν πατέρων, ἀναγινώσκοντες δὲ τὰς ἐν τῇ καθόλου ἱστορίᾳ διακρινόμενας σελίδας τῆς πατρίου ἱστορίας, οὐχὶ βεβαρυμένη τῇ καρδίᾳ, ἐκλειον τὸ βιβλίον πεποιθότες ὅτι δύνανται καὶ πάλιν τοιαῦτα νὰ γράφωσιν (η).

Ἐν τοῖς ἐξῆς ἐγκαταλείποντες ἄλλου καιροῦ ἐνασχόλημα τὴν ἀναγραφὴν τῶν ἀγώνων καὶ τῶν ἔργων, ἃ οἱ ἀλλοδαποὶ περὶ τὴν μελέτην καὶ σπουδὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ Μεσαιῶνος κατέβαλον, θέλομεν περιορισθῇ μόνον ἀναγράφοντες τὰ ὑφ' Ἑλλήνων συνταχθέντα καὶ ἐκδοθέντα ἐπὶ τούτῳ συγγραμματα, κατὰ τὴν τελευταίαν τῶν ἐτῶν τριακοντάδα.

(ς) . . . «ἄλλα τινα αἷτια ἠθικὰ καὶ φυσικὰ καὶ τὸ μέγιστον καὶ κράτιστον ἡ πάτριος εὐσέβεια ἀνεπτόνουν τὸ ἔθνος καὶ ἀνέφερον ὑπεράνω τῶν ἐν οἷς συνεκλείετο στενῶν τῆς κακουχίας ὁρίων καὶ τὴν κεφαλὴν περιέχον ἀνορθοῦν καὶ πρὸς τὰ κρείττονα ἀποβλέπειν». Σ. Κ. Οἰκονόμος, Περὶ Μάρκου τοῦ Κουπρίου.

(ζ) Τὸν Δάντην, γράψαντα ἐν τῇ ἀποθανασίᾳ αὐτοῦ Θείᾳ Κωμῳδίᾳ τὸ περίφημον ἐκεῖνο:

Nessun maggior dolore
Che ricordarsi del tempo felice
Nella miseria.

(η) «Ὡς ποτὶς ὁ μέγας καὶ σοφὸς πρωτεράρχης Φώτιος οὕτω ποῖ ἐπὶ τὸ παρβολικώτερον ἐξεφράσατο διὰ τῶν ἐξῆς: «Κλάδος εὐθαλὴς, ὠρεῖς καρποὺς ἐνεργῶν, περιήρηται· ἀλλ' ἡ ῥίζα μένει, οἷσι πάλιν οὐκ ἐλάττωται»· ἀπῆλθεν ἡ καλὴ καὶ θαυμαστὰ εἰκὼν, ἀλλ' ὁ γράψας ἐπὶ τὴν χεῖρα κινεῖ καὶ γράφει γε πάντως, ἐραστὴς ὢν τοῦ καλοῦ, οὐκέτι γε τὴν αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ τελειοτέρην».

Ἄλλὰ πρὸ τούτου πρέπει νὰ ὁρίσωμεν ὅποιον τὸ χρονικὸν τοῦτο τμήμα τῆς πατρίδος ἱστορίας, ὅπερ Ἑλληνικὸν Μεσσίῳνα ἀπεκκλέσαμεν.

Μεσσίῳνα διὰ τὴν Ἑλλάδα εἶνε τὸ ἀπὸ τοῦ 323 μ. Χ. ἔτους μέχρι τοῦ 1830 χρονικὸν διάστημα. Ἡ αὐτονομία καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος καὶ μὲν φαίνεται λήγουσα τῷ 145 π. Χ. διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τοῦ Μομμίου (θ), ἐν τούτῳ, ἀπὸ τοῦ χρόνου αὐτοῦ ἐξακολουθεῖ ζῶσα ἡ Ἑλλὰς καὶ διαπράττουσα ἔργα, οὐχ ἦττον ἐνδοξότερα τῶν προτέρων, δι' αὐτὸς ὁ περιφανὴς τῆς κοσμοκράτορος Ῥώμης ποιητῆς (ι) ἐν ὁδύνη ψυχῆς καὶ τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν πληγεῖς ἔγραψε τοὺς γνωστὰς ἐκείνους στίχους:

*Graecia capta ferum victorem coepit
et artes intulit agresti Latio.*

Ἡ λανθάνουσα αὕτη ἐνέργεια τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐξακολουθήσεν οὕτως ἐπὶ πολὺ, μᾶλλον ἐπιτεινομένη καὶ διαδιδόμενη μέχρι καὶ τοῦ ἐγκαταλείψαι τὸ κέντρον αὐτοῦ καὶ εἶναι τὸδὴ λεγόμενον πανταχοῦ μὲν οὐχὶ δὲ ἐν οἴκῳ. Ὡστε ὅτε ἐπῆλθεν ὁ Χριστιανισμός, ἡ Ῥωμαϊκὴ μὲν ἐξουσία διεῖπε καὶ ἐκυβέρνησα πανταχοῦ, ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ὅμως ὠμιλεῖτο ἀποκλειστικῶς παρὰ πάντων ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ὁ Χριστιανισμός εὗρε μὲν ἰσχυροὺς συμμάχους διαδόσεως καὶ προσπίσεως ἐν τῇ ξυνορίδι ταύτῃ τῶν κοσμοκρατοριῶν, τῆς Ῥωμαϊκῆς δηλονότι ἐξουσίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, οὐχ ἦττον ὅμως εὗρεν ἐπίσης καὶ δεινοὺς πολεμίους ἐν τῇ δυάδι τῶν ἐθνικῶν θρησκευμάτων, Ἑλληνικοῦ καὶ Ῥωμαϊκοῦ.

Ὅτε ἐβασίλευσε Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, διὰ τῆς κατὰ τοῦ

(θ) Ὅτι μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κορίνθου ἡ Ἑλλὰς δὲν κατέστη Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία ἀμέσως, ἀλλὰ διέμενεν ἐν ὁπωσδήποτε ἐλευθέρᾳ ἐπὶ τινα χρόνον, ἡ ἐξέτασις τούτου ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον ἀξιολόγου μελέτης τοῦ κ. Παπαρηγόπουλου, δημοσιευθεῖσης ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ἱστορικῶν αὐτοῦ πραγματειῶν, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Ῥωμαίων πολιτεία πρὸς τὴν Ἑλλάδα.

(ι) Ὁ Ὑράκιος ἐν ἐπιστολ. βιβλ. Β', 4.

Λικινίου νίκης, τῷ 323 μ. Χ., ἃρ' οὐ κατέστη μόνος αὐτοκράτωρ καθ' ἅπαν τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος, ἐπεχείρησε καὶ ἐξέτελεσε δύο μεγάλαις γεγονότα, ἅτινα ἡλλαξαν καὶ μετέβαλον καθ' ὅλου τὴν ὄψιν καὶ τὴν πορείαν τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ (ια). ταῦτά δὲ καὶ νέαν ἀφετηρίαν πολιτικοῦ βίου εἰς τὸν Ἑλληνισμόν παρέσχον. Εἰσι δ' αὐτὰ α' ἡ ἀνακήρυξις τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἡ ἀναγνώρισις αὐτοῦ ὡς ἐπικρατοῦντος θρησκειώματος καὶ β' ἡ κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ ἐν αὐτῇ μετὰθεσις τῆς πρωτεύουσας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Κέλ्लιστα λοιπὸν ἐνταῦθα δυνάμεθα νὰ κλείσωμεν τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ καὶ νὰ θεωρήσωμεν ἀρχομένην τὸν τεύθεν τὴν μεσοχρόνιον. Ἡ ἱστορία αὕτη διήκει μέχρι τοῦ 1821, ὅτε πάλιν γεγονότα σπουδαία ἐπέθηκαν τὸ τέλος αὐτῇ καὶ ἔδωκαν τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς νεώτερον Ἑλληνισμόν· ταῦτα δ' εἰσὶν ἡ ἱδρυσις κράτους Ἑλληνικοῦ καὶ ἡ σύστασις οὕτω νέου κέντρου πολιτικοῦ καὶ διανοητικοῦ.

Ὁ χαρακτηρισμὸς ἐκάστου τῶν τριῶν τούτων τμημάτων τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας οὐχὶ τόσον δύσκολος, καθότι λίαν προφανὴς ὑπάρχει.

ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν ἐὰν ἐξετάσωμεν ταῦτα, βλέπομεν ὅτι ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις τὸ ἰδανικὸν τοῦ Ἑλλήνος, ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἀφετηρία τῶν διαλογισμῶν καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ, τὸ κινεῖν αὐτὸν καὶ ζωογονεῖν, ἦν ἡ πατρις, ἡ πατρίς ὅμως ὑπὸ τὴν στενωπὴν ἐννοεῖται, περιλαμβανούσα μόνον τὴν πό-

(ια) Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας ἀπὸ τοῦ 306 — 337 μ. Χ. βραδύως τὸ Βυζάντιον κατέστησε πρωτεύουσαν τοῦ Κράτους ἐπινομήσας Κωνσταντινούπολιν τῷ 330, διότι κατὰ τὸν Ζώσιμον 2, 30. ἀθρομάσας τὴν τῆς πόλεως θέσιν ἔκρινε ταύτην ὅτι μάλιστα αὐξήσει καὶ εἰς βασιλείᾳ οἰκήσιν ἀρροδίαν κατὰ τὴν ἱστορίαν. Περὶ δὲ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἦδη ἀπὸ τοῦ 313 εὐνοϊκῶς ἀπεφάνθη ὅτε εἶδεν ἐν οὐρανῷ τὸ θεομήτιον ἐκείνο ὄραμα, ἐξ οὗ καὶ προήχθη εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ Λαβύρου· τὸ ἐπὶ τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐκδοθὲν διάταγμα δὲν διεσώθη· ἴδιον ὅμως ὅτε θανόντος τοῦ Λικινίου κατέστη μοναρχάτωρ καθ' ἅπαν τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος τότε ὁ Κωνσταντῖνος ἐπισήμως ἀνεγνώρισε καὶ ἐστρέψε τὸν χριστιανισμόν ὡς ἐπικρατοῦν θρησκείαν.

λιν τῆς γεννήσεως· ὁ γενικός ἐκείνος δεσμός τοῦ ὁμαίμου καὶ τοῦ ὁμοφύλου, εἰ καὶ ἐν γνώσει, οὐχὶ ὁμως καὶ τὴν νῦν σπουδαιότητα εἶχεν. Ἐν τοῖς μέσοις χρόνοις τὴν πατριδα ταύτην ἀντικαθίστησιν ἡ θρησκεία, ἡ εἰς Χριστὸν πίστις· ἐν αὐτῇ παραδίδεται ὅλως ὁ Ἕλλην καὶ ἐπιλανθάνεται οὕτω καὶ πατρίδος καὶ προγόνων· ἐν αὐτῇ οὐχὶ μόνον αἱ κατὰ μέρος φυλετικαὶ διαιρέσεις ἐκλείπουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἐκτὸς αὐτοῦ ἔθνων αἱ διαιρέσεις ἀφανίζονται· τοὺς λαοὺς δὲ ἐκείνους, οὓς ἄλλοτε περιφρονητικῶς ὠνόμαζε βαρβάρους ἡδὴ μετ' αὐτῶν ὡς ἀδελφὸς δικαιοῦται, ἀκολουθῶν κατὰ γράμμα (16) καὶ ἐν πᾶσι τῷ εὐαγγελικῷ λογίῳ. Μόλις ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις κατενόηθη ὅτι δύναται τις νὰ ἀγαπᾷ καὶ ἰδιαιτέραν νὰ τρέφῃ στοργὴν πρὸς τὴν γωνίαν ἐκείνην τῆς ἐλληνικῆς γῆς, ἐν ᾗ κατὰ πρῶτον τὸν ἥλιον εἶδε, δύναται νὰ ᾔη καλὸς Χριστιανὸς καὶ νὰ θεωρῇ ἐνώπιον τοῦ Ὑψίστου καταπίπτοντας πάντας τοὺς τὴν ἀνθρωπότητα διαχωρίζοντας φραγμοὺς, ἐν τούτοις χρέος καὶ καθήκον ἱερὸν ἐπιβάλλεται αὐτῷ ἰδίαν ἀγάπην καὶ στοργὴν καὶ νὰ ἔχῃ καὶ νὰ τρέφῃ πρὸς ἐκείνους τῶν περὶ αὐτὸν, δι' οὓς τὸ κοινὸν τῆς κατοικίας καὶ τῆς τύχης, τὸ ὁμαίμον καὶ τὸ ὁμόγλωσσον, τὰ αὐτὰ ἦθῃ καὶ ἔθιμα εἰσὶν οἱ ἰσχυρότατοι τῶν συνδεόντων δεσμῶν καὶ οἱ ἀδιάρρηκτοι.

ὑπὸ διανοητικὴν ἐποψὴν ἐξεταζόμενοι αἱ τρεῖς αὗται περιόδοι τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας παρουσιάζουσι τὸ ἐξῆς φαινόμενον. Ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνισμὸς θαυμάζεται ἐπὶ τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ καὶ ἀνερίκτῳ μέχρι τοῦδε ἐξάρσει τῆς διανοίας, ὑφ' ἧς ὀδηγούμενοι οἱ πρόγονοι ἡμῶν παρήγαγον τὰ σοφώτατα, τὰ ἐμβριθέστατα, τὰ κάλλιστα ἔργα ἐν τῇ φιλολογίᾳ, ἐν ταῖς ἐπιστήμαις, ἐν ταῖς τέχναις. Ὁ Ἑλληνικὸς μεσαίων ὁμως διακρίνεται διὰ τὰ θάύματα τῆς καρδίας· κατ' αὐτὸν βλέπομεν ὅτι ὁ Ἕλλην γράφει, ᾄδει, οἰκοδομεῖ, ζωγραφεῖ, ζῇ καὶ ποιεῖ ἐν τέλει, ἔχων τὴν καρδίαν αὐτοῦ πλήρη ἱερῆς πεποι-

(16) Πάβλου πρὸς Ῥωμαίους Α', 14.

θήσεως καὶ ζήλου δικαίου πρὸς τὸ πάνσοφον Ὅν· ζητεῖ νὰ ἀνυψωθῇ καὶ νὰ ρυθμισθῇ τὸν βίον αὐτοῦ κατ' ὅλου πρὸς τι ἰδανικόν, ὅπερ δὲν θέλει νὰ ἐξετάσῃ πῶς καὶ ὅποιον τοῦτο, ἀλλὰ μόνον θαυμάζει καὶ ὑποκλίνεται ἐνώπιον τῆς ἀνάρχου καὶ ἀτελευτήτου Αὐτοῦ μεγαλειότητος. Ὁ Ἕλλην τῶν νεωτέρων χρόνων εἶνε ὁ ἐπιτηδείως πάντα ταῦτα μίξας καὶ θέμενος οὐχὶ σκοπὸν καὶ τέρμα ἀλλὰ μέσον καὶ κόσμημα ἐν τῷ πρακτικῷ αὐτοῦ βίῳ.

Ἐν τέλει δὲ μελετῶντες τὸν ἐθνικὸν ἡμῶν βίον ἐν σχέσει πρὸς ὅλον τὸν κόσμον, πρὸς τὴν καθόλου κοινωνίαν, δυνάμεθα τὸν μὲν ἀρχαῖον Ἕλληνα νὰ παρομοιάσωμεν πρὸς τὸν ἀπὸ τῆς ἐδρας διδάσκοντα καθηγητὴν, ὃν ἐὰν βλέπωμεν ὅτι πολλοὶ περικυκλοῦσι καὶ πλείονες ἔτι σπεύδουσιν ὅπως ἀκούσωσιν εἶνε διότι πολλὰ καὶ καλὰ καὶ σοφὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ διδασκόμενα. Ὁ τοῦ μέσου αἰῶνος Ἕλλην εἶνε ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἀναγεννᾷ καὶ εἰς νέον κόσμον εἰσάγει τὸν ἄνθρωπον διὰ τῶν περὶ ἠθικῆς καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου διδασκαλιῶν· ὁ πνευματικὸς, ὅστις διδάσκει οὐχὶ πῶς πρέπει νὰ σκέπτηται καὶ τί νὰ ἐξετάζῃ ἀλλὰ τί ὀφείλει νὰ πράττῃ τις καὶ νὰ σέβηται. Ὁ τῶν νεωτέρων χρόνων Ἕλλην εἶνε ὁ ἐν τῷ σταδίῳ τῆς Ὀλυμπίας κατερχόμενος εὐγενὴς ἀγωνιστής, Ἑλλανοδίκας πλὴν νῦν ἔχων ἔθνη καὶ λαοὺς ὅλους, τὰ περὶ αὐτὸν κράτη· συνάγωνίζονται αὐτῷ οἱ συνοικοῦντες ἀπὸ πολλοῦ λαοὶ καὶ φυλαί· εἶνε δὲ οὐχὶ ἀποτεθαρρημένος, διότι ἔχει συναίσθησιν τῆς ἰδίας ἀξίας, ἀρύεται δύναμιν ἐκ τοῦ παρελθόντος καὶ αἱ χρηστὰ ἐλπίδες περὶ τοῦ μέλλοντος γλυκαίνουνσι τὴν καρδίαν αὐτοῦ.

Τοιοῦτος ἐν γένει δι' ὀλίγων ὁ Ἑλληνικὸς Μεσαίων· ἡδὴ δ' εἰς τὸ προκείμενον ἐκνευρόμενοι προλημβόμενοι νὰ εἰπωμεν ὅτι ἂν μὴ ὅλως ἀδύνακτον, δύσκολον ὁμως τὰ πολλὰ τὸ συλλέξαι καὶ ἀναγράψαι εἰς ἓν ὅσα περὶ αὐτοῦ κατὰ τὴν λήξασαν ἡδὴ τριακονταετηρίδα ὑπὸ Ἑλλήνων ἐγράφησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν. Τούτου δ' αἰτία οὐχὶ ὅτι πολλὴ ἡ ὕλη ἡμῖν πρόκειται, ἀλλὰ διότι πολλὰ καὶ ἀτάκτως εὑρεται

αὕτη διεσκορπισμένη. Οὕτως ἐὰν θελήσωμεν μόνον τὰ ἐπὶ τούτῳ καὶ πρὸς τοῦτο ἐκδοθέντα βιβλία νὰ ἀριθμήσωμεν, τὸ ἔργον ἡμῶν ἤθελεν εἶναι καὶ εὐκόλον καὶ μικρὸν, ἀλλ' ὁποίας καὶ ὁπόσας μελέτας καὶ ἐργασίας ἠθέλομεν ἀμνημονεύτους παρέλθει, αἵτινες ὅτε μὲν εὐρίσκονται ἐναποτεταμειμέναι ἐν τοῖς κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐκδιδόμενοις περιοδικοῖς καὶ ἡμερησίῳ, ὅτε δὲ παρῴκεινται μεταξὺ ἄλλων ἄρθρων ἐν ταῖς ἐπετηρίδι καὶ τοῖς ἡμερολογίοις (ιγ) καὶ ἐν τέλει οὐχὶ ὀλίγα ὑπολανθάνουσι κεκρυμμένοι ἐν προλόγοις, ἐν παρεκδόσεσιν, ἐν ὑποσημειώσεσιν, ἐν παραπομπαῖς πολλῶν βιβλίων, ὧν ὁ τίτλος πολλῶς οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον τὴν ὑπαρξίν τούτων ἡμῖν μαρτυρεῖ. Τὸ καθ' ἡμᾶς θέλομεν περιορισθῆ εἰς τὸ καταρτίσαι καὶ κατασκευάζειν τὴν ἐκθεσιν ταύτην, ὅσον τὸ δυνατόν πλήρη, ἅψ' ἧς τὸ παραλειφθὲν νὰ μὴ ἦνέ τι μέγα καὶ σπουδαῖον. Τάξιν δ' ἐν αὐτῇ παραδεχόμεθα ἐκείνην, καθ' ἣν νομίζομεν ὅτι ἐπιτυγχάνεται ἡ τελεία καὶ πλήρης τοῦ Ἑλληνικοῦ Μεσαίωνος μελέτη καὶ σπουδή.

(ιγ) Πολλὰ καὶ καλὰ εἰδήσεις περὶ τῆς μεσοχρονίου ἡμῶν ἱστορίας εὐρίσκει τις ἐκ μὲν τῶν περιοδικῶν ἰδίᾳ ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ, τῷ Πανδώρα, τῷ Χρυσολίῳ, τοῖς Νεοελληνικοῖς ἀναλέκτοις καὶ τῷ Παρνασσῷ, ἀπάντων ἐν Ἀθῆναις φανέντων καὶ δὴ τῶν δύο τελευταίων πρωτοβουλία ἐνεργεία τοῦ αὐτοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Παρνασσῷ ἐκ δὲ τῶν ἡμερολογίων ἐν τῷ τῶν Παρισίων Ἑθνικῷ, τῷ ἐν Βενετίᾳ Χρυσολίῳ καὶ τῷ Ἀθῆναις Ἀττικῷ καὶ ἐκ τῶν ἐπετηρίδων ἐν τέλει ἐν ταῖς μόναις διακρινόμεναις καὶ ἐξεχούταις τοῦ ἐνταῦθα Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου.

Α'.

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΜΕΣΑΙΩΝ

ΜΕΛΕΤΩΜΕΝΟΣ ΕΝ ΣΥΝΟΛῳ.

ἀ. Χρονολογικῶς.

Ἐνταῦθα ἀνάγονται :

1. Αἱ Γενικαὶ ἱστορίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τοιαύτας ἔχομεν μετὰ τὴν τοῦ Κούμα ἐν τῇ σειρᾷ τῆς Ἱστορίας τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων (Βιέννη 1830—31) ἔργον κατὰλληλον διὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐδημοσιεύθη, ἄξιον ὅμως καὶ νῦν σπουδαιότητός τινος διὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, ὅπερ ὑπὸ τὰς ἰδίαις ἐντυπώσεις καὶ κατὰ τὰς ἀμέσους αὐτοῦ εἰδήσεις συνέγραψεν ὁ ἀνὴρ — τὴν τοῦ κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους (Ἀθήναι 1861—79), ἀποτελουμένην ἐκ πέντε τόμων μεθ' ἑνὸς ἑκτου, τοῦ Ἐπιλόγου. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι διὰ μὲν τὸν συγγραψάντα τὸ καλλιτεχνικώτατον αὐτοῦ μνημεῖον πρὸς τοὺς μετέπειτα, διὰ τὸ ἔθνος τὸ ἐγκαλλώπισμα τῆς νέας αὐτοῦ φιλολογίας καὶ διὰ πάντα ἐν γένει Ἑλλήνα, οὐχὶ μόνον ἐκ πόθου ἀλλὰ καὶ ἐκ καθήκοντος ἐπιζητοῦντα ἵνα τὴν πάτριον αὐτοῦ γινώσκῃ ἱστορίαν, ἀνέγνωσμά πολύτιμον καὶ διδακτικόν, ἀπαλλάττον αὐτὸν τοῦ ἐμπεσεῖν εἰς τὸν λαθῶριν ἐκεῖνον τῆς πολυλογίας καὶ κενολογίας, τῆς ἀμαθίας καὶ ἀκρισίας, τῆς προσωποληψίας καὶ τῆς καταφορᾶς, τοῦ παπαγαλλισμοῦ ἐν τέλει καὶ τῆς ἀντιγραφῆς τῶν πλείστων Βυζαντινῶν ἱστορικῶν. Τὸ τὸν Ἑλληνικὸν Μεσαίωνα ἐξετάζον μέρος, εἶναι ὁ Β' Γ' Δ' καὶ Ε' τόμος, ἔτι δὲ καὶ ὁ Ἐπίλογος ὑπὸ γενικωτέρων ἑποψιν.

2. Αἱ Μερικαί· καὶ διὰ μὲν τὸ ἐπὶ Βυζαντινῶν τμήμα εἰσὶν ἡ τοῦ κ. Γ. Αλζοπούλου καὶ ἡ τοῦ κ. Γ. Θεοφίλου, νέας κατ' αὐτὰς ἀξιωθείσα ἐκδόσεως (Ἀθῆναι 1877) — διὰ δὲ τὸ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἡ τοῦ κ. Κ. Σάθα Τοῦρκοκρατοῦμένη Ἑλλάς (Ἀθῆναι 1869), πολῦτιμος συγγραφή καθὼς μοναδικὴ διὰ τοὺς χρόνους, οὗς ἐξιστορεῖ καὶ διὰ τὴν πληθύν των ἐν αὐτῇ σπουδαίων εἰδήσεων.

3. Αἱ Μελέται, αἱ ἱστορικαὶ δηλαδὴ συγγραφαὶ ἐκείναι, ἐν αἷς μᾶλλον κρίνονται ἢ ἀναγράφονται τὰ γεγονότα, ὧν ὁ συγγραφεὺς δύναται νὰ θεωρηθῇ μᾶλλον φιλόσοφος ἢ ἱστορικός. Δύο τοιαῦτα ἔργα ἔχομεν, τὰ τῶν κκ. Σ. Ζαμπελίου (Βυζαντινὰ μελέται Ἀθῆναι 1857) καὶ Δ. Βικέλα (Περὶ Βυζαντινῶν μελέτη) Λονδίνον 1874· ἐν τῷ πρώτῳ πολλὰ ἔχῃ νὰ θαυμάσῃ τις, ἐν οἷς ἐξαίρομεν τὴν πολυμάθειαν, τὴν βαθύνοιαν, τὴν εὐθυκρισίαν, τὴν γλαφυρότητα ἐκ τῶν πολλῶν ἀρετῶν τοῦ ἀνδρός· τοῦ δευτέρου τὴν ἀξίαν ὑποδεικνύουσαν σημειοῦντες ὅτι ἐν τοῖς ὀλιγίστοις ἡμῶν ἐθνικοῖς ἔργοις καταριθμεῖται, ἅτινα ἠξιώθησαν εἰς ξένας γλώσσας μεταφράσεως. Μετὰ τούτων ἀδεῶς δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν καὶ ὅσα ὁ κ. Μ. Ι. Γεδεών ἐν τοῖς Μεσαιωνικοῖς αὐτοῦ ἀναλέκτοις (Κ' πολις 1874) ἔγραψεν, ἅτινα, ὀλίγα ἄλλα καὶ καλὰ, ἐλέγχουσι νοῦν κερποφόρως περὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῶν σπουδῶν τρίβοντα, καὶ ὑποδεικνύουσιν ἐν τοῖς κατόπιν ἄνδρα σπουδαίως ἐν αὐτῷ διακριθησόμενον.

6'. Τοπογραφικῶς.

1. Ἐν Εὐρώπῃ. Καὶ δὴ ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς Βασιλευούσης (μετὰ καὶ τῶν περὶ αὐτῆς) κάλλιστα καὶ πολυτιμώτατα ἔργα ἔχομεν νὰ ἀναγράψωμεν· ταῦτα εἰσὶ ἡ τοῦ Κωνσταντίνου Α' τοῦ ἀπὸ Σιναίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντινῆς (Κ' πολις 1844, ἐκδ. 6'), ἐν ᾗ ὑπὸ τὴν μετρίοφρονα ἀνωνυμίαν ἐνὸς φιλόλογου καὶ φιλαρχαιολόγου τὴν ἀκριβεστέραν ἕως τότε ἱστορίαν καὶ περιγραφὴν τῆς πόλεως ταύτης ἀνευρίσκει τις· 6' ἡ ὑπὸ τοῦ προσφά-

τως ἀναρπαγέντος ἀπ' ἡμῶν Σ. Δ. Βυζαντίου, τρίτομος συγγραφή, ἡ Κωνσταντινουπόλις, (Ἀθῆναι 1851—69) ἔργον, ἐν ᾧ ὁ ἀκμάτος ἀνὴρ τὸν μεῖζονα χρόνον κατηνάλωσε τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καὶ δι' οὗ ἐπιζήσει τοῖς κατόπιν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν ἐπαίνοις πρὸς τὴν εὐρυμαθεῖα καὶ πολυπειρίᾳ γέροντος ὁ συγγραφεὺς τῆς β' β' β' ταύτης δύναται νὰ παρομοιασθῇ πρὸς νέον, φιλόστοργον τέκνον μεγάλης μητρὸς, ὅπερ ἀγάλλεται μὲν καὶ χαίρει ἀναγράφον τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ προτερήματα, τὰς ὥρας τῆς χιρᾶς καὶ τῆς δόξης αὐτῆς, θρηνεῖ δὲ καὶ στένει περιγράφον ὅσα κατὰ καιροὺς δεινὰ ὑπέστη καὶ πικριῶν ποτήρια ἐποτίσθη. Μετὰ τὰ ἔργα ταῦτα ἐνόμιζέ τις ὅτι, ἂν μὴ μηδὲν, μικρὰ τινὰ ἡδύνατο ἄλλος νὰ γράψῃ περὶ τῆς πόλεως ταύτης, τῆς κατ' ἐσχάτην καὶ ὅμως ἀπεδείχθη ὅτι νοὺς ἐξετάστικὸς μέχρι καὶ τοῦ ἐλαχίστου ἐμβριθῶν, φιλοπονία ἀκμάτος, τὰ πάντα ἀνακινούσα καὶ ἀνερευνῶσα, δύνανται νὰ παράγωσιν αἰετοπερὶ πρῶτότυπὸν τι οὕτως ἔχομεν γ' τὰς Βυζαντινὰς μελέτας (Κ' πολις 1878) τοῦ κ. Α. Γ. Πασπάτη, δι' ὧν συμπληροῦνται αἱ ἄνω μνησθεῖσαι συγγραφαί, (ἐκτὸς τούτων δὲ καὶ ἄλλας ἰδίαι περὶ τῶν περὶ τῆς Κ' πόλεως ἐπὶ τε τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας ἔργα τοῦ αὐτοῦ).

Περὶ Θράκης γενικὸν ἔργον, ἀλλὰ καὶ σύντομον, καὶ μᾶλλον τὰ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐξερευνῶν, ἔχομεν τὸν ὑπὸ τοῦ κ. Ἡρ. Βισιᾶδου γραφέντα Θρακικόν, ὡς καὶ τὸν ὑπὸ τοῦ κ. Β. Σκορδέλη. — Εἰδικῶς δέ, διὰ τὰς ἐν αὐτῇ πόλεις, περὶ Φιλιππουπόλεως ἔγραψεν ὁ Γ. Τσουκαλᾶς Ζακύνθιος (Βιέννη 1851)· περὶ Μαρωνείας δὲ ὁ κ. Μ. Μελίρρυτος (Κ' πολις 1871).

Διὰ τὴν Μακεδονίαν ἀριστον ἔργον εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Γ. Δήμιτσα συγγραφέντα Μακεδονικά, ἅτινα ὁ μὲν ἐν Ἀθῆναις Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλήνων γράμματων ἐδημοσίευσεν ἰδίῳ ἀναλώματι, ὁ δὲ ἐν Παρίσι (ὡς εἶναι γνωστὸν) ἐβράβευσε (Ἀθῆναι 1874). — Περὶ Μακεδονίας ἔγραψε καὶ ὁ κ. Χ. Καρμίτσας (Χρυ-

σαλ. 'Αθ. Γ'). — Ειδικῶς ἐνησχολήθησαν περὶ αὐτῆς ὁ κ. Ν. Β. Χρυσανθίδης γράψας Περιγραφὴν τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου (Κ]πολις 1870) καὶ ὁ κ. Ν. Φιλιππίδης τῆς Δράκμης (Παρνασσ. Α').

Τὴν Ἑπειρον, τὴν καλλιτόχον ταύτην χώραν διὰ τὸν νέον Ἑλληνισμόν, ἀντικείμενον ἐν γένει ἔλαβεν ὁ Π. Ἀραβαντινὸς γράψας Χρονογραφίαν τῆς Ἑπείρου, περιεκτικώτατον διτομον ἔργον· ἐτι δὲ ὁ κ. Δ. Σεμιτέλος καὶ ὁ κ. Α. Πάλλης (Πανδ. Ζ'. Η'). — εἰδικῶς δὲ τὴν μὲν βόρειον Ἑπειρον ὁ μητροπολίτης Βελεγράδων Ἀνθιμος γράψας περιγραφὴν καὶ ἱστορίαν τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ (Κέρκυρα 1868), ὑπόδειγμα κάλλιστον πρὸς μίμησιν θέμενος τοῖς ἐν Χριστῷ αὐτοῦ συναδέλφοις· τὸ Ζαγόριον ὁ κ. Ἰω. Λαμπρίδης ἐκδούς τὰ Ζαγορικά (Ἀθήναι 1870) καὶ τὴν Πάργαν ὁ κ. Π. Σαλαμπάντας.

Τῆς Θεσσαλίας Περιήγησιν καὶ Τοπογραφίαν ἔγραψεν ὁ Νικ. Μάγνης.

Εἰσερχόμενοι εἰς τὴν χώραν, ἥτις τὸ Ἑλληνικὸν νῦν ἀποτελεῖ βασιλείον, ἀπαντῶμεν τὴν πόλιν ἐκείνην, ἥτις κλεινὸν Ἑλλάδος ἔρεισμα τὸ πάλαι ἀπεκαλεῖτο καὶ ἤδη πρωτεύουσα τοῦ κράτους ὑπάρχει. Ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν ἔγραψεν ὁ Δ. Σουρμελῆς, σύντομον, καὶ ὡς εἰσαγωγὴν εἰς τὴν βίβλον, ἥτις τὰ ἀπὸ τοῦ 1821 ἐν Ἀθήναις γινόμενα ἱστορεῖ. Μετὰ τοῦτον ἔρχεται ὁ κ. Γ. Κωνσταντινίδης (Ἀθήναι 1876), οὗ τὸ ἔργον ἐβραβεύθη μὲν ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τούτῳ συστηθέντι διαγωνισμῷ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τοῦ ἐνδόξου τούτου ἀστεος ἐπάξιον κρίνεται ὑπὸ τῶν πολλῶν· παρὰ πᾶσιν ἐπαινεῖται ὡς λαμπρὸν ἔργον τὸ τοῦ κ. Σ. Π. Λάμπρου Αἰ Ἀθῆναι περὶ τὰ τέλη τοῦ 18' αἰῶνος (Ἀθήναι 1878). — Τῆς Μονεμβασίας τὴν ἱστορίαν ἐξέδοτο ὁ κ. Κ. Παπαμιχαλόπουλος (Ἀθήναι 1874).

3. Ἐν Ἀσίᾳ. Ἐν γένει μὲν ἔχομεν ἔργον περὶ Μικρᾶς Ἀσίας τὸ ὑπὸ Π. Γερακίῃ ἐκδοθὲν ἐκ μεταφράσεως τοῦ *Te-keir* καὶ ἧς ὁ Α' μόνον τόμος ἐδημοσιεύθη (Σμύρνη 1873).

Εἰδικῶς δὲ τὰ περὶ τῆς Βιθυνίας μανθάνομεν ἐκ τῶν Βιθυνικῶν τῶν Μ. Κλεωνύμου καὶ Χ. Παπαδοπούλου (Κ]πολις 1867).

Περὶ Κυζίκου ἀριετᾶς εἰδήσεις εὐρίσκομεν ἐν τῷ προλόγῳ τῆς Ἀκολοιουθίας τοῦ ἁγίου Αἰμιλιανοῦ (Κ]πολις 1876), ἣν ἐδημοσίευσεν ὁ μητροπολίτης Κυζίκου κ. Νικόδημος· ἐκ τούτων προαγόμεθα νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι τῆς μητροπόλεως ταύτης πλήρη δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν τοπογραφίαν καὶ ἱστορίαν, ἔργον τοῦ εὐπαιδέτου ἱεράρχου. — Μετάφρασιν ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ τῆς τοῦ Marguardt ἱστορίας τῆς Κυζίκου ἐδημοσίευσεν (Κ]πολις 1879) ὁ ἀρχιμ. Κύριλλος Γρηγοριάδης.

Τὰς Κυδωνίας ἱστόρησεν ἡμῖν ἡ Χαρίκλεια Σ. Ἀναγνώστου (Σμύρνη 1861) καὶ ὁ Ν. Σαλτέλης γράψας τὸν Κυδωνιάτην.

Περὶ Περγάμου ἔχομεν τὸ τοῦ Ν. Ράλλη (Σμύρνη 1870) σύγγραμμα εἰς χρῆσιν τῶν σχολείων τῆς πόλεως ταύτης.

Τῆς Σμύρνης τὴν ἱστορίαν μανθάνομεν ἐκ τῶν Σμυρναϊκῶν τοῦ Μ. Τσακίρογλου, ὧν μόνον τὸ Α' μέρος ἐφάνη (Σμύρνη 1876).

Διὰ τὴν Φώκαιαν εἰσὶ τὰ τοῦ κ. Α. Π. τοῦ Κεραμέως Φωκαϊκά (Σμύρνη 1879).

Βοηθεὶ ἡμᾶς διὰ τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἰωνίας τὸ φυλλάδιον τοῦ κ. Π. Λάμπρου Ἀνέκδοτον νόμισμα Σαρουκχάν (Ἀθήν. 1870).

Τῆς Νέας Ἐφέσου συμβάντα κατὰ τὸ 1821 ἔγραψε καὶ ἐξέδοτο ὁ κ. Δ. Εἰρηνίδης (Ἀθήναι 1877).

Τῆς ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Καππαδοκίας ἱστορίαν καὶ περιγραφὴν ἔγραψεν ὁ Ν. Ρίζος (Κ]πολις 1856) ἐν συντόμῳ, καὶ ὁ Π. Καρολίδης ἐκτανῶς ἐν τοῖς ἀξιολογοῖς Καππαδοκικοῖς, ὧν μόνον τὸν Α' ἔχομεν τόμον (Κ]πολις 1874).

(Α' — Β' τριμηνία Α' ἔτους)

Περὶ Συνασσοῦ ἐξεδόθη τὸ τοῦ Ρ. Ἐλευθεριάδου ἔργον (Κ]πολις 1879).

Ἐν τέλει μὴ λησμονώμεν τὴν παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα Ἑλληνικὴν παροικίαν, ἥτις, εἰ καὶ πόρρω τῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ κέντρων κειμένη, οὐχὶ ὁμως καὶ ἀμέτοχος τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν ἀγώνων αὐτοῦ ὑπάρχει. Περὶ Τραπεζοῦντος συστηματικῶς πολλὰς πολυτίμους εἰδήσεις περιέχει ἡ ἀξιόλογος συγγραφή τοῦ κ. Σάββα Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ Στατιστικὴ Τραπεζοῦντος (Κ]πολις 1870). — Οὐχ ἦττον περιέργους ἐπίσης ἄλλας ἀλλ' ἀτάκτους ἐγκλείουσι καὶ τὰ Ποντικὰ τοῦ μακαρίτου Π. Τριανταφυλλίδου (Ἀθῆναι 1866) ὡς καὶ οἱ Φυγάδες τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ προλόγῳ (Ἀθῆναι 1870).

3. Νῆσοι: Ἐκ τῶν ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως μικρῶν ἀλλ' ὠραίων ἐκαίνων νήσων, τῆς μὲν προσφιλοῦς αὐτῷ Ἀντιγόνης τὴν ἱστορίαν ἔγραψεν ὁ Μ. Χουρμούζης (Κ]πολις 1868). Περὶ δὲ τῆς Χάλκης ὑπάρχει μετὰ τὸ ἱστορικὸν ὑπόμνημα τοῦ Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ (Κ]πολις 1846) τὸ ὑπὸ Ξ. Μογέ ἐκδοθὲν ἔργον περὶ τῆς Ἑλληνεμπορικῆς Σχολῆς (Κ]πολις 1875).

Ὁ Σταυρ. Ἀναγνώστου ἔγραψε περὶ Μιτυλήνης· περὶ Χίου δὲ ὁ Δ. Φικαρογιαννίδης καὶ κάλλιστα ὁ Α. Μ. Βλαστός, συντάξας τὰ Χιακὰ (Ερμούπολις 1840). Ὠφέλιμον δὲ διὰ τὰς μελέτας ἡμῶν εἶναι τὸ τοῦ νομισματολόγου Π. Λάμπρου φυλλάδιον περὶ ἀνεκδότων νομισμάτων τῆς Χίου (γαλλιστὶ ἐν Παρίσις 1877).

Ἰκανὰ περὶ Πάτμου ἔγραψεν ὁ Ἐπ. Σταματιάδης (Χρυσ. Ἀθ. Α' καὶ Ἐθν. ἡμ. 1865). Ἀναγραφὴν δὲ τῶν ἐν τῇ αὐτῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Μονῆς περὶ Πάτμου πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἐγγράφων ἐποιήσατο ὁ ἱερομ. Ἱερὸθ. Φλωρίδης.

Τὴν τῆς Κᾶσσου ἱστορίαν τοῦ Σαβάρη μετέφρασεν ὁ κ. Μαλανδράκης.

Ἱστορίαν τῆς Καλύμνου σύντομον ἐξέδοτο ὁ κ. Θ. Κινδύ-

νης (Ἀθῆναι 1879)· κάλλιον δὲ ἔγραψεν ὁ Ἰππ. Τκυλάριος ἐν τῇ Πανδώρα (Τόμ. ΙΒ).

Τὸ δεῦτερον ἤδη ἐξέδοτο τὴν περὶ Σύμης βίβλον αὐτοῦ ὁ Μ. Γ. Γρηγοριάδης (Ἀθῆναι 1877). Ὁ δὲ Δ. Χαβιαρᾶς ἔγραψε περὶ ἐθίμων καὶ γλώσσης ἐν Σύμῃ. Μεγάλην ἐπηγγέλλετο τῇ Σύμῃ δοῦν ἐκδιδομένη ἡ Συμὰς τοῦ Κ. Σιμωνίδου, ἀλλὰ πομπόλογος δίκην διεροζήνη αὕτη ἀμέσως καὶ ἠφανίσθη (Ἀθῆναι 1849).

Ἡ Σάμος κατέστη τὸ ἀντικείμενον πολλῶν μελετῶν. Ἐξέχει ἐν πρώτοις ὁ Ἐπ. Σταματιάδης, γράψας τὰ Σαμιακὰ, ὧν δυστυχῶς μόνον τὸν ἓνα τόμον μέχρι τοῦδε ἔχομεν, ἐξακολουθεῖ δὲ σπουδαίως περὶ τῆς νήσου καταχωρίζων διατριβὰς ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τῆς Ἡγεμονίας. Μετὰ τοῦτον ὁ Ἐμμ. Κρητικίδης ἐκδούς τὰς ἐξῆς πραγματείας ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου: Διάσημοι ἄνδρες τῆς Σάμου (1870), Ἐρήμωσις καὶ συνοικισμὸς αὐτῆς (1870) καὶ Μοναί (1873). Τὰ κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 ἔγραψεν ὁ Γ. Δημητριάδης (Χαλκίς 1866) ἰδίᾳ.

Σπουδαία συμβολὴ διὰ τὴν ἐπὶ τῶν ἱπποτῶν, τοῦ ὁμωνύμου τῆς νήσου τάγματος ἱστορίαν τῆς Ρόδου εἶνε ἡ τοῦ Π. Λάμπρου Πραγματεία περὶ τινῶν ἀνεκδότων νομισμάτων αὐτῶν ἐν τῇ Πανδώρα καὶ ἰδίᾳ ἰταλιστὶ (Βενετία 1865 καὶ γαλλιστὶ Παρίσις 1877).

Διὰ τὴν Κύπρον ἀξιόλογον ἔργον εἶνε τὰ Κυπριακὰ τοῦ Ἀθ. Σακκελαρίου (Ἀθῆναι 1852), ὧν ἐξεδόθησαν μόνον ὁ Α' καὶ ὁ Γ' τόμος. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐπληρέθη παρὰ πάντων, Ἑλλήνων καὶ Εὐρωπαίων· συντελεστικὸν διὰ τὰς ἐπὶ τῆς Κυπρίου ἱστορίας σπουδὰς εἶναι τὰ τοῦ Π. Λάμπρου Ἀνεκδοτὰ νομίσματα τοῦ Μεσαιωνικοῦ βασιλείου τῆς Κύπρου (Ἀθῆναι 1876)· τέλος εἰδήσεις ἱστορικὰς περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἔγραψεν ὁ Φίλιππος Γεωργίου (Ἀθῆναι 1875).

Ἔργα περὶ Κρήτης εἶνε: τὸ τοῦ Μ. Χουρμούζη (Ἀθῆναι 1842), τὸ τοῦ Μ. Μπενάρδου, καὶ τὰ τοῦ Σ. Ζαμ-

πελίου: Κρητικοί γάμοι καὶ ἱστορικὰ σκηνογραφήματα, οἷς πρόσθετος τὸ ἔργον τοῦ κ. Ε. Βυβιλάκη Πρωρεῦς τῶν ἐν Κρήτῃ ναυτιλλομένων ('Αθῆν. 1869).

Περὶ τῶν Κυκλάδων ἐν γένει πραγματευόμενα εἶδον τὸ φῶς τὰ ἐξῆς ἔργα: Τὰ Κυκλαδικὰ τοῦ κ. 'Α. Μηλιαρχάκη, βραβευθέντα ὑπὸ τοῦ ἐν Παρίσις Συλλόγου καὶ ὧν περιενομεν ἀνυπομόνητοι τὸν Β' τόμον, ἐν ᾧ, ὅν οὐχὶ τὸ πλεῖστον, τὸ σπουδαιότερον ὅμως μέρος, τὸ περὶ τῆς μεσοχρονίου ἱστορίας τῶν Κυκλάδων περιλαμβάνεται τοῦ κ. Κ. Στεφάνου 'Ανεκδότα ἔγγραφα ('Αθῆναι 1878) πραγματευόμενα περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ρώσων τῷ 1769 κατοχῆς τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Α. Π. Καράλη μετὰφρακίς τοῦ σπουδαίου ἔργου τοῦ P. Sauger (Σύρος 1878).

Περὶ Θήρας ἐνησχολήθη ὁ Ἰωσήφ Δεκιγγάλλας καὶ ὁ Ν. Πεταλᾶς, ἐκδοὺς Θηραϊκῆς γλωσσικῆς ὕλης τὸ Α' τεύχος ('Αθῆναι 1876).

Μετὰφρασιν ἱστορίας τῶν Κυκλάδων καὶ ἰδίᾳ τῆς Νάξου ἐξέδοτο ὁ Μ. Ν. Δαμιράλης ('Αθῆναι 1874).

Ἐπίσης τῆς Τήνου ὁ Ι. Ν. Καγκάδης τῆς ὑπὸ τοῦ 'Αλ. δὲ Βαλῶν γραφείσης (Τήνος 1878). Πρὸ αὐτοῦ δὲ ὁ Δ. Μ. Μαυρομαρᾶς ἐδημοσίευσεν Περὶ οὐδείαν τῆς Τήνου ('Αθῆναι 1865).

Ὁ Κάρολος Γκιὼν ἐξέδοτο τὴν ἱστορίαν τῆς Σίφνου (Σύρος 1876).

Τὰς Σπέτσας ἱστορήσαν οἱ κκ. 'Α. Χ. 'Αναργύρου καὶ 'Α. Κ. 'Ορλάνδος ('Αθ. 1878).

Τῆς Σύρου ἱστορίαν ἔγραψεν ὁ κ. Τ. 'Αμπελᾶς (Σύρος 1874), πολυσέλιδον μὲν βεβαίως, ἀλλ' οὐχὶ πολύτιμον ἔργον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου, καὶ δὴ τὴν μεσοχρόνιον, εἰ καὶ ὁ δῆμος Ἑρμοῦπόλεως ἰδίᾳ δαπάνῃ ἐδημοσίευσεν ταύτην. Τῆς Σύρου τὰς ἀνεκδότους ἐπιγραφάς, ἐν οἷς ἱκαναὶ Χριστιανικαί, συνέλεξε καὶ ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Κλών Στεφάνου.

Περὶ τῶν Ἰονίων νήσων καθόλου ἔγραψαν: ὁ Π. Γρατιάτος ('Η Ἐπτάνησος ἐπὶ τῆς ξενοκρατίας καὶ ὁ τελευταῖος πρόεδρος τῆς Ἰονίου πολιτείας, Κεφαλληνία 1878), ἡ γνωστὴ Dora d' Istria (Αἱ Ἰόνιοι νῆσοι, μετὰφρασίς Μ. Κ. 'Ράλλη, 'Αθῆναι 1859) καὶ ἐν τέλει κάλλιστα καὶ ἀξιόλογα οἱ κκ. Π. Χιώτης, Ι. 'Ρωμανός, καὶ Ἑρμάνος Λούντζης ('Αθῆν. 1856).

Ἱστορίαν τῆς νήσου Ἰθάκης ἐξέδοτο ὁ Ν. Καραβίας Γρίβας (Κ[]πολις 1849).

Περὶ Ζακύνθου ἔχομεν τὰ τοῦ γεραροῦ Παναγιώτου Χιώτου Ἱστορικὰ Ἀπομνημονεύματα Ζακύνθου, τοῦ Ι. 'Ρωμανοῦ τὸν Γρατιανὸν Ζώρζην (1870 Κέρκυρα) ἐξέδωκε δὲ καὶ φυλλάδιόν τι ὁ Κ. Σάθας, ἐπιγραφόμενον: Τὸ ἀρχοντολόγιον καὶ οἱ Ποπολάροι ('Αθῆναι 1867).

Συλλογὴν ἀρχαιολογικῶν λειψάνων τῆς νήσου Κεφαλληνίας ἐδημοσίευσεν ὁ Π. Ἰακωβάτος Ζερβός. Ὁ δὲ κ. Η. Τσιτσέλης τῆς ἐξῆς περὶ Κεφαλληνίας διατριβῆς: Γλωσσάριον, Ὅρκοι καὶ κατάραι, Ὁνοματοθεσία. Λευκάδος Μυρολόγια ἐξέδωκεν ὁ κ. Ι. Σταματέλος (Ζακύνθος 1876).

Ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ μετέφρασεν ὁ κ. Φ. Α. τὴν ἐν ἔτει 1587 πολιορκίαν τῆς Κερκύρας καὶ τὰ περὶ τὴν Καρτανίδα Καλὴν (Κέρκυρα 1877).

Ἐλησημονήσαμεν νὰ προσθώμεν ἀνωτέρω ὅτι σπουδαία συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν Ναυπάκτου, Ἀμφίσσης, Γαλαξειδίου, Λοιδωρικίου καὶ τῶν πέριξ εἶνε τὰ προλεγόμενα, ἅτινα ὁ Κ. Σάθας προέταξε τοῦ Χρονικοῦ Ἀνεκδότου Γαλαξειδίου ('Αθῆναι 1865).

Ὡσαύτως καλὸν ἔργον εἶναι τὸ τοῦ Σταύρου Οἰκονομάκη Τὰ σωζόμενα Ἰθώμης, Μεσσήνης καὶ τῶν πέριξ (Καλῆμαι 1879), καὶ τὰ δύο φυλλάδια τῶν Μεσσανιακῶν τοῦ κ. 'Αθ. Πετρίδου (Καλῆμαι 1877) τὸ τοῦ Π. Ἀλμπέρτου ἀνεκδότα νομίσματα κοπέντα ἐν Γλα-

ρένταξ ὑπὸ 'Ροβέρτου τοῦ ἐξ 'Ανδηγκυῶν ('Αθῆν. 1876).

'Ενδιαφέρον ἔργον εἶναι τὸ τοῦ κ. Αθ. Πετρίδου Περὶ τοῦ ἐν Θεσπρωτίᾳ τῆς 'Ηπείρου μεσαιωνικοῦ φρουρίου (Παρνασσ. τόμ. Γ').

'Αλλὰ κάλλιστον ἔργον, οὔτινος μία νέα ἔκδοσις μετὰ προσθηκῶν εἶναι πόθος τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου κοινός, φρονούμεν, εἶναι τὰ 'Ελληνικά (τόμοι 3) τοῦ 'Ιακώβου Ριζοῦ Ραγκαβῆ ('Αθῆν. 1854).

γ'. Βιογραφικῶς.

1. Βασιλεῖς καὶ 'Ηγεμόνες.—Οἱ ἐξῆς Βυζαντινοὶ βασιλεῖς ἐγένοντο τὸ ἀντικείμενον ἰδίᾳς ἐρεῦνης καὶ μελέτης. Τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον ἐβιογράφησεν ὁ ἱεροδ. κ. Καλλιόπιος Δημητριάδης (Μονάχῳ 1878). τὸν δὲ Παράθετον 'Ιουλιανόν ὁ κ. Α. Δ. Κυριακοῦ ('Εστία Ε') καὶ ὁ κ. Θ. Τυπάλδος ἐν μεταφράσει ('Αθῆναι 1878). 'Αξιόλογος καὶ διδακτικωτάτη εἶνε ἡ μελέτη τοῦ Κ. Παπαρρηγόπουλου: Οἱ τελευταῖοι τῶν Εἰκονομάχων (Πανδ. Δ'). 'Εν τῷ πρυτανικῷ αὐτοῦ λόγῳ ὁ Π. Παπαρρηγόπουλος ἀντικείμενον ἔσχε Βασίλειον τὸν Μακεδόνα, διευκρινήσας ἰδίᾳ τὰ περὶ τῶν νομοθετικῶν ἔργων τοῦ βασιλέως τούτου.

Θύρῳδον μέγαν ἡγείρεν ἐσχάτως μικρὸν βιογραφικὸν σημείωμα τοῦ Κ. Παπαρρηγόπουλου ('Εστία Α') περὶ τοῦ ἡγεμόνος τῆς 'Αλβανίας Σκενδέρ-βεη, δὸν ἀφορμὴν εἰς τὴν σύνταξιν ὁμοίων περὶ τοῦ ἀνδρός ἔργων τοῖς κκ Α. Μηλικράκη ('Αθῆναι 1876) καὶ Μ. Γ. Δήμιτσα ('Αθῆναι 1876).

2. Ἀρχόντες καὶ διερμηνεῖς. Περὶ τῶν λεγομένων Φαναριωτῶν ἐπ' αὐτῶν τι ἔργον μέχρι τοῦδε δὲν ἐδημοσιεύθη· ἡ μὲν μετάφρασις τοῦ Zalloni, ἡ ὑπὸ τοῦ Βλασ. Βελτινοῦ ἐκδοθεῖσα, εἶνε μᾶλλον τῆς κακοτρόπου ἐκείνου διανοίας ἢ τῆς ἀξίας τῶν ἀοιδίμων ἀνδρῶν ἀπεικόνισμα· οἱ δὲ Φαναριῶται τοῦ κ. Ελ. Θωμᾶ, οὐ πρὸς τὸ πραγματικὸν ὕψος τῶν κρινομένων ἐξικιννοῦνται.

Τὰς περὶ τῶν παρὰ τῇ Υ. Πύλῃ 'Ελλήνων μεγάλων Διερμηνέων διαφόρους εἰδήσεις πολλαχόθεν μετ' ἐπιμελείας ἐπαινετῆς συλλέξας ὁ 'Επαμ. Σταματιᾶδης συνέταξε τὸ τὰς Βιογραφίας τῶν ἀνδρῶν τούτων περιέχον περισπούδαστον αὐτοῦ ἔργον ('Αθῆναι 1865).

'Ιδίᾳ περὶ τοῦ Παναγιώτου Νικουσίου κάλλιστον ἐποίησατο λόγον ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος (Πανδ. ΙΑ'). 'Ο δὲ κ. Μ. Ι. Γεδεών περὶ Μιχαήλ Κριτοβούλου τοῦ 'Ιμβρίου, πρώτου δὲ Μεχμέτ τοῦ Κατακτητοῦ γενομένου γραμματέως, γράψας, ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ ταύτῃ, τῇ ἐπιγραφομένῃ 'Ο πρώτος Φαναριώτης (Βύρων Γ') ἀποφαίνεται πρωτοτύπως ὅτι ἐν τῇ τάξει τῶν παρὰ τῇ Υ. Πύλῃ Μεγάλων Διερμηνέων ἀρχηγὸν καὶ πρωτοστάτην τακτέον οὐχὶ τὸν Νικουσίον, ὡς κοινῶς θεωρεῖται, ἀλλὰ τὸν Κριτόβουλον.

Εἰς δ' ἐξ αὐτῶν πρὸ πάντων 'Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος ὁ ἐξ 'Απορρήτων ἐγένετο τὸ ἀντικείμενον ἀκριβοῦς καὶ καρποφόρου ἐρεῦνης καὶ μελέτης. Περὶ αὐτοῦ ἔγραψαν: ὁ Π. Ἀργυρόπουλος, ἐν τῷ πρυτανικῷ αὐτοῦ λόγῳ ('Αθῆναι 1853). ὁ Ε. Σταματιᾶδης (Χρυσάλλις 'Αθηνῶν Γ'), πρὸς ὃν διαφωτίσεις διὰ τοῦ τύπου ἐποιήσαντο εἶτα ὁ Σ. Δ. Βυζάντιος καὶ ὁ Σ. Κ. Οἰκονόμος (Πανδ. ΚΒ') καὶ τελευταῖοι οἱ κκ. Γ. Μαυροκορδάτος καὶ Θ. Λιθαδᾶς, ὁ μὲν βιογραφίαν, ὁ δὲ μελέτην ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀνδρός προτάξαντες (Βιέννα 1879).

Περὶ τοῦ Νικολάου Μαυρογένους ἔγραψεν ὁ κ. Μ. Γ. Ἀντωνόπουλος (Βύρων Γ').

Β'.

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΜΕΣΑΙΩΝ

ΜΕΛΕΤΩΜΕΝΟΣ ΕΙΣ ΤΑ ΑΠΑΡΤΙΖΟΝΤΑ ΑΥΤΟΝ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ.

α Οἶκος.

Ἐνταῦθα κατατακτέον τὰ ἔργα, ὅσα περὶ ἡθῶν καὶ ἐθίμων, προλήψεων, τελετῶν καὶ ἐν γένει περὶ πάντων τῶν εἰς τὸν οἰκιακὸν βίον τοῦ Ἑλλήνος ἀναφερομένων πραγματεύονται διὰ τε τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους καὶ τοὺς κατόπιν.

Ἐν τοῖς πρώτοις ᾧδε δέον νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῆς βίβλου τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου, ἡ ἐπιγέγραπται *Μελέτη ἐπὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων* (Ἀθῆναι 1871). Τὸ ἔργον τοῦτο ἐβραβεύθη μὲν ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν Ροδόκανάκειον διαγωνισμόν (Περίοδος 5^η)· καὶ ἐν Πάρισις ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Συλλόγου, ἐν πολλοῖς δὲ περιοδικοῖς φύλλοις πολλαχοῦ δεόντως ἐπὶ κινήθη καὶ ἐξετιμήθη ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων ἕνεκα τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἀρετῶν· τῆς μελέτης ταύτης ἐφάνησαν μέχρι τοῦδε μόνον τὰ δύο μέρη τοῦ Α' τόμου.

Περὶ τοῦ οἰκιακοῦ βίου παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς περιέχει ἀρκετὰ καὶ ὁ Γ' τόμος τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Σ. Δ. Βυζαντίου.

Εἰδικώτερον δὲ περὶ τῶν ἐπιχρησζόντων ἡθῶν καὶ ἐθίμων καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου εὕρηται σπουδαία κεφάλαια ἐν ταῖς διαφόροις χωρογραφίαις καὶ τοπογραφίαις καὶ τοῖς ἄλλοις περιοδικοῖς συγγράμμασιν, ἐξ ὧν ἰδίᾳ ἀναγράφωμεν ἐπὶ τούτῳ ᾧδε τὴν Πανδώραν, τὰ Νεοελληνικὰ ἀνέκτα τοῦ Ἀθήνησι Συλλόγου Παρνασσοῦ καὶ τὰς Ἐπετηρίδας τοῦ ἐνταῦθα Φιλολογι-

κοῦ, ἐν αἷς δημοσιεύονται τὰ κατ' ἔτος βραβευόμενα ἐκ τῶν εἰς τὸν ἐπὶ τούτῳ συστάμενα Ζωγράφειον ἀγῶνα πεμπομένων.

Εἰδικῶν διατριβῶν μνείαν ποιούμεθα τῶν ἐξῆς μόνον: τῆς περὶ Γοργόνων τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου (Ἀθῆναι 1878), τῆς περὶ Ἀναστεναρίων κατὰ τὴν Θράκην τοῦ κ. Α. Χουρμουζιάδου (Κ]πολις 1874) καὶ τῶν ὁρκῶν καὶ κατὰ τὴν Κεφαλληνίαν τοῦ κ. Ἡλία Τσιτσέλη.

β' Πολιτεία.

Ἀναγράφωμεν ἐνταῦθα ἐκεῖνα τὰ ἔργα ὅσα πραγματεύονται περὶ πολιτεύματος, διοικήσεως, ἐμπορίου, βιομηχανίας, ἀγαθοεργῶν καταστημάτων, καὶ τῶν ἄλλων τοιούτων, τῶν εἰς τὸν δημόσιον βίον καθόλου ἀναγομένων, διὰ τε τοὺς ἐπὶ Τουρκοκρατίας χρόνους καὶ τοὺς ἐπὶ Βυζαντινῶν.

Ἡ τοῦ Π. Καλλιγᾶ πραγματεία *Περὶ δουλοπαροικίας παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς* (Πανδ. Θ καὶ Θέμις Α) δίδωσιν ἡμῖν πιστὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως μιᾶς τάξεως, οὐχὶ εὐαριθμοῦ, τῶν πολιτῶν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς. Ὁ δὲ Ἰππόδρομος τοῦ Ε. Σταματιάδου (Ἀθῆναι 1865) κατάδηλον ἡμῖν ποιεῖ τὴν πρὸς ἀλλήλους σχέσιν τῶν δύο κυρίων παραγόντων τῆς Βυζαντινῆς κοινωνίας: λαοῦ καὶ αὐτοκράτορος.

Περὶ ἐμπορίου κατὰ μὲν τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἔχομεν τὴν πραγματείαν τοῦ Ι Σακκελίωτος· *Περὶ ἀπογραφῆς καὶ καταμετρήσεως ἐμπορικῶν πλοίων παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς* (Πανδ.), τινὰ ἐν τῇ τοῦ κ. Ξ. Ζύγουρα Ἱστορίᾳ τοῦ ἐμπορίου, καὶ πολλὰ καὶ καλὰ ἐν ταῖς Βυζαντιναῖς μελέταις τοῦ Α. Γ. Πασπάτη. Διὰ δὲ τοὺς ἐπὶ Τουρκοκρατίας τὴν τοῦ Κ. Σάθα βιογραφίαν τοῦ καπετὰν Νικόλα τοῦ Κεφαλά (Ἀθηναῖκ. ἡμερ. 1868) καὶ τὴν τοῦ Γ. Λαζοπούλου διατριβὴν: *Περὶ τοῦ ἐκ οὐσίου συνεταιρισμοῦ τῶν Ἀμπελακιωτῶν* (Φιλ. Σουλ. Ἐπετηρὶς Γ').

Δύο μόνον νοσοκομείων τὴν ἱστορίαν ἔχομεν: τοῦ ἐν Γα-

λατῆ, γραφείσαν ὑπὸ τοῦ Κ. Σάθα ἐν τῇ πραγματείᾳ Περὶ Γεωργίου Σταυράκογλου, ἱδρυτοῦ κτλ. (Πανδ. ΚΑ) καὶ τοῦ ἐν Ἀδριανουπόλει, ἐν ἰδίῳ φυλλαδίῳ (Κ)πολις 1878).

γ' Ἐκκλησία.

1. Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας δύναται νὰ γραφῇ ἂν Χρονολογικῶς: Οὕτω πως συντεταγμένα ἔργα εἰσὶ: Ἡ τοῦ Κ. Κοντογόνου Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία (Ἀθήναι 1866)· τοῦ ἀξιολόγου τούτου ἔργου, προϊόντος μακρῶν μελετῶν, μόνον ὁ Α' τόμος ἐφάνη· ἐπανεκδιδούς τὸ β' αὐτὸν ὁ ἀκέραιος συγγραφεὺς ἐπρόκειτο καὶ τοὺς ἄλλους εἰς φῶς νὰ παραδῶσιν, ἀλλὰ προλαβὼν ὁ θάνατος ἀνέσχετο τὸν ἄνδρα καὶ τὸ ἔργον ἔμεινεν ἀτέλεστον. Ἡ β' ἐκδοσις τῆς τοῦ Μελετίου Ἀθηνῶν Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ὡς καὶ ἡ τοῦ αὐτοῦ ἔργου ἀνακάλυψις καὶ διασκευὴ μετὰ προσθηκῶν, ἐπεξεργασθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀεικλύστου καθηγητοῦ Κ. Εὐθυβούλου, καὶ ἥς μόνον ὁ Α' τόμος ἐδημοσιεύθη, ἅτε εὐρεθέντος τοῦ γνησίου ἀρχαίου κειμένου ἐν τῇ τοῦ Ἀγιοταρτικοῦ Μετοχίου βιβλιοθήκῃ (ἐν Κ)πόλει 1853).

Ἡ δὲ ἱστορία Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τοῦ Α. Λασκάρως, ἀοιδίμου μητροπολίτου Σισανίου, ἐκ μεταφράσεως ξένου ἔργου — καὶ τελευταία ἡ τοῦ κ. Α. Δ. Κυριακοῦ ἐπιτομὴς λίαν καὶ διὰ τὰ Γυμνάσια μόνον χρήσιμος.

β' Τοπογραφικῶς: Περὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως ἐνησχολήθη ὁ ἀοιδίμος ἐπίσκοπος Θήρας Ζ. Μαθιᾶς συγγράψας κἀλλιστον ἔργον τοῦς Βίους τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως (ἐν Νκυπλίῳ 1837). Συμπληρώματα αὐτοῦ καὶ διηρθώσεις εἰσὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Μ. Ι. Γεδεών, τὸν κατ'ἀλογον πατριαρχῶν Κυρίλλου τοῦ Λαυριώτου ἐκδόντος (Ἀθήναι 1877), γραφέντα, ὡς καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Μ. Παρνίκου (Φιλ. Σουλ. Ἐπετ. ΙΑ). — Περὶ τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας θρόνου ἔγραψεν ὁ Σ. Κ. Οἰκονόμος, ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ

ἔτους 1187 καὶ σὺν εἰς τὸ 1825 (Πανδ. ΙΔ'). — Ἐν συντόμῳ περὶ τῶν πατριαρχῶν Ἀντιοχείας ὑπάρχουσι τὰ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Α' τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως γραφέντα (Ἑλ. συγγρ. Κωνστ. ὑπὸ Θ. Ἀριστοκλέους Κ)πολις 1866—70). — Ἡ Ἱεροσολυμιὰς, τὸ ἀξιόλογον τοῦτο ἔργον τοῦ ἀρχιμ. Γρηγ. Παλαμᾶ (Ἱεροσόλυμα 1864) παρέχει ἡμῖν τὰς περὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων εἰδήσεις. — ὁ Φ. Γεωργίου ἐξέδοτο βιβλίον ἐπιγραφομένην Περὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου (Ἀθήναι 1875). — Περὶ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδων καὶ Πεκίου ὑπάρχει πραγματεία τοῦ Μ. Γ. Δήμιτσα (Πανδ. ς'). — Τὰ κατὰ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν τοῦ ὁρους Σινᾶ ἐξηρένησαν ὁ ἀρχιμ. Γρηγ. Παλαμᾶς καὶ ὁ Π. Νεοκλῆς. — Κατ'ἀλογον τῶν μητροπολιτῶν Ἀθηνῶν ἐξεπόνθη καὶ ἐδημοσίευσεν τελευταῖον ὁ ἀρχιμ. Πανᾶρετος Κωνσταντινίδης (Σωτ. Β').

γ' Βιογραφικῶς. Περὶ τὴν βιογραφίαν διαφόρων πατριαρχῶν ἐνησχολήθησαν ἀρκετοὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων λογίων, ὧν ἀναγράφουσι τὰ ἔργα ἐν τοῖς ἐξῆς Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου τὸν βίον μετὰ τῆς δεούσης ἀκριβείας ἔγραψεν ὁ ἀείμνηστος Δωρόθεος Εὐελπίδης, μεθ' οὗ πολλὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν γραμμῶν χρησταὶ ἐλπίδες συνετάφησαν· περὶ τοῦ αὐτοῦ ἔγραψε καὶ ὁ Α. Δ. Κυριακοῦ (Ἀθήναι Β'). — Βίον Φωτίου, τοῦ μεγάλου τούτου ἐν τοῖς γράμμασι καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ ἔθνει Πατριάρχου συνέγραψαν ἐπ'ἄξιον τοῦ βιογραφουμένου ὁ Π. Ζῆνος (Κ)πολις 1863), ὁ Ι. Βαλέττας προτάξας ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν ἐπιστολῶν Φωτίου (Λονδίνον 1864)· ὁ Σ. Κ. Οἰκονόμος ἐν τοῖς προλεγομένοις τῶν Ἀμφιλοχίων Φωτίου (Ἀθήναι 1858) καὶ ὁ μητροπ. Δράμας κ. Γερμ. Μιχαηλίδης. — Περὶ Θεοφάνους τοῦ Καρύκη Πατριάρχου ἔγραψεν ὁ Σ. Κ. Οἰκονόμος. — Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου τοῦ ἀειμνήστου πρώτου μετὰ τὴν ἄλωσιν Πατριάρχου βίον ἐδημοσίευσεν ὁ Κ. Σάθας (Χρυσ. Ἀθ. Γ'). — Ὁ αὐτὸς ἐξέδοτο ἰδίᾳ καὶ τὸν βίον Ἱερεμίου τοῦ Β' (Ἀθήναι 1870). — Καλλίνικον τὸν Ἀκαρνανῶνα (Κ)πολις 1872) ὡς καὶ

Τερεμίαν τὸν Γ' (Κ]πολις 1872) ἐβιογράφησεν ὁ Μ. Γεδεών. — Κύριλλος ὁ Λούκαρης μέγας καὶ οὗτος Πατριάρχης ἐγένετο τὸ ἀντικείμενον μελέτης τῷ κ. Μ. Ρενιέρη (Ἀθῆναι 1859), τῷ ἀρχιμ. Α. Δημητρακοπούλῳ (Ἔθν. Ἡμερ. 1870) καὶ τῷ κ. Μ. Γ. Γεδεών (Κ]πολις 1876). — Περὶ Μελετίου τοῦ Β' Πατριάρχου ἔχει τινὰ ὁ κ. Γ. Ἀριστείδης (Πανδ. Γ'). — Περὶ τῶν Πατριαρχῶν Ἀγαθαγγέλου, Ἀνθίμου τοῦ Γ' καὶ Χρυσάνθου ἔχει σημειώσεις τινὰς ὁ Θ. Ἀριστοκλῆς, ὁ βιογράφος καὶ ἐκδότης Κωνσταντίνου Α' τοῦ ἀπὸ Σιναίου (Ἑλὰς. συγγρ. Κωνστ. προλεγ.) — Κυρίλλου τοῦ Σ' ὁ βίος εὐρηται ἐν τοῖς παραλλήλοις βίοις τοῦ κ. Α. Γούδα (Τόμ. Α' Ἀθῆναι 1865). — Γρηγόριον τὸν Ε' τὸν ἀεμνηστον ἐβιογράφησαν λεπτομερῶς ὁ Γ. Ἀγγελόπουλος (Ἀθῆναι 1867), ὁ καὶ ἀνεψιὸς αὐτοῦ, καὶ ὁ Κ. Κροκιδᾶς (Ἀθῆναι 1853). — Τοῦ Ἱεροσολύμων Ἀνθίμου γράψας προέταξεν ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς ἐπὶ τῶν Ψαλμῶν Ἑρμηνείας τὸν βίον ὁ ἀρχιμ. Δ. Κλεόπας (Ἱεροσόλυμα 1855). — Μελέτιον τὸν Πηγάν Ἀλεξανδρείας ἐβιογράφησεν ὁ ἀρχιμ. Γ. Γρηγοράς (Πανδ. Θ'). — Περὶ Μητροφάνους τοῦ Κριτοπούλου Π. Ἀλεξανδρείας ἔγραψεν ὁ ἀρχιμ. Α. Δημητρακόπουλος. — Βιογραφίας διακεκριμένων τινων ἀρχιερέων ἔχομεν τὰςδε. Περὶ Μιχαήλ Ἀκομιναίου τοῦ καὶ Χωνιάτου, ἀδελφοῦ τοῦ ὁμωνύμου Βυζαντινοῦ ἱστορικοῦ καὶ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν ἔχομεν δύο κάλλιστα ἔργα νὰ ἀναφέρωμεν τὸ τοῦ Κ. Παπαρρηγοπούλου (Πανδ. Δ') καὶ τὸ τοῦ Σ. Π. Λάμπρου (Αἱ Ἀθῆναι κτλ. ἴδε ἀνωτέρω) ὅστις ἰδίαν περὶ τοῦ ἀνδρὸς μελέτην ἐπιτάξει ὅταν συμπληρωθῇ ἡ ἐκδοσις τῶν Λόγων τοῦ σοφοῦ Μητροπολίτου τούτου. — Ὁ ἀρχιμ. Γ. Παλαμᾶς ἐνησχολήθη εἰς τὰ περὶ τοῦ βίου Γρηγορίου τοῦ Θεσσαλονίκης. — Καλὸν ἔργον τοῦ κ. Γ. Σακελιώνας εἶνε ἡ βιογραφία τοῦ Εὐστρατίου τοῦ Νικαίας. — Ἀρσένιος ὁ Κερκύρας ἐβιογραφήθη ὑπὸ τοῦ κ. Σ. Παπαγεωργίου — Ἡλία τοῦ Μηνιάτη, τοῦ νέου τούτου Χρυ-

σοστόμου τὸν βίον κατεχώρησεν ὁ Α. Ματζαράκης ἐν ταῖς βιογραφίαις τῶν διασήμων Κεφαλλήνων. — Τελευταῖον ὁ κ. Σ. Ἀριστάρχης ἐφιλιτέχνησε μετὰ τῆς χαρκτηριζούσης τὸν ἄνδρα πολυμαθείας τὸν βίον τοῦ σοφοῦ ἱεράρχου Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου (Φιλ. Συλ. Ἔπετ. Δ'). — Βιογραφίας πολλῶν Πατριαρχῶν τε καὶ ἀρχιερέων, διακριθέντων μᾶλλον ὡς λογίων εὐρίσκει τις καὶ ἀλλαχοῦ καὶ δὴ ἐν ταῖς δύο Νεοελληνικαῖς Φιλολογίαις τοῦ Α. Π. Βρετοῦ καὶ τοῦ Κ. Σάθα καὶ ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἑλλάδι τοῦ Ἀνδρονίκου Δημητρακοπούλου.

2. Πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐνταῦθα ἀνάγομεν τὰς συγγραφὰς καὶ τὰς διατριβάς, ὅσαι περὶ τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐν γένει, τῆς θέσεως αὐτῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ, τῶν οικονομικῶν αὐτῆς καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλας σχέσεων τῶν κατὰ τόπους ἐκκλησιῶν πραγματεύονται.

Ἀφορμὴν πολλῶν λόγων καὶ μεγάλων μελετῶν περὶ τοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐγένετο ἐπ' ἐσχάτων τὸ Βουλγαρικὸν ζήτημα, ὅπερ ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὅλην κατετάρχζε τὴν Ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ δεόν νὰ ἀναφέρωμεν τὸ ὑπὸ τοῦ νῦν Μητροπ. Ἡρακλείας Γρηγορίου ἐκπονηθὲν ἐπαινετὸν ἔργον, τὸ ἐπιγραφόμενον Πραγματεία περὶ τῆς κανονικῆς δικαιοδοσίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου ἐπὶ τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν (Κ]πολις 1860). Οὐχ ἥττον καλῶς καὶ ἐπιστημένως συντεταγμένον εἶνε καὶ τὸ τοῦ κ. Γ. Κρεστίδου Ἀντίρρῃσις εἰς τὸ Ἐπιστολιμαῖον Ὑπόμνημα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Διὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀκολουθίαν ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ τῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχουσι τὰ κατὰ καιροὺς ἐκδοθέντα Συνταγματα, ὧν ἐν τελευταῖον καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀθ. Π. τοῦ Κεραμεῦς δημοσιευσθὲν (Σμύρνη 1877). Ἰδίᾳ ὁμως ἐπὶ τούτῳ ἀξιανέγνωστος εἶνε ἡ διατριβὴ τοῦ αὐτοῦ μητροπολίτου Ἡ-

ρακλείας Γρηγορίου Ἀνασκευῆ τῆς διαμαρτυρησεως τῶν πέντε Συνοδικῶν (Κ)πολις 1860).

Περὶ τῶν οἰκονομικῶν τῆς Ἐκκλησίας ἔγραψεν ὁ Μ. Γ. Γεδεών ἰδίᾳ Περὶ τῶν οἰκονομικῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ ἀλώσεως μέχρι τοῦ ἸΗ' αἰῶνος (Οἰκονομ. Ἐπιθ. Ε' καὶ ἰδίᾳ). Τοῖς ἀνωτέρω προσκείμεθα καὶ ἡ διατριβὴ τοῦ γράφοντος περὶ δὴμεύσεως εἴτε ἐκ λαϊκείας τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ μοναστηριακῆς περιουσίας παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς (Σαββατιάζα Ἐπιθεώρησις τόμ. Α' Κ)πόλει 1877—1878).

Υπὸ τοῦ Σπ. Ζαμπελίου ἐξεδόθη ἡ Ἰδρυσις Πατριαρχείου ἐν Ῥωσσίᾳ (Ἀθῆναι 1859).

Ὁ δὲ κ. Μ. Παρανίκας ἔγραψε περὶ τῶν σχέσεων τῶν Πατριαρχῶν Κ)πόλεως πρὸς τοὺς Ἡγεμόνας τῶν δύο Ἡγεμονιῶν, καὶ περὶ τοῦ ἀναβαπτισμοῦ κατὰ τὸν ἸΗ' αἰῶνα (Ἐπετηρίς Φιλολ. Ἑλλ. Συλλόγου, I, IB').

3. Δόγματα τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ κ. Π. Παυλίδης ἐξέδοτο τὸν εἰσιτήριο ἀυτοῦ λόγον εἰς τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, οὗ ἐπίκρισις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ κ. Ρώση, καὶ μεθ' ὃν δὲν συνεχίσθη τὸ ἔργον.

Διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Εἰκονομαχίας μικρὰ συμβολὴ εἶνε τὸ φυλλάδιον τοῦ κ. Ἰω. Σακκελίωνος: Ἐπιστολὴ τῶν τῆς Ἑώας λήξεως Πατριαρχῶν πρὸς Θεόφιλον τὸν αὐτοκράτορα (Ἀθῆναι 1865).

Περὶ τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀρμενίων δύο σοφοὶ ἱεράρχαι τὰ δέοντα ἔγραψαν ὁ ἀπὸ Σιναίου Κωνσταντῖος Α' Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (ἐν Κωνστ. 1850) καὶ ὁ νῦν μητροπολίτης Ἡρακλείας Γρηγόριος (Κ)πολις 1871).

Τὰς σχέσεις ἅμα καὶ τὰς διαφορὰς τῆς ἐκκλησίας τῆς Ρώμης πρὸς τὴν ἡμετέραν ἔλαβεν ὡς ἀντικείμενον καρποφό-

ρως εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῶν θεολογικῶν σπουδῶν ἐνασχοληθεῖς ὁ ἀρχιμανδρίτης Ἀνδρόνικος Δημητρακόπουλος, οὗτινος ἔργον εἶνε ἡ ἱστορία τοῦ Σχίσματος (Λειψία 1867) καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Ἑλλάς (Λειψία 1872). ἐν ᾗ καταλέγονται ἀκριβῶς πάντες οἱ κατὰ Λατίνων γράψαντες.

Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν σχέσεων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Διαμαρτυρομένην εἶναι τὸ ὑπὸ Κ. Σάθα βιογραφικὸν σχέδιον περὶ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου Β' (Ἀθῆν. 1870).

Πρωτότυπον ἔργον εἶνε ἡ τοῦ Ἰωάννου Βαλέττα ἐπιστολιμαία διατριβὴ κατὰ τῶν λεγόντων ὅτι ἐννοητέον πρὸ τοῦ Θ' ἄρθρου τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως τὸ ρῆμα πιστεύω (Λονδ. 1873).

4. Φιλολογία τῆς ἐκκλησίας.

α. Βιογραφίαι Πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων.

Ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς ὑπὸ τοῦ Α. Π. Βρετοῦ φιλοπονηθείσης Νεοελληνικῆς Φιλολογίας εὐρηναὶ αἱ βιογραφίαι πάντων τῶν ἀπὸ ἀλώσεως μέχρι τοῦ 1830 ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων (Ἀθῆναι 1857).

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἑλλάς τοῦ ἀρχιμ. Α. Δημητρακοπούλου περιλαμβάνει τὰς βιογραφίας πάντων τῶν ἀπὸ τοῦ Σχίσματος καὶ ἐντεῦθεν κατὰ Λατίνων γραψάντων (Λειψ. 1872).

Τοιαύτην τινὰ ἀναγραφὴν προέταξε καὶ ὁ Κ. Φιλητᾶς ἐκδούς τὴν ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ μετάφρασιν τῆς Ὑπερασπίσεως τῆς Γραικικῆς ἐκκλησίας τοῦ Στυλιανοῦ Βλασοπούλου (Κέρκ. 1848).

Πολλῶν καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων οἱ βίοι εὐρηναὶ ἐν τε τῇ Νεοελληνικῇ Φιλολογίᾳ τοῦ Κ. Σάθα καὶ ἰδίᾳ συντεταγμένοι, περὶ ὧν γενήσεται μνεία ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν Λογίων.

β'. Ἐκδόσεις ἐκκλησιαστικῶν συγγραμμάτων.

Ἐν τῇ μεγάλῃ σειρᾷ τῶν ὑπὸ τοῦ Κ. Σάθα δημοσιευ-

μένων ἀνεκδότων ὑπάρχουσιν οὐκ ὀλίγα καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὴν ὕλην περιέχοντα πολῦτιμον· ἐνταῦθα ἐξαίρομεν μόνον τὴν Ἐκκλησιαστικὴν πεντηκονταετηρίδα Σεργίου τοῦ Μακκαρίου (1750—1800 Μεσαιων. βιβλιοθ. τόμος Γ').

Ὁ ἀρχιμ. Α. Δημητράκοπουλος πολλῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων τὰ ἔργα εἰς φῶς ἐξήγαγε καὶ γνωστοὺς ἡμῖν τοὺς ἀνδρας κατέστησε. Ταῦτά εἰσι: τὰ τοῦ Νικολάου Μεθώνης, τοῦ Ναθαναήλ Χύχα, τὰ τοῦ Ἀκροπολίτου, τοῦ Φουρνῆ, τοῦ Βλεμμύδου (ἐν Ἐκκλ. βιβλιοθ.) καὶ τὸ περὶ Μουσικῆς Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως. Πολύτιμος θὰ ᾔτο ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Βιβλιοθήκη, εἰ μὴ ἐν τῷ Α' τόμῳ περιωρίζετο, διὰ τὰ ἐν αὐτῇ δημοσιευόμενα ἀνεκδότα (Λειψία 1866).

Τοῦ Φωτίου τὰ Ἀμφιλόγια κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνεκδότα ἐδημοσίευσε μετὰ τῆς ἰδίας τῷ ἀνδρὶ κριτικῆς ἐπιστάσεως ὁ Σ. Κ. Οἰκονόμος (Ἀθήναι 1858) πατρικῶν ἐν τούτῳ ἀποπληρῶν ἐπιχειρήσιν. Τὰς ἐπιστολάς δὲ τοῦ αὐτοῦ σοφοῦ πρωθιερέως ὁμοίως ἐπεθεώρησεν ἐπισταμένως καὶ ἐξέδοτο ὁ Ἰ. Βαλέττας (Λονδὶνον 1864). Τρεῖς ἐπιστολαὶ τοῦ αὐτοῦ εὕρηνται τὸ πρῶτον ἐκδιδόμεναι ὑπὸ τοῦ μακαρίτου ἀρχιεπισκόπου Δωροθέου Εὐελπίδου, ἐν τέλει τοῦ ἐν τρίτου αὐτοῦ Σπαρτίου (Κ)πολις 1875).

Ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς πολυδάκρυτος τῆς Κορυτζᾶς μητροπολίτης ἐπεχείρησε καὶ τὴν ἐπιμελετημένην ἐκδοσὶν τῶν περὶ Ἱερωσύνης λόγων Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, μόνον ὅμως ἓνα τόμον ἐδημοσίευσεν. Τῶν ἀπάντων δὲ τοῦ Χρυσορρήμονος Πατρὸς τὴν ἐκδοσὶν ἀνέλαβεν ἐπ' ἐσχάτων ὁ Ἀθήνησι κ. Γ. Καρυοφύλλης, ἣν μάλιστα ἀρξάμενος, διέκοψεν.

Ἐπὶ τούτοις καὶ πάλιν μνημονευτέος ὁ Δ. Εὐελπίδης, οὗ σπουδῇ καὶ ἐπιμελείᾳ ἐδημοσιεύθη ἀνακαθαρθεὶς καὶ διορθωθείς ὁ Συναξαριστὴς τοῦ Νικοδήμου (Ἀθ. 1867).

Ἄλλη πολῦτιμος συγγραφή, τὸ Θεολογικὸν Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Ἀγαθαγγέλου Λοντοπούλου (Βιέννη 1874).

Καὶ ἄλλων τινῶν ἐκκλησιαστικῶν ἔργων, τὸ πρῶτον εἴτε μὴ δημοσιευθέντων παρερχόμεθα ὧδε τὴν ἀναγράφην διὰ τε τὸ μὴ πρόχειρον τῆς μνείας αὐτῶν παρ' ἡμῖν, καὶ διὰ τὸ ἥτον αὐτῶν διαφέρειν, ὅπερ ἐγκλείουσιν.

5. Μοναχικὸς βίος.

ὑπὸ τὴν διαίρεσιν ταύτην ἔχομεν νὰ κατατάξωμεν τὰς διαφόρους τῶν κατὰ τόπους Μονῶν ἱστορίας καὶ περιγραφάς.

Περὶ τῆς ἀπέναντι τῆς Βασιλευούσης ἐν τῇ νήσῳ Χάλκῃ Μονῆς τῆς Θεοτόκου ὑπάρχει τὸ ἱστορικὸν ὑπόμνημα τοῦ Βερθολ. Κουτλουμουσιανοῦ (Κ)πολις 1846).

Περὶ τῶν ἐν τῷ Ἀθῶν Μονῶν, ἐν ᾧ ἡ κοίτης νῦν τοῦ Μοναχικοῦ βίου ὑπάρχει παρ' ἡμῖν, ἔγραψαν πολλοὶ τῶν λογίων ἡμῶν διαφόρου ἀξίας καὶ ἀπόψεως ἔργα. Ταῦτα εἰσὶ: τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Φρεαρίτου γραφέντα, ἀπόσπασμα ἐκ τῶν περιηγήσεων αὐτοῦ ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον (Πανδ. Γ')· τὸ τοῦ Διονυσίου Ξάνθης ἔργον (Θεσσαλονίκη 1867)· τὸ τοῦ ἱερομονάχου Σωφρονίου Καλλιγᾶ (Σμύρνη 1863)· τὰ τοῦ Μ. Γ. Δήμιτσα (ἐν τοῖς Μακεδονικοῖς αὐτοῦ)· τὰ τοῦ μακαρίτου Ι. Μ. Ῥαπτάρχου (Ἐπτάλοφ. 1869) καὶ τὸ τοῦ κ. Γ. Νικολοπούλου (Ἀθήναι 1874).

Ἄλλη ἀρχαία καὶ ἐπίσημος μὴ ἡ τοῦ ὁρους Σινᾶ· περὶ αὐτῆς ἔγραψεν ὁ κ. Π. Γρηγοριάδης εἰδικὸν ἔργον (Ἱεροσόλυμα 1875).

Τὰ τῆς Ἀγίας γῆς Μοναστήρια καὶ προσκυνητήρια ἱστορεῖ κἀλλιστα ὁ μακαρίτης ἀρχιμ. Βενιαμῖν Ἰωαννίδης (Προσκυνητ. κτλ. Ἱεροσόλυμα 1877).

Αἱ ἐν τῇ νήσῳ Σάμῳ Μοναὶ ἀντικείμενον ἰδίας ἀπετέλεσαν βιβλίον τῷ Ἐμμ. Κρητικίδῃ (Σύρος 1873).

Ὁ καθηγούμενος Γρ. Φωτεινὸς ἔγραψε τὰ Νεαμὸν ἡσιν (Α'—Β' τριμηνία Α' ἔτους)

περὶ τῆς ἐν Χίῳ Νέας Μονῆς, συνεκδοῦς ἅμα καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ-
τω ἔργον τοῦ ἱεροδ. Νικηφόρου (Χίος 1864) καὶ πολλὰ πε-
ρίεργα ἐγγράφα.

Ἡ Μονὴ τῆς Βαρνάκοβας ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ἀ-
πετέλεσε τὸ ἀντικείμενον διατριβῆς τοῦ κ. Ν. Ι. Σολωμοῦ
(Παρνασσὸς Α'). Τὴν Μονὴν Κηπουρίων ἐν Κεφαλληνί-
ᾳ ἱστορήσεν ὁ ἀρχιμ. καὶ ἡγούμε. κ. Γεράσιμος Καλὸς (Κε-
φαλληνία 1873).

Περὶ τῆς ἐν Μεσσήνῃ τῆς Πελοποννήσου Μονῆς Βουλ-
κάνου ἔγραψεν ὁ Α. Πετρίδης (Παρν. Γ').

Ἄλλων τινῶν Μονῶν τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν περιγραφὴν
εὕρισκε ὁ θέλων ἐν ταῖς οἰκείαις τοπογραφικαῖς συγγραφαῖς
ἐκτεθειμένην.

Ἰδέαν τινὰ ἐν γένει περὶ τοῦ μοναχικοῦ βίου δύναται νὰ
καταρτίσῃ τις ἀναγινώσκων τὸν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Θ. Κυ-
ριακίδου συντεθέντα βίον Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου
(Κ)πολις 1872) πρωτοστάτου τῶν μοναχῶν ἐν τοῖς χρόνοις
ἐκείνοις ὡς καὶ τὴν διατριβὴν Περί δημεύσεως κτλ.
(Σαββάτ. Ἐπιθ. Α').

Γ.

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΜΕΣΑΙΩΝ

ΜΕΛΕΤΩΜΕΝΟΣ ΕΝ ΑΝΑΦΟΡΑ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΑΣ,
ΤΑΣ ΤΕΧΝΑΣ, ΤΗΝ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΝ ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ.

ἀ' Ἐπιστήμαι

1. Νομική. Περὶ τοῦ δικαίου καὶ τῆς νομικῆς ἐπιστήμης
ἐν γένει παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς πολλὰς καὶ καλὰς εἰδήσεις
ἐγκλείουσι τὰ περισπούδαστα ἔργα τῶν Ἀθηνῶν καθηγητῶν
κκ. Π. Καλλιγᾶ καὶ Π. Παπαρρηγοπούλου, ὧν τὸ μὲν ἐπιγέ-
γραπται Σύστημα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου καθ' ἃ
ἐν Ἑλλάδι πολιτεύεται πλὴν τῶν Ἰονίων νή-
σων (ἐν τόμοις πέντε), τὸ δὲ Ἀστυκὸν δίκαιον τῶν
Ῥωμαίων καὶ τῶν Βυζαντινῶν (ἐν τόμοις ἐ-
πτά).

Διὰ τὸ μετὰ τὴν ἄλωσιν παρ' ἡμῖν Διοικητικὸν δίκαιον
ἀξιόλογοι εἰδήσεις εὕρισκονται ἐν τοῖς προλεγομένοις (τόμ.
Α') τῆς Δημοτικῆς ἐν Ἑλλάδι διοικήσεως τοῦ
Π. Ἀργυροπούλου (Ἀθῆναι 1849).

Τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον ἀφορῶντα εἰσὶν: Ὁ εἰσιτή-
ριος λόγος εἰς τὸ μᾶθημα τοῦτο τοῦ μακαρίτου Μ. Πο-
τλῆ, ἀνάμνησις μικρᾶ νομικῆς πολυμαθείας ἀώρως σθεσθεί-
σης (Ἀθῆναι 1859). Τὸ περὶ Ὁρκοῦ τοῦ ἱερομ. Θ. Φαρ-
μακίδου ἐλέγχον εὐρείας μὲν γνώσεις ἀλλ' οὐχὶ καὶ τοῖς ὀρ-
θοδόξοις διδάγμασι καθ' ὅλα συμφωνούσας· ἐφ' ᾧ καὶ ἐγρά-
φη ὁ Ὁρκιστὴς Φαρμακίδης τοῦ μακαρίτου Κ.
Εὐθυβούλου, ἐν ᾧ κατηναλώθη μὲν ἀλλὰ καὶ ἐπέζησεν ἡ ἐ-
πιστημονικὴ μάθησις καὶ τὸ κριτικὸν πνεῦμα τοῦ ἀνδρός.

Πολλὰ καὶ σοφαὶ διατριβαὶ τοῦ ζηλωτοῦ τῶν πατρῶων ἱερῶν παραδόσεων Γ. Α. Μαυροκορδάτου, ὧν αἱ πλείους πρὸς τὸν μνημονευθέντα Θ. Φαρμακίδην, ὡς ἀνασκευαστικαί, ἀποτείνονται καὶ δι' ὧν ἀπετελέσθη συλλογὴ ἐπιγραφομένη Ἡ Θ ε ο τ ε ἰ χ ι σ τ ο ς ἐ κ κ λ η σ ί α (Ἀθῆναι 1854).

2. Ἱατρική. Περὶ Ἱατρικῆς ἰδίᾳ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καὶ κατόπιν οὐδὲν σχεδὸν γινώσκωμεν ἔργον πραγματευόμενον, διότι μόνον ἓνα Λόγον τοῦ κ. Α. Βαφειάδου ἱατροῦ ἔχομεν καὶ μίαν μόνον σελίδα σχετικὴν τῷ θέματι ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ἱατρικῆς τοῦ Π. Χρυσόχου. Αἱ βιογραφίαι ἐπιστήμων τινῶν ἱατρῶν ἀναγραφόμεναι ἐν ταῖς τῶν λογίων, καθότι οὐδέποτε παρ' ἡμῖν ἡ ἱατρικὴ ὑπῆρξεν ἀποκλειστικὴ καὶ ἀμέτοχοι οἱ ἱατροὶ τῆς διανοητικῆς ἐν τῷ Ἐθνει κινήσεως.

β' Τέχνη.

1. Ζωγραφική. Ὁ κ. Σ. Π. Λάμπρος κατέστησεν ἡμῖν γνωστοὺς δύο Ἑλληνας ζωγράφους Βελισσάριον τὸν Κορένσιον (Πανδ. ΚΒ' τόμ. καὶ ἰδίᾳ) καὶ Παναγιώτην τὸν Δοξαράν (Ἀθῆναι 1872). ἀλλαχόθεν δὲ ἐγνώρισάμεν καὶ ἄλλους, περὶ ὧν, διακριθέντων πάντων ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, ἐν τῷ οἰκείῳ μέρει γενήσεται λόγος.

Τὴν Συμμετρίαν τοῦ Κ. Σιμωνίδου δὲν ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα, καθότι ἡ ἐν αὐτῇ ἐξ ἀνεκδότου ἔργου ἱστορουμένη Ἀγιογραφικὴ Σχολὴ τῆς Σύμης μόνον ἐν τῷ νῷ τοῦ συγγράφοντος τὰ περὶ αὐτῆς ἐγεννήθη, ἤκμασε καὶ κατεστράφη.

2. Ἀρχιτεκτονική. Συντομωτάτην Ἱστορίαν τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς ἔχει ἐν ἐπιμέτρῳ τῆς Κωνσταντινιάδος ὁ συγγραφεὺς αὐτῆς.

Περὶ τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας, τοῦ θαυμαστοῦ τούτου μνημείου ἅμα καὶ σχολείου τῆς Βυζαντινῆς τέχνης ἔγραψαν μὲν τὰ δέοντα ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν ὁ Σκαρλάτος Δ. Βυζάντιος καὶ ὁ Πατριάρχης Κωνσταντίας,

ἐνησχολήθησαν ὅμως καὶ ἄλλοι ἰδίᾳ, ὡς ὁ Δ. Μενάγιας, ὁ νῦν Μητροπολίτης Δράμας Γερμ. Μιχαηλίδης καὶ κἀλλιον ὁ κ. Ἐπ. Σταματιάδης (Ἀθῆναι 1865).

Σπουδαιόταται διὰ τὴν ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν Ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν κατόπιν εἰσὶν αἱ ὑπὸ τοῦ κ. Α. Γ. Πασπάτη, μετὰ πολυμαθείας καὶ κρίσεως ἐξαιρετικῆς, γεγραμμέναι ἐξῆς δύο πραγματεῖαι: ἡ περὶ τῶν Βυζαντινῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Κ[α]π[ο]λίως, αἵτινες περισώζονται ἐτι σῶαι ἢ καὶ ἐν ἐρείπιοις καὶ κατέχονται εἴτε παρ' ἡμῶν, εἴτε καὶ παρὰ τῶν Τούρκων, εἰς Μωαμεθανικὰ τεμένη μεταβεβλημένοι καὶ ἡ περὶ τῶν Παλατίων τῶν Βλαχερνῶν καὶ τοῦ Βουκολέοντος (Βυζ. Μελέτ. Α' καὶ Γ').

Ὁ Ἰππόδρομος τῆς Κ[α]π[ο]λίως, ἐν ᾧ οὐκ ὀλίγον ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Βυζαντινῶν εἰργάσθη, περιεγράφη ἰδίᾳ καλῶς ὑπὸ τοῦ κ. Ἐπ. Σταματιάδου (Ἀθῆναι 1865).

3. Μουσική. Περὶ Μουσικῆς, τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἰδίᾳ, καὶ ἐν γένει τῶν κατ' αὐτὴν ἐνησχολήθησαν καὶ ἔγραψαν, μετὰ τὸν Χρυσάνθον μητροπολίτην Προύσης γράψαντα Κατάλογον Ἑλληνικῶν Μουσικῶν καὶ Πρωτοψαλτῶν ἐν τῷ Θεωρητικῷ αὐτοῦ, ὃν μετέγραψε Θεόδωρος ὁ Φωκαεὺς ἐν Κρηπιδί τοῦ θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ μέρους τῆς ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς (Κ[α]πολ[ι]ς 1842), — ὁ Δ. Βερναδάκης Λόγον περὶ Μουσικῆς (Ἀθῆναι 1876) — ὁ κ. Θ. Ἀριστοκλῆς περὶ Χρυσάνθου Προύσης, Γρηγορίου πρωτοψάλτου καὶ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος βιογραφικὰς σημειώσεις (Ἑλᾶσσ. Συγγρ. Κωνσταντίου προλεγ.) καὶ βίον Κωνσταντίνου τοῦ πρωτοψάλτου ὁ Γρηγόριος Γῶγος. — Κυριακὸς ὁ Φιλοξένος, εἰς ἐκ τῶν ὀλίγων τῶν ἀληθῶς γινωσκόντων τὴν ἐκκλησιαστικὴν Μουσικὴν καὶ περὶ αὐτῆς ἐν ἀσφαλείᾳ δυνάμενος νὰ γράψῃ, συνέγραψε Λεξικὸν τῆς Ἑκκλησ. Μουσικῆς (Κ[α]πολ[ι]ς 1866) — ὁ Π. Κουπιτώρης περὶ τοῦ ῥυθμοῦ ἐν τῇ ὑμνογραφίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας (Ἀ-

θῆναι 1878) — ὁ Μ. Παράνικας περὶ Χριστιανικῆς ποιήσεως (Φιλολ. Σὺλλ. Ἐπετηαίς Η', Θ').

4. Τυπογραφία. Ὁ κ. Π. Λάμπρος ἔχει ἀξιόλογον πραγματεῖαν περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ προόδου τῆς Τυπογραφίας ἐν Ἑλλάδι (Χρυσ. ἀλ. Ἀθ. Γ'). ἔγραψε δὲ ἰδίᾳ ἔτι περὶ τούτου καὶ ὁ κ. Δ. Εἰρηνίδης (Ἀθῆναι 1876).

γ' Φιλολογία.

Ἀναγραφαὶ καὶ βιογραφίαι λογίων:

Ἀναγραφὴν καὶ συλλογὴν βιογραφιῶν λογίων εὐρίσκομεν ἅ ἐν τῇ μεταφράσει τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας Κερύλλου Δοναλδῶνος ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Βαλέττα (Λονδίνον 1871), ἣν διὰ πολλῶν ἰδίων προσθηκῶν καὶ σημειώσεων ἐπλούτισεν ὁ ἀνὴρ. Ὁ ἐν τῇ πλήρει πολυμαθείας θαυμαστῆς τετρατόμῳ πραγματεία περὶ τῶν Ὁ ἐρμηνευτῶν τῆς Ἀγίας Γραφῆς (Ἀθῆναι 1849) τοῦ Κ. Οἰκονόμου, τοῦ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων Πατέρων τῆς ἐκκλησίας δειγμ. ἑαυτὸν ἱμῖν παραστήσαντος, τὰς βιογραφίας πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ἀπὸ Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου μέχρις Ἀθανασίου τοῦ Παρίου. ἔτι δὲ γ' ἐν ταῖς διαφόροις τοπικαῖς καὶ μερικαῖς ἱστορίαις· οὕτως ἐν τοῖς Ἱστορικοῖς Ἀπομνημονεύμασιν Ἐπτανήσου τοῦ Π. Χιώτου βιογραφοῦνται πολλοὶ τῶν Ζακυνθίων λογίων.

Τὰς βιογραφίας τῶν ἀπὸ ἀλώσεως μέχρι τοῦ 1830 διακριθέντων λογίων ἔχομεν ἐν τῇ διτόμῳ Νεοελληνικῇ Φιλολογίᾳ τοῦ Α. Π. Βρεττοῦ (Ἀθῆναι 1854 καὶ 57)· ἐν τῷ Σχεδιδιάσματι κατόπτρου τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ κ. Ι. Δεμιγῆλα· ἐν τῇ διατριβῇ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίνου περὶ τῶν μετὰ τὴν ἀλῶσιν ἐκ τοῦ κλήρου ἀρετῆ καὶ παιδείας διαπρεψάντων (Ἑλ. ἀλ. Συγγα. Κωνστ.)· καὶ ἐν τῇ Νεοελληνικῇ Φιλολογίᾳ τοῦ Κ. Σέβη (Ἀθῆναι 1868), καὶ πρὸς ἣν αἱ ὑπὸ τοῦ ἀρχιμ. Ἀνδρ. Δημητράκοπούλου γενόμεναι Προσ-

θῆκαι καὶ διορθώσεις (Λειψία 1871), ὡς καὶ αἱ ὑπὸ ἄλλων λογίων, ἀπέδειξαν ὅτι καὶ ἐνταῦθα ὅπως τέλειον ἔργον καταρτισθῇ δέον καὶ χρόνος ἱκανὸς νὰ παρέλθῃ καὶ λόγοι ἐπὶ τούτῳ πολλοὶ νὰ συνεργασθῶσιν.

Βιογραφίας τῶν τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος λογίων ἔγραψεν ὁ κ. Α. Γούδας (Παράλ. βίαι Α' Ἀθῆναι 1870), Κεφαλλήνων ὁ Α. Ματζαράκης· Χίων ὁ κ. Δ. Ροδοκανάκης (Πανδ. φ. 526 καὶ 528)· Παϊδεστοῦ ὁ Μ. Παράνικας (Φιλ. Σὺλ. Ἐπετ. Γ') καὶ Κερκυρας οἱ κκ. Βροκίνης καὶ Δε-Βιζῆς ἤρξαντο δημοσιεύειν.

Ἰδίᾳ δὲ καὶ ἐπὶ τούτῳ διαφόρους λογίους τῶν Βυζαντινῶν χρόνων καὶ πρὸ πάντων τῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐβιογράφησαν οἱ ἐξῆς κατ' ἀλφαριθμητικὴν τάξιν ἀναγραφόμενοι ἐκ τῶν ἡμετέρων λογίων:

Ὁ Ἀθανασιάδης Σπ. Νεόφυτον τὸν Δοῦκαν (Ἀθῆναι 1858).

Ὁ Ἀριστείδης Γ. Βενιαμὶν τὸν Λέσβιον (Κ]πολις 1880).

Ὁ Ἀριστοκλῆς Θ. Κωνσταντῖνον Α' τὸν ἀπὸ Σινάου πατριάρχην Κ]πόλεως (Ἑλ. ἀλ. Συγγρ. Κωνστ. προλεγ.).

Ὁ Βελοῦδης Ἰω. Ἰωάννην Κομνηνὸν τὸν Δρύστρα (Προσκυν. Ἀγ. Ὁρ. Ι. Κομν. προλεγ. Βενετία 1857), Κωνσταντῖνον τὸν Κούμαν (Χρυσ. ἀλ. Ἡμερ. 1859) καὶ Δανιήλ τὸν Ἐφέσου (Χρυσ. ἀλ. Ἡμερ. 1876).

Ὁ Βελοῦδης Σ. Νεόφυτον τὸν Βάμβαν (Βενετία 1855).

Ὁ Γεδεὼν Μ. Ι. Δωρόθεον τὸν Πρώτον (Ἐφημ. Κωνσταντινούπολις, ἔτος 5^ο). Κύριλλον τὸν Λαυριώτην (Χρονικὸν Κυρίλλου προλεγ. Ἀθῆναι 1877), Ἰωάννην Μορτζήνον, Γεώργιον Χρυσόγονον, Γεώργιον Μοναχὸν καὶ Ματθαῖον Μυρέων (Μνημεῖα μεσαιων. Ἑλλ. ποιήσεως προλεγ. Ἀθῆναι 1878) καὶ Εἰρήνην τὴν Σε-

βαστοκρατορίσσαν (Εἰρήν. ἀνέκδ. ποίημα κτλ. προλεγ. Ἀθῆναι 1879).

Ὁ Γεννάδιος Γ. Κωνσταντῖνον τὸν Βαρδαλάχον.

Ὁ ἀρχιμ. Γῶγος Γρ. Κωνσταντῖνον τὸν Τυπάλδον (Κ[πολις 1868]).

Ὁ Εὐθυβούλης Κ. Μελέτιον τὸν Ἀθηναίων (Ἐκκλησι. Ἰστ. Μελετίου προλεγ.), καὶ Κωνσταντῖνον τὸν Οἰκονόμον (Κ[πολις 1857]).

Ὁ Θωμᾶ Ἐλ. Βενιαμῖν τὸν Λέσβιον (Κόρινθα Γ.) ἀκριβέστερον τοῦ κ. Γ. Ἀριστείδου, ἐπὶ τῇ βίψει τῶν σημειωμάτων τοῦ κ. Μ. Γεδεών καὶ τοῦ Σοφ. Οἰκονόμου.

Ὁ Φίλιππος Ἰωάννου Γρηγόριον τὸν Κωνσταντῆν (Λόγ. ἀκκδ.).

Ὁ Καλλιόδης Κ. Ἀνναντὴν Κομνηνήν (Φιλ. Συλ. Ἐπετ. Η).

Ὁ Κρίνος Κ. Ἀθανάσιον τὸν Ψαλίδαν (Ἐστία Ζ').

Ὁ Κυριακοῦ Α. Δ. Συνέσιον τὸν Κυρήνης.

Ὁ Μήμουκας Ἀνδρ. Ἀθανάσιον τὸν Πάριον (Νεοελ. Φιλολ. Κ. Σχθ).

Ὁ Μυροκορδᾶτος Γ. Κωνσταντῖνον τὸν Οἰκονόμον (Ἀθῆναι 1857).

Ὁ Οἰκονόμος Σοφοκλῆς Μάρκον τὸν Κύπριον (Ἀθῆναι 1843), Φραγκίσκον τὸν Κόκκον (Ἀθῆναι 1863), Δωρόθεον τὸν Λέσβιον (Χρυσ. ἀλ. Ἀθ. Δ'), Στέφανον τὸν Οἰκονόμον (Ἐθν. Ἡμερ. 1867), Μάρκον τὸν Μαμουρᾶν (Πανδ. ΚΒ'), Παναγιώτην τὸν Στατυρᾶν (Ἐθν. Ἡμερ. 1868), Νικόλαον τὸν Λογάδην (Ἐθν. Ἡμερ. 1869) καὶ Νικόλαον τὸν Μυροκορδάτον (Νικοτιανῆς ψόγος προλεγ. Βενετία 1876).

Ὁ Παρανάκας Μ. Μάξιμον τὸν Μαργουθῖνον (Φιλ. Συλ. Ἐπετ. Γ').

Ὁ Παμπούκης Χ. Νικηφόρον τὸν Παμπούκην (Ἀθῆναι 1869).

Ὁ Περραιβός Χ. Πῆγαν τὸν Φεραιον, (Ἀθῆναι 1860).

Ὁ Ραγκαβῆς Α. Ρ. Γεώργιον τὸν Γεννάδιον (Πανδ. ζ').

Ὁ Ράλλης Γ. Νεόφυτον τὸν Δούκην (Ἀθῆναι 1855).

Ὁ Ροδοκανάκης Δ. Γεώργιον τὸν Κορέσιον (Ἀθῆναι 1872).

Ὁ Σάχας Κ. ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ Νεοελληνικῇ αὐτοῦ Φιλολογίᾳ καὶ ἄλλων ἐν ἄλλοις μέρεσι προγενεστέρως καταχωρηθεισῶν βιογραφιῶν, ἀρκετῶν λογίων τοὺς βίους ἐξακολουθεῖ γράφειν καὶ δημοσιεύειν ἐν τοῖς προλεγομένοις τῆς μεγάλης συλλογῆς τῶν ὑπ' αὐτοῦ νῦν τὸ πρῶτον ἐκδομένων ἔργων, οὓς ἀποφεύγομεν ἵνα ἐνταῦθα ἀναγράψωμεν ὅπως μὴ ἐκπεινώμεθα ὑπὲρ τὸ δέον.

Ὁ Σιδίνης Κ. Κωνσταντῖνον τὸν Οἰκονόμον (Τεργέστη 1857).

Ὁ Σχινᾶς Μιχαήλ Κωνσταντῖνον τὸν Οἰκονόμον (Ἀθῆναι 1857).

Ὁ Σολωμονίδης Σ. Χρύσανθον τὸν Καραβίαν καὶ Τερόθεον τὸν Δενδρινόν (Σμύρνη 1879).

Ὁ Σουρίας Γ. Νεόφυτον τὸν Βάμβαν (Πανδ. ζ').

Ὁ Γανταλίδης Η. Στέφανον τὸν Καραθεοδωρῆν (Κων. πολις 1867).

Ὁ Τυπάλδος Αἰμ. Σπυρίδωνα τὸν Βλαντῆν (Χρυσ. ἀλ. Ἡμερ. 1866).

Ὁ Ὑπερίδης Γ. Κ. Μιχαήλ τὸν Ἀποστόλην

(Σμύρνη 1876) καὶ Ἀλέξιον τὸν Σπανὸν (Σμύρνη 1878).

Ὁ Φιλητᾶς Χ. Παχώμιον τὸν Ρουσάνον, Δασκακηνὸν τὸν Στουδίτην, Ἰωαννίκιον τὸν Καρτάνον (Κέρκυρα 1847) καὶ Νικόλαον τὸν Μαυρομάτην (Εὐρωπ. Ἐκκλ. 1858).

Ὁ Χιώτης Π. Ἀλέξιον τὸν Νερούλην (Πανδ. ΙΑ'), Νικόλαον τὸν Κούρσουλαν (Θεολογ. Ν. Κουρσ. Προλεγ. Ζάκυνθος 1866), Ἰωάννην τὸν Κοντονῆν (Φιλίστ. Β') καὶ Ἀντώνιον τὸν Κατήφορον (Ζάκυνθος 1858).

Ὁ Ι. Δ. Κ. Κύριλλον τὸν ἐκ Φουρνῶν (Ὁμ. 1877).

2. Δημοσιεύσεις ἔργων ἀνεκδότων:

Ἐργῶδες καὶ μακρὸν λίαν θὰ ᾗτο ἔαν ἐπεχειροῦμεν νὰ ἀναγράψωμεν ἐνταῦθα πάντας τοὺς ὅπωςδήποτε ἐκδόντας τι ἐκ τῶν περισωθέντων μνημείων τῆς τοῦ Μεσαίωνος ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, εἴτε ἔργον μέγα εἶνε τοῦτο, εἴτε πραγματεία μικρά, εἴτε ἐν τέλει ἐπιστολή τις καὶ ὀλιγόστιχον ἔγγραφο, εἰ καὶ πολλάκις τὰ ἐλάχιστα ταῦτα διανοητικὰ ἔργα συγκρινόμενα πρὸς τὰ μέγιστα ἐπιβεβαιούσιν ἅπαξ ἔτι ὅτι οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ ἀλλ' ἐν τῷ εὖ τὸ πολὺ. Ἐν τοῖς ἐξῆς ἀρκούμεθα τῶν κυριωτέρων δημοσιεύσεων ποιούμενοι μνησάν.

Καὶ δὴ ἐν πρώτοις εὐλογον καὶ δίκαιον ἵνα περὶ τοῦ κ. Κ. Σάθας γράψωμεν, ἐπαινοῦντες τὴν μεγάλην φιλοπονίαν τοῦ ἀνδρὸς, ὅστις δραστηρίως ἐργάζεται ἵνα τὰ ἐλλείποντα ἀναπληρώσῃ καὶ τὰ ἐσκοτισμένα διαφωτίσῃ τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου διὰ τῆς μεγάλης σειρᾶς τῶν δημοσιεύσεων, αἰτινες παντοδαπῆς ὕλης μνημεῖα ἐκ τῆς μεσοχρονίου ἱστορίας προσκομίζουσιν ἡμῖν. Ἰδίᾳ ἡ πολιτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν ἱστορία, ἡ φιλολογία καὶ ἡ νομικὴ ἐπιστήμη πολλὰ ἐξ αὐτῶν δύνανται νὰ ἀρυσθῶσι τὰ καινὰ καὶ τὰ ὠφέλιμα.

Ἐδημοσίευσεν μέχρι τοῦδε: Ἀνεκδοτὸν χρονικὸν τοῦ Γαλαξείδιου εἰς ἓνα τόμον, Ἑλληνικὰ ἀνεκδοτὰ εἰς δύο, τῆς Μεσαιωνικῆς Βιβλιοθήκης ἐξ ὁγῶδεις τόμους, τὸ Βυζαντινὸν Θέατρον εἰς δύο τόμους καὶ τὰ Κατορθώματα Βασιλείου Διγενεοῦς Ἀκρίτα εἰς ἓνα ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἀξιοτίμου φιλέλληνο Γάλλου Ε. Legrand. Ἀληθές ὅτι αἱ κριτικαὶ ἔρευναι τοῦ κ. Ι. Πανταζίδου (Ἀθήναιον Ζ', Η'), ἐπὶ τινος ἔργου τοῦ Μιχαήλ Ψελλοῦ (Μεσ. Βιβλ. Δ.) ἀπέδειξαν ὅτι οὐχὶ μεθ' ὅσης ἔδει κριτικῆς ἐπιστάσεως καὶ ἐρεύνης γίνονται ἐν πολλοῖς αἱ δημοσιεύσεις αὗται, ἀλλὰ τοῦτο ἀκριβῶς δείκνυσιν τὸ μέγα τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τὸ δύσκολον εἰς ἣν ἀπεδύθη ὁ κ. Κ. Σάθας, καὶ εἰς ἣν ἔδει ὅπως μὴ ἀφεθῇ μόνος.

Ὁ κ. Ι. Σακκελίων πολλὰ σπουδαῖα δημόσια ἔγγραφα (χρυσόβουλλα) καὶ ἄλλα εἰς τὴν τοῦ Μεσαίωνος πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἀναφερόμενα ἱστορίαν χρήσιμα ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ Πανδῶρᾳ καὶ ἄλλαχού.

Ὁ ἀρχιμ. Γ. Ἀφθονίδης ἐδημοσίευσεν ἐκ τοῦ μακροῦ ἔργου τοῦ Ἀθανασίου Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου τὰ μετὰ τὴν ἁλωσιν, πηγὴν πλουσίαν εἰδήσεων διὰ τοὺς χρόνους αὐτούς.

Ὁ κ. Γ. Κρέμος ἐδημοσίευσεν τοῦ Γ. Ζαθεῖρα τὸ Ἑλληνικὸν Θέατρον, ἥτοι ἀναγραφὴν τῶν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ ἐντεῦθεν λογίων, ἀλλ' οὕτω πως, ὥστε ὁ λαμβάνων αὐτὸ μετὰ χεῖρας προκρίνει νὰ μὴ ἐγίνετο μάλλον ἢ δημοσιεύσεις αὐτῇ. ὁ ἐκδότης πιστὸς κατὰ γράμμα εἰς τὸ μὴ ἐπενεγκεῖν τι τῷ πρωτοτύπῳ ἀνετύπωσε ἅμα καὶ τὰ ἀνορθογραφικὰ λάθη καὶ τὰς ἄλλας ἐλλείψεις τὰς εἰς πρόχειρόν τι ἔργον μὴ ἐπιλείπουσας.

δ' Γράμματα.

1. Γλῶσσα.

Ἐν γένει περὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης κάλλιστον ἔργον, διαισῶζον ἡμῖν τὴν μνήμην τοῦ συγγραβάντος, εἶνε τὸ τοῦ

Δ. Μυροποδίου, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ὑπὸ τῆς Ἐφορίας τῆς ἐν Σμύρνῃ Εὐαγγελικῆς Σχολῆς ἐκδοθέν: Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης [Σμύρνη 1870].

Μελέται καλὰ ἐπὶ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰσὶ τὰ ἐν ταῖς Βυζαντιναῖς Μελέταις ὑπὸ τοῦ κ. Σπ. Ζαμπελίου γραφέντα ὡς καὶ ἡ μικρὰ πραγματεία τοῦ αὐτοῦ: Πόθεν ἡ κοινὴ λέξις τραγοῦδῶ. Τὰς κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ τρέχοντος αἰῶνος ἀναφύσας ποικίλας καὶ ἀλλοκότους ὁλως θεωρίας περὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, σκοπούσας τὴν ἐπὶ τὸ εὐμαθέστερον ρύθμισιν αὐτῆς, ἀρκούντως περιέλαβε, καὶ ἀνετύπωσε δείγματα ὕφους καὶ λεκτικῶν, ἐν τῇ περὶ γλώσσης πραγματείᾳ αὐτοῦ ὁ Κ. Σάθας. Φθόγγολογίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἔγραψεν ὁ κ. Ι. Ν. Σταματέλος (Ζάκυνθος 1876).

Περὶ τῶν διαφόρων κατὰ τόπους περιπετειῶν καὶ παραλλαγῶν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διδασκτικώταται εἰσὶν αἱ διάφοροι τοπογραφικαὶ οὕτως εἰπεῖν ἱστορίαι αὐτῆς· οὕτω περὶ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου ἔγραψε τὰ δέοντα αἰδὲς Θ. Οἰκονόμος. Ὑλὴ δ' ἐπὶ τούτῳ πρὸς σπουδὴν καὶ μελέτην ἀρθήσας καὶ πλουσίαν κείνται αἱ αἱ διάφοροι Συλλογαὶ τῶν κατὰ τόπους Δημοτικῶν ἀσμάτων, οἷα ἡ τῆς Ἡπείρου τοῦ κ. Γ. Χασιώτου καὶ πληρεστέρας ἡ τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ, ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ κατ' αὐτὰς ἐκδοθεῖσα· β'— αἱ διάφοροι Συλλογαὶ τῶν κατὰ τόπους Παραμυθίων, Παροιμιῶν, Ὀρκῶν, Καταρῶν καὶ τῶν τοιούτων, μικρῶν ἀλλ' ἐκφραστικῶν, γλωσσικῶν προϊόντων. Τοιαύτας ἔχομεν τὴν τοῦ Ι. Βενιζέλου Συλλογὴν παροιμιῶν, τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ τὸ Παροιμιαστήριον καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα ἀποτεθησαυρισμένα ἐν ταῖς διαφόροις Τοπογραφίαις, τοῖς περιοδικοῖς, τοῖς Ἡμερολογίοις, καὶ ταῖς Ἐπετηρίδι τοῦ ἐνταῦθα Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου· γ'— καὶ τελευταῖον τὰ διάφορα Λεξιλόγια, ἐν οἷς ἔχει τις συνειλεγμένας καὶ ἐξηγημένας τὰς ἐπιχωριζούσας φράσεις

καὶ λέξεις, οἷον καὶ τὸ τοῦ Ν. Πεταλᾶ διὰ τὸ ἐν Θήρῃ γλωσσικὸν ἰδίωμα καὶ τὰ τῶν ἄλλων ὅπου καὶ τὰ ἀνωτέρω.

2. Σχολεῖα.

Ἀρχαίως περιφήμου Σχολῆς ἔχομεν τὴν ἱστορίαν ᾧδε νὰ σημειώσωμεν: τὴν τῆς Ἀθήνησι Πλατωνικῆς Σχολῆς, ἥτις ὡς γνωστὸν μέχρις Ἰουστινιανοῦ διετηρήθη, γράφεισιν ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου καὶ ὑφηγητοῦ Παναρ. Κωνσταντινίδου (Ἐρμάγγελος 1874).

Περιεκτικωτάτην ἱστορίαν τῶν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ἰδρυθέντων καὶ διατηρουμένων Ἑλληνικῶν Σχολείων περιέχει τὸ ὑπὸ τοῦ Μ. Παράνικα δημοσιευθὲν Σχεδίασμα κτλ. (Κ]πολις 1867). Ἐπὶ τῇ δημοσιεύσει τῆς βίβλου ταύτης πολὺς ὁ ἔπαινος ὀρεῖται τῷ ἀκαμάτως ἐργασθέντι συντάκτῃ αὐτῆς περὶ τὴν πολλαχόθεν περισυναγωγὴν καὶ τακτοποίησιν τῶν σχετικῶν παντοδαπῶν εἰδήσεων· οὐχ ἥττον ὅμως ἐπαινετέον καὶ τὸν διακεκριμένον ἐκείνον λόγιον, τὸν τὰς περισοτέρας τῶν εἰδήσεων τούτων παρασχόντα, εἰς τὴν σκιερὰν δὲ γωνίαν τῶν ὑποσημειώσεων μετριοφρόνως πάνυ καταφυγόντα.

Ἰδίᾳ δὲ ἔγραψαν:

Περὶ τῆς ἐν Κ]πόλει Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς ὁ ἀπὸ Σιναίου Κωνσταντῖος Α' (Ἐλᾶς. Συγγρ. Κωνστ.), εἰς οὗ τὰ γραφέντα προσέθησαν σημειώσεις ὁ Κ. Εὐθυβούλης καὶ ὁ Στ. Ἀριστάρχης (Φιλ. Σουλ. Ἔτ. Β')· μετὰ τούτους ἰδίᾳ ὁ κ. Α. Χαρίλαος (Ἐκθεσις περὶ τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς 1870) καὶ ὁ κ. Μ. Παράνικας (Φιλ. Σουλ. Ἐπετ. ΙΑ').

Περὶ τῆς ἐν Σμύρνῃ Εὐαγγελικῆς Σχολῆς ὁ κ. Κ. Ξανθόπουλος (λόγος ἐξ. 1864)· ἡ δὲ Ἐφορία ἐξέδοτο τὰ τὴν Σχολὴν ἀφορῶντα ἱστορικὰ ἔγγραφα (Σμύρνη 1877).

Περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις Σχολῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας ὁ κ. Θ. Χ. Φιλαδελφεὺς (Χρυσ. Ἀθ. Δ').

Περὶ τῆς ἐν Δημητσάνῃ τῆς Πελοποννήσου Σχο-

λῆς ὁ κ. Ε. Καστόρχης (Ἀθῆναι 1847 καὶ προσθήκας ἐν Εὐαγγ. Κήρυκι 1865 καὶ Ἐφημ. Φιλομαθῶν φ. 551.)

Περὶ τῆς Σχολῆς Βιτύνης ἐν Πελοποννήσῳ ὁ Π. Παπαζαφειρόπουλος (Ναύπλιον 1848).

3. Βιβλία καὶ Βιβλιοθήκαι.

Κατάλογον βιβλίων Ἑλληνικῶν, ἐκκλησιαστικῶν καὶ μὴ, τῶν ἀπὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφίας μέχρι τοῦ 1830 ἐκτυπωθέντων ἐφιλοπρόνησεν, ὅσον ἐνεστὶν ἀκριβῆ, καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ διττόμῳ αὐτοῦ Νεοελληνικῇ Φιλολογίᾳ ὁ Α. Π. Βρετός. Ἄλλους καταλόγους βιβλίων συνέταξεν ὁ Χ. Φιλητάς καὶ ὁ Π. Λάμπρος.

Περὶ τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Βιβλιοθηκῶν ἔγραψεν ὁ κ. Α. Δημητριάδης (Λειψία 1871).

Περὶ τῆς ἐν Κηφισί τοῦ Ἀγίου Γεωργίου ὁ Θ. Ζωγράφος (Κασταλία 1861)· περὶ τῆς ἐν Δημητσάνῃ ὁ Ἱερὼν. Βογιατζής· καὶ περὶ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις, Ἀθῶν καὶ Χίῳ ἄλλοι ἀλλοχῶν (Πανδ. Ζ' 85 καὶ Ε' 295).

Δ'.

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΜΕΣΑΙΩΝ

ΜΕΛΕΤΩΜΕΝΟΣ ΕΝ ΣΧΕΣΕΙ ΠΡΟΣ ἈΛΛΟΥΣ ΛΑΟΥΣ
ΚΑΙ ΧΩΡΑΣ.

ἀ Ξένοι ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

1. Σλαῦοι.

Περὶ τῶν Σλαύων ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἰδίᾳ τῇ Ἑλλάδι ἔγραψαν ἰδίᾳ ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος Σλαυϊκαὶ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις ἐποικίσεις (Ἱστορ. Πραγμ. Α' Ἀθῆναι 1858)—ὁ Σ. Κ. Οἰκονόμος (Μάγρ. Κύπρ. Ἀθῆναι 1843)—καὶ τελευταῖοι μετὰ αὐτῶν ὁ Κ. Σάθας (περὶ τῆς λεγομένης ἐκσλαβίσεως τῆς Ἑλλάδος· Ὠρα ἐφ. 1879) καὶ ὁ Σ. Π. Λάμπρος (Ὀλίγα ἱερέματα περὶ Σλάβων ἐν Πελοποννήσῳ καὶ περὶ τῶν κληθέντων Σλαβικῶν κτιρίων τῆς Ὀλυμπίας· Ὠρα ἐφ. 1879).

2. Βούλγαροι.

Ὁ Ν. Ι. Κοκκώνης ἔγραψε τὴν Ἱστορίαν τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῶν ἐν Εὐρώπῃ μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν κατακτῆσεως (Ἀθῆναι 1877).

3. Φράγκοι.

Τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἄλωσιν τῆς Κηφισίας ἐστῶσαν ὁ Ε. Σταματιάδης (Ἀθῆναι 1865), ὁ Α. Γ. Πασπάτης (Βυζ. Μελέτ. Β') καὶ ὁ Θ. Βενιζέλος (περὶ τῶν αἰτίων τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀλώσεως, Ἀθῆναι 1879).

Τὴν ἱστορίαν τῶν Παλατινῶν Οὐρσίνων ἤτοι

τοῦ ἐν Κερκλληνίᾳ καὶ Ζακύνθῳ ἄρχαντος οἴκου καὶ ἐν γένει τῆς ἐν Ἑλλάδι Φραγκοκρατίας κέλιστα ἔγραψεν ὁ Ι. Ρωμανός (Γρατ. Ζώρζης προλεγ. Κέρκυρα 1870).

Τῶν δὲ ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου Πελάγους Φράγκων ἡγεμόνων τὴν ἱστορίαν γράφεισιν ὑπὸ τοῦ Ρ. Sauger μετέφρασεν ὁ Α. Π. Κεράλης, ὡς ἔνω εἶπομεν.

4. Καταλάνοι.

Οἱ Καταλάνοι ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐπιγράφεται ἀξιόλογος περὶ αὐτῶν ἱστορικὴ πραγματεία τοῦ Ἐπ. Σταματίδου (Ἀθήναι 1870).

5. Ἴταλοί.

Περὶ τῶν ἐλθόντων εἰς τὴν Ἀνατολὴν Ἰταλῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν Γενουησίων ἄξιον μελέτης εἰσὶν αἱ ἐπὶ τούτῳ ἱστορικαὶ ἔρευναι τοῦ κ. Α. Γ. Πασπάτη (Βιζ. Μελετ. Β').

6. Ἑνετοί.

Πολιτικὴν κατὰστασιν τῆς Ἐπτανήσου ἔγραψεν ὁ Ε. Λούντζης (Ἀθήναι 1856). ὁ Π. Καλλιγᾶς μετέφρασε τὴν τοῦ Α. Ραγκίου Ἑνετοκρατίαν ἐν Πελοποννήσῳ (Πανδ. ΙΒ' καὶ ΙΓ'). ὁ δὲ Σ. Ζαμπέλιος ἐν ταῖς Ἱστορικοῖς Σκηνογραφίμασιν (Ἀθήναι 185 καὶ τοῖς Κρητικοῖς γάμοις ἱστορήσας τὴν Κρήτην ἐπὶ Ἑνετῶν.

7. Τούρκοι.

Τὴν Ἱστορίαν τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως τῆς [Κ] πόλεως, μετ' ἀκριβείας γεγραμμένην ὑπὸ τοῦ Μόρτμαν πατρὸς, μετέφρασεν ὁ Α. Β.

Ὁ Κ. Κροκιδᾶς ἤρξατο πρὸ καιροῦ δημοσιεύων μετὰφρασιν τῆς γνωστῆς τοῦ Χάμμερ Ἱστορίας τοῦ Τουρκικαῦ κράτους, ἰδίᾳ ἐνιαχοῦ προσθέμενος σημειώσεις.

Ἐσχάτως δ' ἐφάνη ὁ πρῶτος τόμος τῆς Ἱστορίας καὶ καταγωγῆς τῶν Τούρκων, συγγραφῆς πρωτοτύπου τοῦ κ. Μ. Χαμουδοπούλου (Σμύρνη 1880).

8. Ρώσσοι.

Διὰ τὸν κατὰ τὸ 1769 εἰς τὸ Αἰγαῖον κατὰπλουν τῶν Ρώσσω ἔγραψεν ὁ Κ. Στεφάνου δημοσιεύσας τὰ ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῆς ὑπὸ τῶν Ρώσσω κατωχῆς τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου (Ἀθήναι 1877). ὁμοίως δὲ καὶ ὁ κ. Δ. Χαβιαρᾶς (Παρν. Γ').

6' Ἑλλήνες ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ.

1. Λόγιοι.

Πολλοὶ Ἕλληνες φεύγοντες τὴν οἴκον ἀκαταστασίαν ἢ καὶ σπουδάζαντες ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ καὶ ἐπισθέντες εἰς τὸν αὐτόθι βίον, ἐξήσαν καὶ ἀπέθανον μακρὸν τῆς γενεθλίου, διακριθέντες καὶ τιμηθέντες παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις εἴτε ὡς ἐπιστήμονες, εἴτε ὡς λόγιοι, εἴτε ὡς λειτουργοὶ τῆς αὐτόθι πολιτείας καὶ ἐκκλησίας, εἴτε καὶ ὅπωςδήποτε ἄλλως.

Τὰς βιογραφίας πάντων τούτων, γραφείας ὑπὸ πολλῶν ἐπακριβῶς καὶ ἀριθμήσωμεν ἐνταῦθα οὔτε θέλομεν, οὔτε κη δυνάμεθα. πολλὰς ἐξ αὐτῶν εὐρίσκομεν ἐν τῇ δυάδι τῶν Νεοελληνικῶν Φιλολογιῶν, ἄλλας δὲ ἀλλοχού. Ἐν τοῖς ἐξῆς ἀναγράφομεν ὅσους ἰδίᾳ περὶ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ Ἑλλήνων ἔγραψαν.

Περὶ τῶν εἰς Ἰταλίαν προσφυγόντων Ἑλλήνων λόγιων κατὰ τὸ 1453 ἔγραψεν ὁ Δ. Μαυροφύδης (Φιλίστωρ).

Ὁ Ἀνδρέας Μουτοξυδῆς κατέστησεν ἡμῖν γνωστὰ τὰ ὀνόματα καὶ τοὺς βίους πολλῶν Ἑλλήνων, οἵτινες εἴτε ὡς ἐπιστήμονες, εἴτε ὡς τεχνίται, εἴτε ὡς λόγιοι ἐξήσαν ἐν τῇ ξένῃ· οὕτως ἐγνωρίσαμεν Στυλιανὸν τὸν Μάστρακα, καθηγητὴν τοῦ δικαίου ἐν τῷ τοῦ Παταλίου Πανεπιστημίῳ, τοὺς ζωγράφους Ἀντώνιον τὸν Βασιλάκην ἐκ Μήλου, Κυριακὸν τὸν Θεοσκόπουλον, Μιχαήλ τὸν Δαμασκηνόν, Ἐμμανουὴλ τὸν ἱερέα, Παναγιώτην καὶ Νικόλαον Δοξαράν, πατέρα καὶ υἱόν, τοὺς λογίους Νίκανδρον τὸν Νούκιον, Ἀντώνιον τὸν

(Α'—Β' τριμηνία Α' ἔτους)

Ἐπαρχον καὶ ἄλλους (Ἑλληνομν. Α', Γ', Ε', Πανδ. Ζ', ΙΖ', ΙΗ'). Τὸν ἀνωτέρω ζωγράφον Κυριακὸν ἄλλος βιογράφης καλλίον (Ἑθν. Ἐπιθ.) διώρθωσε τὸ ἐπιθετον αὐτοῦ γράψας Θεοτοκόπουλον.

Ὁ Σοφοκλῆς Οἰκονόμος ἔγραψε περὶ τοῦ Ἀγγέλου Βεργικίου (Πανδ. ΙΖ'), φημισθέντος ὡς ἐξόχου καλλιγράφου ἐν Γαλλίᾳ, ἐξ οὗ ἐπεκράτησε καὶ τὸ παροιμιώδες ρητόν: écrire comme un ange.

Ὁ κ. Δ. Ῥοδοκανάκης ἐξέδωκε τὴν βιογραφίαν Ἀέοντος τοῦ Ἀλλατίου (Ἀθῆναι 1872), διακριθέντος ὡς κληρικοῦ καὶ λογίου ἐν Ρώμῃ καὶ τὴν Κωνσταντίνου τοῦ Ῥοδοκανάκιδος, ἐπιτίμου ἱατροῦ Καρόλου τοῦ Β', βασιλέως τῆς Ἀγγλίας (Ἀθῆναι 1872).

Ὁ Π. Ἀργυρόπουλος, ἐν πανηγυρικῷ λόγῳ, ἐξέθηκε τὰ κατὰ τὸν Ἀδαμάντιον Κοραῆν ζήσαντα τὸ πλεῖστον καὶ ἀποθανόντα ἐν Παρίσις, ὧν τὴν γῆν Ἰσα τῇ φυσάσῃ περιλημμένην ἐθεώρει. Παραλείπομεν τοὺς ἄλλους περὶ τοῦ διασήμεου τούτου Ἑλληνο τῶν Παρισίων γράψαντας καὶ δὴ τελευταῖον ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς εἰς Ἀθήνας ἀνακομιδῆς τῶν ὁσῶν αὐτοῦ.

Περὶ τῶν ἐν Παρίσις Ἑλλήνων λογίων ὑπάρχει γεγραμμένη ὑπὸ τοῦ Κ. Νικολοπούλου καλὴ πραγματεία, τοὺς βίους αὐτῶν καὶ τὰ ἔργα ἐν συντόμῳ ἐκτιθεμένη (Ἑθν. Ἡμερολόγιον Βρετοῦ 1866).

Διὰ τοὺς ἐν Ρωσσίᾳ λίαν τιμηθέντας ἀδελφοὺς Λεϊχοῦδᾶς ἔγραψεν ὁ Α. Λάσκαρης (Φιλ. Σουλ. Ἐτ. Β'), ὁμοίως δὲ περὶ ἄλλων δύο Ἑλλήνων διακριθέντων μεγάλως ὡς κληρικῶν αὐτόθι, Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως καὶ Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη, οὐχὶ ὀλίγοι, ἐξ ὧν ἐνταῦθα σημειούμεν τὰς τοῦ Α. Στούρτζα Ἀναμνήσεις καὶ Εἰκόνας, ὧν μετὰφρασιν ἐδημοσίευσεν ὁ Κ. Γ. Σούτσος (Ἀθῆναι 1861), καὶ ὁ Σεβασ. ἀρχιεπίσκοπος Ζακύνθου κ. Νικόλαος Κατραμῆς γράψας Ἱστορικὰς διασαφή-

σεις περὶ τῆς πατρίδος Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως (Ζάκυνθ. 1854.)

Περὶ τοῦ σοφοῦ Ἑλληνο Βουδιστοῦ, τοῦ ἐν Καλκούτῃ ζήσαντος Γρηγορίου Γαλανοῦ μανθκόμεν τὰ δέοντα ἐν τοῖς προλόγοις τῶν Ἰνδικῶν αὐτοῦ μεταφράσεων ἐκ δὲ τῆς ὑπὸ τοῦ Πλῖν Ταυταλίδου δημοσιευθείσης Ἰνδικῆς Ἀλληλογραφίας τὸν βίον Γρηγορίου τοῦ Σινφίνου, ζήσαντος ἐν Ἀκκῇ τῶν Ἰνδιῶν. (Κ[πολις 1852].

2. Ἐμποροί.

Πολλοὶ Ἕλληνες τὸ ἐμπόριον ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, καὶ ἰδίᾳ ἐν Ρωσσίᾳ, μετερχόμενοι ἐπλούτησαν μεγάλως, ἀλλὰ καὶ μεγάλως ὠρέλησαν τὴν πατρίδα καὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Τοὺς βίους λοιπὸν τούτων καὶ τὰ ἔργα, ἄξια μελέτης καὶ μιμήσεως, εὕρισκε τις εἰς ἓνα τόμον ὑπὸ τοῦ κ. Α. Γούδα ἐπιμελῶς συνελεγμένα καὶ κατεστρωμένα (Παράλλ. Βίαι Ἐμποροί).

3. Ἀποικίαι.

Μελέτην σπουδαίαν ἐπὶ τῶν περισωζομένων λειψάνων τῶν ἐν Ἰταλίᾳ μεγάλων ἐκείνων Ἑλληνικῶν ἀποικίων ἔγραψεν ὁ κ. Σ. Ζαμπέλιος, ἐκδούς τὰ Ἱταλο-ελληνικὰ (Ἀθῆναι 1865).

Ὁ μακαρίτης Γ. Γ. Παπαδόπουλος ἔγραψε περὶ τοῦ ἐν Βλαχίᾳ Ἑλληνισμοῦ (Πανδ. Γ') καὶ περὶ τῶν εἰς Αἰῶκιον τῆς Κορσικῆς ἐγκατασταθέντων Πελοποννησίων, καὶ δὴ τῆς οἰκογενείας Στεφανοπούλων, περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΖ' ἐκατ. (Ἀθῆναι 1865.)

Περὶ τῆς ἐν Βενετίᾳ ἀποικίας ἔγραψεν ὁ Ι. Βελοῦδης, τὰ ἐξῆς περὶ αὐτῆς συντάξας καὶ ἐκδούς περιεκτικώτατα ἔργα: Sulla colonia Greca stelitita in Venezia (Βενετία 1849). Ἑλλήνων ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετίᾳ (Βενετία 1872) καὶ Ἑλλήνων ὀρθοδόξων τῆς ἐν Βενετίᾳ ἀποικίας ἔγγραφα (Βενετία 1873).

Περὶ τῆς ἐν Λειψίᾳ ἀποικίας ἔχει τινὰ ὁ Σ. Κ. Οἰκονόμος (Νικοτ. ψῶγ. προλεγ. Βενετία 1876).

Περὶ τῆς ἐν Λονδίνῳ ἀποικίας εἰδήσεις τινὰς παρέσχεν ὁ Δ. Ροδοκανάκης (Λέοντ. Ἀλλατ. Ἑλλάς, Ἀθήναι 1872).

Περὶ τῆς ἐν Ὁδησσῷ ἀποικίας ἐπραγματεύθη ὁ Χ. Βουλόδημος· ἐξεδόθη δὲ καὶ ἡ πρώτη πεντηκονταετηρίς τῆς ἐν Ὁδησσῷ Ἑλληνικῆς Σχολῆς (Ὁδησός 1872).

Περὶ τῶν ἐν Ἰνδίᾳ Ἑλληνικῶν ἀποικίων ἐγνωστοποίησέ τινα ὁ Ἡλίας Τανταλίδης (Ἰνδ. ἀλληλογραφία, προλεγ. Κ)πολις 1852).

Ἐν τέλει περὶ τῶν ἐν Ἀθυσσινίᾳ Ἑλληνῶν ἔγραψεν ὁ Κ. Σάθας (Ἀττικὸν ἡμερολ. 1868).

Τοιαῦτα τὰ κατὰ τὴν τελευταίαν τριακονταετηρίδα διὰ τὴν ἔρευναν καὶ μελέτην τοῦ Ἑλληνικοῦ Μεσαίωνα ὑπὸ Ἑλλήνων συνταχθέντα καὶ δημοσιευθέντα ἔργα. Ἐννοεῖται ὅτι παρελείφθησαν τινὰ καὶ ἀπεσιωπήθησαν ἄλλα ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ἀλλὰ τοῦτο συγχωρητέον πρῶτον διότι ὑπὸ γενικὴν καὶ περιληπτικὴν ἔποψιν συνετάχθη ἡ παρούσα ἔκθεσις, δεύτερον διότι δύσκολος καὶ μεγάλη ἡ ἐπιχείρησις τοῦ περὶ πάντων εἰπεῖν καὶ γράψαι καὶ τρίτον διότι τινὰ τῶν ἔργων τούτων οὔτε πρόχειρα, οὔτε καὶ λίαν γνωστὰ ὑπάρχουσιν ὥστε πᾶς περὶ αὐτῶν λόγος νὰ ᾖ ἀκριβής καὶ τέλειος. Ὅπως δὲ ποτε πιστεύομεν ὅτι οὐχὶ μέγα τι καὶ σπουδαῖον τὸ ἐκτὸς τῆς παρούσης, ἀκουσίως βεβαίως, τεθέν.

Ὁ συνεταιρισμὸς καὶ ἡ ἐν κοινῇ ἐργασία, ἥς τηλικαύτην βλέπομεν τὴν ἐπιτυχίαν ἐν ταῖς βιωτικαῖς σχέσεσιν ἐφαρμοζομένης, ἐζητήθη ὅπως καὶ εἰς τὴν μελέτην καὶ σπουδὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ Μεσαίωνα εἰσαχθῇ. Οὕτω συνέστη πρὸ ἐτῶν ἐνταῦθα ὁ Σύλλογος τῶν Μεσαιωνικῶν Σπουδῶν. Περὶ τοῦ Συλλόγου τούτου οὐχὶ μακρὰν καὶ

μεγαλήγορον μνείαν ἔχομεν ἵνα ποιήσωμεν, διότι κατὰ τὸν ὑπερτριτὴ αὐτοῦ βίον οὐδὲν τι ἀναγραφῆς ἐνταῦθα ἄξιον παρήγαγεν. Αἴτια δὲ τούτου καθ' ἡμᾶς δύο· τὸ μὲν τὸ καινοφανὲς οὕτως εἰπεῖν, καὶ ὅλως ἀπρόσιτον τοῖς πολλοῖς τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, τὸ δὲ τὸ ἀκατάλληλον τῆς ἀτμοσφαιρας ἐν ἣ ἐγεννήθη καὶ ἐβίωσε. Τῷ ὄντι πόσοι καὶ ποιοὶ ἐκείνοι, οὓς ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ ἠδύνατο νὰ προσελκύσῃ ὁ Σύλλογος οὗτος, ἀφ' οὗ σχεδὸν γενικῶς ἐπιστεύετο ὅτι διὰ τὴν μεσοχρόνιον ἡμῶν ἱστορίαν ἠδύνατο κάλλιστα νὰ ἐπαναληφθῇ τὸ λεχθὲν «τὰ δ' ἐπέκεινα θίνες ἄνδρες καὶ πηλὸς αἰδνής», οὐδὲν δηλοῦν περικλειούσης τὸ σπουδαῖον καὶ ἐνδιαφέρον πρὸς μελέτην; Πόσοι δὲ καὶ ποιοὶ ἐπίσης οἱ προσελκυθέντες, οἵτινες καρποφόρως ἠδύναντο νὰ ἐργασθῶσιν ἐν κοινῷ, ὅτε βαρύβρομον ἦχει τὸ τηλεβόλον πέριξ, βαρύσμος δὲ διέκχυτο πανταχοῦ ὁ τῆς πυρίτιδος καπνὸς καὶ ἐπομένως ὁ Σύλλογος ἀπομεμονωμένος ὅλως ἔδει ἐξ ἰδίων μόνον σθέως καὶ δύναιμι νὰ ἀρύηται; Καὶ ὅμως, ὦμεν δίκαιοι· τοῦ Συλλόγου ἐκείνου κατὰ τοῦτο δέον εὐφρόμως νὰ μνησθῶμεν καθότι κατώρθωσε νὰ ἐμφυσήσῃ εἰς οὐκ ὀλίγους ἐκ τῶν λογίων τὸν ζῆλον καὶ τὸν ἔρωτα πρὸς τὰς Μεσαιωνικὰς ἐρεῖνας καὶ σπουδὰς· νὰ καταστήσῃ δ' ἀφ' ἐτέρου τὰς ἐργασίας τούτων σπουδὰς· νὰ ἐνδιαφερούσας τοῖς πολλοῖς. Βεβαίως τοῦ ἀροτριῶντος τὸ ἔργον παρέρχεται ἀφανὲς καὶ ἀπαρατήρητον, ἀλλὰ κατὰ δὴλος ὑπάρχει ἡ χαρὰ τοῦ θερίζοντος γεωργοῦ· καὶ ἡ Μεσαιωνικὴ νῦν Ἑταιρία θερίζει τοὺς καρποὺς τῶν ἔργων αὐτοῦ βλέπουσα ὅσημέραι πληρούμενον τὸν κατάλογον τῶν μελῶν αὐτῆς, πολὺ δὲ τὸ ἐνδιαφέρον ὑπὲρ αὐτῆς τῶν πολλῶν τρεφόμενον.

Ἡ Ἑταιρία τῶν Μεσαιωνικῶν Ἑρευνῶν ἰδρυμένη ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ παρελθόντος ἔτους διὰδοχος καθ' ὅλα ὑπάρχει τοῦ Συλλόγου ἐκείνου. Τί διέπραξε μέχρι τοῦδε αὕτη, ἀντὶ πολλῶν ἔργων ἐκφραστικώτατα λέγει τὸ ἐπ' αἰσίσις οἰωνοῖς ἀρχόμενον νὰ δημοσιεῖται ἀπὸ τοῦδε Δελτίον τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς. Ὅπόσους ὅμως καὶ ὑποίους βιηθοὺς καὶ συναντιλήπτορας εὗρεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς

ἐν τῷ σταδίῳ κατελθούσα ἔδει ἐνταῦθα ἵνα διὰ μακροτέρων ἀναγράψωμεν ἀρκούμεθα ὅμως παρατηθέμενοι τοῦτου μίαν ἀλλά καὶ καλὴν ἐνδείξιν. τὰ ὀλίγα, δηλαδή, ἅτινα ἔγραψεν ἡ ἐν Παρισίῳ Revue Critique, τὴν ἰδρυσιν τῆς Ἑταιρίας ἀναγγέλλουσα· ἡ ἐφημερίς αὕτη ὑπάρχει πολλοῦ λόγου καὶ προσοχῆς ἄξια οὐχὶ βεβαίως διὰ τὸ πολυάριθμον τῶν ἀναγνωστῶν αὐτῆς ὅσον διὰ τὸ ἐκλεκτὸν αὐτῶν καὶ τὸ σπουδαῖον καὶ ἐπιβλητικὸν τῆς ἁξίας τῶν συντακτῶν. Ἡ περικοπὴ αὕτη ἔχει ὡς ἔπεται καὶ δι' αὐτῆς ἐπισφραγίζω τὸ σημείωμά μου τοῦτο: (ἴδε τὸ φύλλον τῆς 12 Ἀπριλίου 1880).

«La société philologique et littéraire, fondée à Constantinople, il y a quelques années, pour l'étude du moyen-âge Byzantin, s'était vue dans la nécessité de suspendre ses travaux, par suite des circonstances douloureuses, que l'Orient a traversées depuis 1875. Cette interruption vient enfin de prendre un terme; depuis quatre ou cinq mois, la Société, entièrement réorganisée, a repris son oeuvre avec succès. Rechercher et publier les monuments écrits du moyen-âge byzantin telle est le but qu'elle se propose elle fait un chaleureux appel à tous ceux, qui s'occupent de l'Orient; elle accepte avec reconnaissance toutes les indications qu'on voudra bien lui fournir relativement à ce qui fait l'objet de ses études. Le président de cette Société est M. Sabbas Joannidis, ex-professeur à l'école Hellénique de Trébizonde, auteur estimé d'un livre sur les colonies Grecques des bords du Pont Euxin; l'un des membres les plus actifs et les plus instruits de la même association est M. Manuel Gédéon. Ces deux noms seuls nous sont un sûr garant du soin et de la méthode que la Société apportera dans la direction de ses travaux. On ne saurait lui souhaiter un trop grand succès».

ΙΩ. Α. ΚΗΠΟΥΡΙΔΗΣ

ΕΝΕΠΙΓΡΑΦΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΕΡΑΜΙΑ.

(Ἵπεβλήθη ἐν τῇ τακτικῇ ΔΑ' συνεδριάσει.)

Ἐχετε, κατὰ τὴν ὑμετέραν ἐπιθυμίαν, βραχεῖαν σημείωσιν περὶ τῶν βυζαντινῶν κεραμίων, ἅτινα κέκμηται ἡ ἡμετέρα Ἑταιρία· ἐκ τούτων δέ, εἰς (22) εἰκοσιδύο ἀριθμουμένων, τὰ μὲν δεκαπέντε πρῶτα (15) ἀνήκον εἰς τὸ πτωχὸν Μουσεῖον τοῦ Συλλόγου τῶν μεσαιωνικῶν σπουδῶν, τὰ πέντε εἰς τὸ δῶρον τῶν κκ. Γεωργίου Σακελλαρίου (3) καὶ Μ. Ι. Γεδεών (2) καὶ τὰ δύο τέλος τοῦ κ. Σάββα Ἰωαννίδου.

Τῶν δεκαπέντε πρῶτων τὸ μὲν εἶναι πῆλινον λυχνάριον φέρον ἐπὶ τῆς λαβῆς καλῆς κατασκευῆς σταυρὸν, τὸ ἕτερον εἶναι μονόγραμμα, περὶ οὗ προσεχῶς, τὰ δὲ λοιπὰ δεκατρία πλίνθοι, ὧν αἱ μὲν δώδεκα ἐκ τῶν περὶ τὴν πύλην τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ (Τὸπ καποῦ) τειχῶν, ἡ δὲ δεκάτη τρίτη εὐρέθη ὀπισθεν τῶν τειχῶν τῶν περὶ τὴν πύλην τῆς Γυρολίμνης καὶ τὸ πενταπύργιον.

ἡ πλίνθος αὕτη μόνη φέρει τὸ ἐπ' αὐτῆς ὄνομα εἰς δύο στίχους

ΙΩΑΝ

ΝΤΟΥΝ

ἀλλ' ἄγνωστος εἰς τίνα Ἰωάννην ἀνήκει· ὁ σοφὸς Déthier ὁ περιγράφας τὰς ἐκ Μακροχωρίου ἐνεπιγράφους πλίνθους* παραδέχεται πάντα τὰ ἐπὶ τῶν πλίνθων ὀνόματα ὡς ἀνήκοντα εἰς πατριάρχας· πλὴν πόσον δικαιοῦται ἐν τῇ γνώμῃ αὐτοῦ ταύτῃ δὲν λέγω τι, καθόσον οἱ πατριάρχαι τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας μοι φαίνεται ἄτοπον ἵνα δεχθῶ ὅτι μετῆρχοντο καὶ τὸν πλινθοποιόν· ἐγὼ φρονῶ ὅτι πάντα τὰ φέροντα εἰς δύο στίχους ὀνόματα κερήμια παρέχουσιν ἡμῖν

* Βλέπε τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου τὰ περιεσθέντα τόμ. Δ', σελ. 161—169.

τὸ ὄνομα ἐνὸς πλινθοποιῦ, αἱ δὲ πλίνθοι ἐφ' ὧν ἀναγινώσκονται τὰ στοιχεῖα INN, IN κτλ. ὑποδεικνύουσιν ἡμῖν μόνον τὴν Ἰνδικτιῶνα, καθ' ἣν κατεσκευάσθησαν καὶ μεθ' ἣν ἐπονταὶ τὰ στοιχεῖα Θ, Ν, Ι κτλ. τὸ ἔτος δηλοῦντα τῆς Ἰνδικτιῶνος. Αἱ ἡμέτεραι δώδεκα πλίνθοι (ἴδε πίναξ Α', ἀριθμ. 1—12) ἔτη Ἰνδικτιῶνος σημειοῦσαι δηλοῦσιν ὅτι ἀνήκουσιν οὐχὶ εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ὥς λέγει ὁ σοφὸς **Déthier**, ἀλλ' εἰς δημόσιον οἰκοδόμημα, οὗτινος γνωρίζουσιν ἡμῖν μόνον τὴν ἐποχὴν τῆς οἰκοδομῆς.

Δύο κεράμειαι ἐδωρήθησαν τῇ Ἑταιρίᾳ ὑπὸ τοῦ κ. Σάββα Ἰωαννίδου· τὸ μὲν εἶναι πλίνθος φέρουσα τὴν λέξιν

† ΔΟ
ΜΝΟΥ

τὸ δὲ τεμάχιον πηλίνου ἀγγείου φέροντος σταυρὸν κομψότατα κατεσκευασμένον καὶ τὰ στοιχεῖα NE ἐξ ἐνὸς μόνου μέρους, διότι τὸ ἕτερον μέρος ὑπάρχει τεθραυσμένον· ἀνήκει πιθανῶς εἰς Μονὴν ἢ Ἐκκλησίαν τινὰ, ἀλλ' ἴσως τὴν Νέαν Μονὴν, καὶ εὐρέθη ἐξω τῶν ἐν Βλάγκας τειχῶν. (ἴδε πίναξ Α' ἀριθμ. 14 καὶ 15).

Πέντε ἕτεραι πλίνθοι φέρουσι τὸ ὄνομα (πίναξ Α' ἀριθμ. 16)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

καὶ ἀνευρέθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφάς, τὰς γενομένας ἐσχάτως περὶ τὸ Ἀράπ-τζαμισὶ τοῦ Γαλατᾶ, περὶ ὧν τοσαῦτα ἐμυθολόγησαν αἱ ἐφημερίδες· ὅτι τὸ μέρος ἐκεῖνο οὐδαμῶς ἀνήκει εἰς ναὸν κτισθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου γινώσκωμεν καλῶς, διότι τὸ κήρυγμα τοῦ Ἀποστόλου τούτου ἐγένετο περὶ τὸ σημερινὸν Φουντουκλί ὅπου ὠκοδόμησε ναὸν ὁ ἅγιος Ἀνδρέας· ὅτι δὲ αἱ φέρουσαι τὸ ὄνομα Κωνσταντίνου πλίνθοι δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὸν Μ. Κωνσταντῖνον ἢ εἰς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, τοῦτο γνωστόν ἐστι τοῖς καὶ ἄλλοις δακτύλῳ ἀψαμένους τῆς μεσσηλικῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ· μοί εἶναι δ' ἄπορον πῶς ὁ πολὺς **Déthier** ἄγνοεῖ ὅτι ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ πολλοὺς αἰῶνας κατόπιν οἱ

αὐτοκράτορες ἐχρῶντο ἐπισήμῳ γλώσσῃ τῇ λατινικῇ. Προκειμένου δὲ περὶ τῶν κατὰ τὸ Ἀράπ-τζαμισὶ ἐρείπτων, ἐν οἷς τὰ ψηφροθετήματα τοῦ ἐδάφους μετ' ἐκπληξεῶς μου εἶδον ἐν ταῖς ἐφημερίσιν ὅτι μετεβλήθησαν εἰς μωσαϊκᾶς εἰκόνας, τοῦτο μόνον δύναμαι ν' ἀνακοινώσω τῇ Ἑταιρίᾳ ὥς βέβαιον πόρισμα ὅτι τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος τοῦ Γαλατᾶ καίται τέσσαρα περίπου μέτρα κάτωθεν τοῦ σημερινοῦ, καὶ ὅτι τὸ μέρος τὸ ἀνασκαφὴν εἶναι πιθανῶς ὁ περίβολος τῆς Ἐκκλησίας Ἀγίας Μαύρας ἴσως δὲ καὶ τὸ νεκροταφεῖον, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῶν πολλῶν ἀνθρωπίνων ὀστέων καὶ κρανίου, εὐρεθέντων ἐν τινὶ μέρει, διότι δὲν ἀνεσκάφη ἢ μόνον τὸ ἐν δέκατον τοῦ οἰκοπέδου.

Ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν πλίνθων δυνάμεθα ἴσως νὰ φρονώμεν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Θεόφιλος ἐπεσκεύασε καὶ τὰ περὶ τὴν πύλην τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ τείχη· ἐπιτραπήτω δέ μοι νὰ παραδεχθῶ ὅτι ὁ ἐν τῇ πλίνθῳ 14 Δόμνος εἶναι πλινθοποιὸς· καὶ γινώσκω λοιπὸν ἄχρι τοῦδε Βυζαντινοὺς πλινθοποιούς· τὸν ἡμέτερον Δόμνον καὶ τοὺς ὑπὸ τοῦ πολυμαθοῦς **Déthier** ὥς πατριάρχας νομιζομένους Παῦλον, Δοσίθεον, Γεώργιον, Τρύφωνα, Θεόδωρον ἢ ἴσως Δωρόθεον, καὶ Δημόφιλον καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ὡσαύτως ὡς αὐτοκράτορας ἢ πολιτικούς ἀρχοντας θεωρουμένους Ἰουλιανόν, Βασίλειον καὶ Ἀρταούσδον· εἰς τούτους προστίθηναι καὶ Πανάρετον, περὶ οὗ προσεχῶς.

Οὐδαμῶς ὡσαύτως προτίθηναι νὰ διαμφισβητήσω ὅτι πλινθοποιεῖται τινα ὑπάρχον κτήματα Μονῶν ἢ Νεῶν, ὧν ἔφερον τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ δεχθῶ ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ὑπάρχον καὶ πλινθοποιοὶ, μιμούμενοι τοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορας, ἢ οἱ πατριάρχαι.

Καὶ τοῦτο δέον νὰ ἔχωμεν σπουδῶν ἀντικείμενον, ἐὰν, ὥς λέγει ὁ κ. **Déthier**, «ἡ τέχνη τοῦ ἀναγινώσκειν τὰ ἐπὶ τῶν πλίνθων γράμματα εὐρίσκηται ἔτι εἰς τὰ σπάργανα»· Ἐρευνᾶ τῶν Βυζαντινῶν πλίνθων θέλει διαφωτίσει τὴν ἱστορίαν τῆς μεσαιωνικῆς κεραμοποιίας, ἀλλὰ πρὸ πάντος ἐτέρου· οἱ

ἐμβριθεῖς καὶ φιλόπονοι τῶν τοιούτων ἐρευνῆται ἀπαιτεῖται
'να μὴ σπεύδωσι.

M. I. ΓΕΛΕΩΝ.

ΕΥΚΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΘΕΟΔΟΣΙΑΣ.

(ἀνεγνώσθη ἐν τῇ 1' τακτικῇ συνεδρίᾳ)

Κύριοι Συνεταῖροι.

Ἀρχόμενοι σήμερον ἐπ' αἰσίσις τῶν Μεσαιωνικῶν θε-
μάτων κατ'ἀλληλὸν θεωρῶ ὅπως ποιησώμεθα τὴν ἀρχὴν ἐξ
ἐκείνων, ἅτινα εὐθὺς ἔχουσιν ὑπόθεσιν τὴν πόλιν ταύτην, καὶ
δὴ τὴν συνοικίαν ταύτην· μίαν τοιαύτην σήμερον ἐκτιθεῖς
ἐξαιτοῦμαι τὴν ὑμετέραν εὐμενῇ ἀκρόασιν.

Ὅπισθεν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Νικολάου καὶ τῆς
ἐνορίας Ἰζιβαλίου, οὐ μακρὰν τοῦ τείχους, ἐπὶ περιβλέπτου
γηλόφου ἱδρύται ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Θεοδοσίας, κοινῶς Γκιουλ-
τζαμισὶ καλούμενος· τὸ κτίριον τοῦτο φαινόμενον ἐκ τῆς
ἀρχιτεκτονικῆς ἔργον τοῦ 9—10ου αἰῶνος, καὶ περιστοιχι-
ζόμενον ὑπὸ διαφόρων ἄλλων μνημείων, φαίνεται ὅτι ἦτο
Μονή, ἥς ἡ περιοχὴ ἀπὸ τῆς πρὸς Ἀνατολῆς ὁδοῦ τῆς ὀπι-
σθεν τοῦ ἱεροῦ καὶ τῆς ὑπερκειμένης πρὸς Δυσμῆς ἄλλης
ὁδοῦ περιοριζομένη τελευτᾷ μέχρι τῆς πρὸς Βορρᾶν Πύλης
ιδίως Ἀγιᾶς καλουμένης.

Ἐνταῦθα μετὰ τὴν πρὸ ἐνὸς ἔτους καὶ ἐπέκεινα γενομέ-
νην πυρκαϊάν, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα ἐρείπια τῆς Μονῆς διε-
κρίθησαν, ἐν αὐτοῖς ὅμως μεταξὺ τῆς Β. Ἀν. γωνίας τοῦ Ναοῦ
καὶ τῆς πρὸς Βορ. ἡ ἐκτὸς τοῦ τείχους Ἐκκλησίας τοῦ Ἀγ.
Νικολάου καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἀπέχοντι ἐκατέρωθεν 30
πῆχεις, ἀνεφάνη κλίμαξ κατερχομένη ἐντὸς τῆς γῆς σχεδὸν
10 βαθμίδας καὶ τελευτῶσα εἰς μικρὰν πρὸς Ἀν. θύραν, καὶ
διὰ ταύτης ἄλλαι 3 βαθμίδες φέρουσαι ἐντὸς ὑπογείου σκο-
τεινοῦ· τοῦτου τὸ μὲν πλῆθος εἶναι 4, τὸ δὲ μήκος 5 πῆ-
χων, 6 δὲ τὸ ὕψος· ἔχει δὲ ἓνα καὶ μόνον θύλον στηριζόμε-

νον ἐκ τριῶν μὲν μερῶν ἐπὶ τοίχων, ἐξ ἐνὸς δὲ τοῦ πρὸς τὸ
Β. Ἀν. ἐπὶ τριπλήχως στήλης ἐχούσης· κιονόκρανον ἐκ λευ-
κοῦ μαρμάρου φέρον δύο μεγάλους σταυρούς· οὐδένα δὲ ἑτε-
ρον φέρει κόσμον, ἄλλως ἐκ τῆς πολυκιρίας, καὶ τῆς ὕγρα-
σίας ἐξαφανισθέντα, οὔτε ἐπιγραφὴν, ἐκτὸς ἐνὸς μικροῦ σταυ-
ροῦ ἔσθθεν τῆς μικρᾶς θύρας. Καὶ πρὸς μὲν τὸ Ἀν. μέρος αὐ-
τοῦ διακρίνεται θέσις ἱεροῦ ὑπὸ τὴν μορφήν τάφου· μεταξὺ
δὲ αὐτοῦ καὶ τοῦ λοιποῦ χώρου χωριζομένου ἄνωθεν διὰ στε-
ρεᾶς ἀψιδος ἀναβλύζει ἄφθονον μὲν, ἀλλὰ διευγὲς καὶ γλυ-
κὺ ὕδωρ, καίπερ κεχωσμένου ἐπὶ πολὺ τοῦ κυρίως ἐδάφους.

Ἐκ πάντων δὲ τούτων ἀναμφιβόλως φαίνεται ὅτι τὸ ὑπό-
γειον ἦτο ναῖσκος καὶ ἁγίασμα τῆς Μονῆς ἐπ' ὀνόματι τῆς
Ἀγίας, ἥς καὶ αὐτὸς ὁ ναὸς, ὡς καὶ ἐν πλείσταις Μοναῖς
εἴθισται. Καὶ διότι κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Ὁθωμανοῦ
πρῶην ιδιοκτητοῦ, καὶ ξένος τις πάλαι περιηγητῆς ἐπισκε-
ψάμενος αὐτὸν εὑρεν ἐν αὐτῷ καὶ ἐπιγραφάς, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ
ὕδωρ παρ' αὐτοῖς ὡς ἁγίασμα ἐπιστεύετο, πολλὰκις δὲ καὶ
ἱερεῖς αὐτὸν ἐπισκέπτοντο.

Νῦν δὲ νέας ἐντεῦθεν χαραχθείσης ὁδοῦ ὅλος ὁ ὑπόγειος
ναὸς εὐρίσκεται ὑπ' αὐτὴν καὶ πρὸς τὰ θεμέλια τοῦ τοίχου
τοῦ οἰκοπέδου τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ ὁ πρῶην ιδιοκτήτης Ὁ-
θωμανὸς ὅλως ἀπεξενώθη· δι' ὃ καὶ ἀραιρέσας τὰς μαρμα-
ρίνας βαθμίδας καὶ ἄλλο ἀναγκαῖον ὕλικόν, ὡς προεῖπον, κα-
τέχωσε καὶ ἄγνωστον ἤδη κατέστησε.

Περίξ δὲ αὐτοῦ φαίνονται πολλὰ ἄλλα ὑπόγεια διαφόρου
φύσεως, καὶ μάλιστα ἐν τῷ οἰκοπέδῳ τῆς Ἐκκλησίας, ἐνθα
ὑπάρχει κοιμητήριον καὶ ἄλλοι ὑπόγειοι σύμικτες, ὧν εἰς
φαίνεται διήκων εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας. Ταῦτα δὲ
ὡς καὶ τὰ παρακείμενα πρὸς τὸ τεῖχος καὶ ἐντὸς αὐτοῦ πα-
ρεκκλησία τοῦ Ἀγ. Χαράλμπους καὶ τοῦ Ἀγ. Νικολάου, ἐ-
νεκα τοῦ ὑπορίου ἐπωκοδομήθη καὶ ἡ ἥδη ὑπάρχουσα Ἐκκλη-
σία ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ, καὶ ἄλλα περὶ τὴν Μονὴν μνημεῖα, ἦ-
σαν ἅπαντα παραρτήματα αὐτῆς.

Ἐκ τῶν κινητῶν δὲ μνημείων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγ. Θεοδο-

σίας σεμνύνεται ἔχουσα ἡ νῦν Ἐκκλησία τοῦ Ἀγ. Νικολάου τὴν ψηφιδωτὴν καὶ ἀρχαϊκὴν εἰκόνα τῆς Ἀγ. Θεοδοσίας, τοῦ Ι' αἰῶνος, μίαν εἰκόνα τοῦ Ἀγ. Νικολάου, καὶ ἐτέραν τῆς Θεοτόκου, μίαν δὲ ἐπὶ κηροπλάστου ὀθόνης τῆς Θεοτόκου καεῖσαν πρὸ ἐτῶν εἰς τὸ ἅγιον μῦρον. Ταῦτα πάντα πρὸ 40 περίπου ἐτῶν εὐρεθέντα ἐν μιᾷ ἐπισκευῇ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγ. Θεοδοσίας ὑπὸ εὐλαβῶν κτιστῶν κρυφίως ληρθέντα παρεδόθησαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἐν τῇ περιβλέπτῳ δὲ ταύτῃ καὶ τερπνῇ περιοχῇ τῆς Μονῆς ἑωρτάζετο μεγαλοπρεπῶς ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν ἡ μνήμη, κατὰ τὴν 29 Μαΐου, τῆς ἀγιοτάτης καὶ εὐσεβεστάτης Κωνσταντινουπολίτιδος παρθένου Ἀγ. Θεοδοσίας· καὶ πολὺ καὶ βέβαια διαχύσεις ἐγένοντο καὶ μέλιστα περίξ τοῦ ἐκτεθέντος ναύσκου καὶ τοῦ ἀγίσκου, ἅτινα μετὰ τὴν ἄλωσιν κατέστησαν οἰκίαι.

Ἄλλως δὲ νῦν οὐδεμίαν ἔχουσα ἡ Μονὴ πολὺ δὲ μᾶλλον ὁ περιγραφὴς ὑπόγειος ναύσκος σημασίαν ὑπομιμνήσκει τοῦλάχιστον ἡμῖν τὴν ποτὲ ἀκμὴν τῆς Μονῆς, ἐνθα σὺν ἄλλοις πολλοῖς ἐνδόξοις προγόνοις ἡμῶν ὑπάρχει τεθαμμένος καὶ ὁ Πατριάρχης Ἀθ. Ξεφιλίνος· προσέτι δὲ ὑπομιμνήσκει ἡμῖν καὶ τὴν θλιβεράν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τὴν τρομερὰν στιγμὴν, καθ' ἣν, ἀλούσης τῆς πόλεως, οἱ πολῖται ἀγνοοῦντες τὴν τύχην αὐτῶν ἑωρτάζον κατὰ τὸ εἰωθὸς τὴν μνήμην τῆς Ἀγίας Θεοδοσίας, τῇ 29 τοῦ Μαΐου, τὸ τελευταῖον· εἶτα δὲ ὅτι οὕτως ἐπιστρέφουσαι οἰκαδὲ αἱ οἰκογένειαι ἐντεῦθεν, ἀπροσδοκῆτως συλλαμβανόμεναι αἱ γυναῖκες καὶ παρθένοι, τῶν οἰκείων ἀπολλυμένων, ἐφέροντο ἐκ τῆς πανηγύρεως ἐξω τῶν τειχῶν εἰς τὴν οἰκτροτάτην τῶν αἰχμαλωσιῶν. Οἱ δὲ Ὀθωμανοὶ τότε καταλαβόντες τὴν Μονήν, καὶ εὐρόντες τὸν ναὸν καὶ τὰς εἰκόνας ῥοδωτολίστους ὠνόμασαν καὶ τὸν ναὸν ἔκτοτε Γκιουλτζαμισί.

Ἐκ τῶν πολλῶν περὶ τὴν Μονὴν ἐρευνῶν, ἃς ἐποίησα εὐρον μίαν μόνον ἐπιτόχιον ἐπιγραφὴν τῆς Δ' ἢ Ε' ἐκατονταετηρίδος ἐπὶ τεμαχίου μακροῦ σταυροειδῶς κεκομμένου (ὡς

δείκνυσι τὸ ἐν τῷ Γ' πίνακι ὑπ' ἀριθμ. 1). Περὶ ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς ἐπιφυλάττομαι νὰ κῆμω τὰς δεούσας ἐξηγήσεις, ὅταν μέλιστα προσεχῶς εὐτυχῶς νὰ εὕρω καὶ ἄλλα ἐνταῦθα ἀντικείμενα τοιαύτης ὕλης, ὅπερ σὺν Θεῷ καὶ ἐλπίζω.

ΣΑΒΒΑΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ.

Η ΤΙΜΗ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΕΝ ΑΡΧΑΙΣ ΤΟΥ ΙΘ' ΑΙΩΝΟΣ.

(ὑπεβλήθη εἰς τὴν Ι' τακτικὴν συνεδρίαν)

Σπάνιόν τι βιβλίον, μὴ μνημονεύμενον ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Ἀνδρέου Παπαδοπούλου Βρετοῦ ἐν τῇ Νεοελληνικῇ Φιλολογίᾳ αὐτοῦ, μὲ παρακινεῖ ν' ἀπασχολήσω ἐπὶ τινος στιγμᾶς τὴν σημερινὴν συνεδρίαν· μοί φαίνεται ὅτι εἶναι ὁ δεῦτερος ἑλληνιστὶ ἐκδοθεὶς κατάλογος ἑλληνικοῦ βιβλιοπωλείου καὶ φέρει τίτλον

Κατάλογος Νικολάου Γλυκὺ, τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων· περιχωρ. πλείστα παλαιὰ, καὶ σπάνια βιβλία, ἑλληνικὰ, καὶ ἑλληνο-λατινικά· ἐν διαφόροις τόποις ἐκδοθέντα· ἅτινα πωλοῦνται χωρὶς συγκατάβασις, κατὰ τὰς ἐν αὐτῷ σημειωμένας τιμὰς. Ἐρετίησι—1806.

Τῷ ἐκ 47 σελίδων ἀποτελουμένῳ καταλόγῳ τούτῳ συνάπτεται συνερραμμένον βιβλίον, μικροῦ ὀγδόου, ὡς τὸ ἀνωτέρω, φέρον τίτλον

Δοκίμια καὶ ὀνομασίαι τῶν χαρακτήρων τῆς Ἑλληνικῆς Τυπογραφίας Νικολάου Γλυκὺ· ἐν Βερετίᾳ 1812 (σελίδες 48 ἐξ ἐνὸς μέρους τετυπωμέναι).

Ὅτι ὁ κατάλογος τῶν βιβλίων ἐστὶν ὁ δεῦτερος δεικνύει μικρὰ εἰδησις προτασσομένη ἐπὶ τῆς δευτέρας σελίδος καὶ ἔχουσα οὕτως:

»Ἐκτὸς τοῦ Καταλόγου τούτου τῶν Παλαιῶν καὶ Σπανίων

ντων Βιβλίων 'Ελληνικῶν τε καὶ 'Ελληνο-Λατίνων, ὁποῦ κατὰ τὸ παρὸν εὐρίσκονται εἰς τὴν Τυπογραφίαν μου, ἀπὸ ἑῶν ἢ δὲ 'Εξemplaria (τινῶν δὲ καὶ περισσώτερα) ἐκάστου βιβλίου (διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῶν ὁποίων καὶ ἐτέρων μὴ περιεχομένων εἰς τὸν παρόντα, δὲν λείπει εἰς ἐμὴ καθήμενὴ φροντίς καὶ ἐπιμέλεια) ἔχω τυπωμένον ξεχωριστὰ καὶ ἄλλοις Κατάλογον περιέχον ὅλα τὰ 'Εκκλησιαστικά, καὶ ἄλλα διάφορα Νέα Βιβλία εἰς ἀπλὴν φράσιν. α

Ὁ κατάλογος οὗτος θέλει ὁδηγήσει ἡμᾶς 'να λάβωμεν ἰδέαν ἀρκετὰ σαφῆ τῆς τιμῆς τῶν βιβλίων ἐν ἀρχαῖς τοῦ 10^{ου} αἰῶνος, εὐχαριστοῦντες τῇ ἱερᾷ σκιᾷ τοῦ ἰδρυτοῦ καὶ τῶν συντηρητῶν ἀκολούθως τῆς μεγάλης 'Ελληνικῆς τυπογραφίας τοῦ Γλυκὺ, περὶ οὗ ὀλίγα γινώσκουμεν, ἅτινα κοινὰ ἡμῖν καθιστῶ.

Ὁ Νικόλαος Γλυκὺς γεννηθεὶς ἐν Ἰωαννίνοις, καθὰ εἰς πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντα βιβλία ἐπιγράφει, καὶ τὸ ἐμπόριον μετερχόμενος μετέβη εἰς Βενετίαν τῷ 1647 καὶ ἔλαβε παρὰ τῆς 'Ενετικῆς γερουσίας τὴν ἄδειαν 'ν' ἀνοιξῇ ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον, ὅπερ διετηρήθη μέχρι τοῦ 1831, καθὰ παρὰ Βελούδη μανθάνομεν (α), καὶ οὕτως σύμβολον παρεδέξατο τὴν μέλισσαν, περὶ φέρουσιν τὸ τοῦ Σαμψὼν «ἐξ ἰσχυροῦ ἐξῆλθε γλυκὺ» ὡς φαίνεται κἄλλιστα ἐξαιρησμένον ξυλογράφημα τοῦ συμβόλου τούτου ἐν τῇ τῷ 1687 ἐκδοθείσῃ Παλαιᾷ καὶ Νέᾳ Διαθήκῃ. Ὁ Γλυκὺς ἔσχε σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ εὐπατρίδου Παναγιώτου Σαράφη, ὅστις προσφώνει τὴν τοῦ Μελετίου Ἀθηνῶν Γεωγραφίαν τῷ 1728.

Κατὰ τὸν Γλυκὺν, προσφωνοῦντα τῷ Σαράφῃ, ὁ ἀνὴρ οὗτος κατέβαλε τὴν δαπάνην τὴν ἀπαιτουμένην αἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ ἱατρικοῦ ἀντιδοταρίου τοῦ εἰς Ἰωάννιννα φιλοπονηθέντος» βιβλίου ἀγνώστου τέως ἡμῖν καὶ τῷ Βρετῷ.

(α) Ἑλλήνων Ὁρθόδοξων ἀποικία ἐν Βενετίᾳ· ἱστορικὸν ὑπόμνημα Ἰωάννου Βελούδου Βενετίᾳ 1372, σελ. 188, 129, ἐνθ' ἐμάνθημεν ὅτι τὸ αὐτὸς τυπογραφεῖον Πάνου Θεοδοσίου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων ἐδημοσίευσεν καὶ ἱλλυρικά βιβλία· ἐγὼ εἶδον καὶ ῥωσιστὶ ἐκδοθὲν παρὰ Πάνου βιβλίον, Γεωγραφικόν.

Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸν Κατάλογον τοῦ Γλυκὺ μανθάνομεν τὴν ὑπαρξίν καὶ πολλῶν ἄλλων βιβλίων ὡς λ. χ. α Καλλιγραφίας παιζογραφικῆς τῆς 'Ελληνικῆς γλώσσης » ὡς ἐπιγράφεται, ἐκδοθείσης πρὸ τοῦ 1806 καὶ ἴσως ὑπὸ Γλυκὺ ἐν γένει ὅμως ἡ τιμὴ τῶν βιβλίων εἶναι ὑπέρογκος, διότι ἡ εἰς 26 τόμους ἐν Βενετίᾳ τῷ 1729 ἐκδοθεῖσα σειρά τῶν Βυζαντινῶν Ἱστορικῶν τιμᾶται φράγκων 1300, ἡ Φιλότητος Ἀδολεσχία Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρους φρ. 32, ἡ Λογική τοῦ αὐτοῦ 24, ἡ Μετρικὴ τοῦ Ζηνοβίου Πῶπ 35, ἡ τῷ 1782 ἐκδοσὶς τοῦ Μεγάλου Ἐτυμολογικοῦ 44, ἡ διτομος Φυσικὴ τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη 32, ἡ Καλλιγραφία 10, ἡ ὑπὸ Κοραῆ ἐκδοσὶς τοῦ Θεοφράστου 30, ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοσὶς τοῦ Ἰπποκράτους 55, ἡ τῷ 1778 ἐκδοσὶς τῶν Ποιμενικῶν τοῦ Λόγγου 60, ἡ Γεωγραφία τοῦ Μελετίου 100, ἡ ὑπὸ Κωνσταντᾶ μετὰφρασις τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Σοαβίου 40, ὁ Εὐεργετινὸς 66, τέλος ἡ ὑπὸ Χρυσάνθου Νοταρᾶ εἰσαγωγή εἰς τὰ Γεωγραφικὰ καὶ Σφαιρικὰ 60. Βιβλία τινὰ μὴ εἰς χρῆσιν τῶν σχολείων ὠρισμένα ἔχουσιν ἐν τῷ Κατάλογῳ μικρὰν ἀξίαν, ἐνῶ τὰ διδασκτικὰ, ἐνεκα τῆς μεγίστης τιμῆς, εἶναι ἀπροσπέλαστα.

Ἀλλὰ καὶ ἐν Λέρῳ εἶδον ἀντίτυπον τῆς Γεωγραφίας τοῦ Μελετίου φέρον ἐπὶ τῆς προμετωπίδος τὴν σημείωσιν ὅτι ἡγορήσθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Λέρου Ἰγνατίου, τῷ 1759, ἀπὸ τὸν Ἀρσένιον τὸν ἐκ Γαλατᾶ, γρόσια 7, ἥτοι, ὡς νομίζω, 25 φράγκα καὶ πλέον· ἐν ἔτει δὲ 1816 ἡ πατριαρχικὴ Σχολὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀγγέλλουσα τὴν ἐκδοσιν τῆς «Κιβωτοῦ τῆς 'Ελληνικῆς γλώσσης» εἰς τόμους τρεῖς, ὥριζε τὴν τιμὴν ἐκάστου τόμου γρόσια τεσσαράκοντα, ἥτοι φράγκα ἰσάριθμα. (6)

(6) Τὴν ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τῆς «Κιβωτοῦ» ἀγγελίαν ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ ἀριθμῷ 18 Δεκεμβρίου 1816 ἡ Wiener Allgemeine Literatur Zeitung, ἥς ὁ συντάκτης προέταξε τινὰ μυκτηριστικὰ τῆς ἀμαθείας τῶν συντακτῶν τοῦ Δελτίου τούτου. Περὶ τῆς «Κιβωτοῦ» πλατύτητα θέλω γράφει ἐν τῷ ἔργῳ μου «Ἡ Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία ἐπὶ τῶν Μουρουζῶν.»

Ἐξ ὧν ἐν πολλοῖς ἐντύποις καὶ χειρογράφοις παρετήρησα καὶ ἐκ τοῦ Καταλόγου τοῦ Γλυκοῦ ὠδηγήθην, παρατηρῶ ὅτι τῶν διδασκαλικῶν βιβλίων ἡ τιμὴ ἦν ὑπέρογκος λίαν, καὶ ἐντεῦθεν νοεῖ διατὶ ἐν ἀρχαῖς ἔτι τῆς ἐνεστώσης ἐκκτονταετηρίδος πάντες οἱ μαθηταὶ τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων μετέγραφον καὶ εἰς χρῆσιν αὐτῶν βιβλία (γ). Ὡστε, ἐὰν θέλητε, κύριοί μου, διδασκαλικόν τι συμπέρασμα τῆς βραχείας μου ταύτης σημειώσεως, βραχείας παρὰ τὴν συνήθειάν μου, τοῦτο ἐστὶν ὅτι ὁλονέν ἐνισχύεται ἡ ἰδέα μου ὅτι διδάσκοντες καὶ διδασκόμενοι, κατὰ τοὺς πρὸ ἡμῶν χρόνους, διεκρίνοντο ἐπὶ τῷ ἄκρῳ ζήλῳ καὶ τῇ συναισθήσει τοῦ κατήκοντος, ἐπὶ ἀρετῇ ἀληθεῖ δὲ πάντες οἱ πνευματικοὶ ἄρχοντες τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας, ἀρετῇ, ἥς τὸ δένδρον, ἐπὶ ζημίᾳ τῆς ἐθνικῆς ἰσχύος καὶ αἵγλης, ἀπαισίως φυλλορροεῖ.

M. I. ΓΕΔΕΩΝ.

(γ) Πολλοὶ λόγιοι καὶ ἐν Ἀνατολῇ ἔζων ἐξ ἀντιγραφῆς βιβλίων εἰς χρῆσιν ἄλλων ὀρίζοντων. Τοιοῦτός ἐστιν ὁ ἱερομόναχος Γρηγόριος ὁ Πάτρις, ἀντιγράφας διάφορα σωζόμενα ἐν Σμύρνῃ (βλ. Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμείως κατὰλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Σμύρνῃ Εὐαγγελ. Σχολῆς· Σμύρνη 1877 σελ. 32) καὶ ἐν Φωκαίᾳ (βλ. τοῦ αὐτοῦ ἐκθεσις περὶ τῶν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Παλαιᾶς Φωκαίας χειρογράφων· Σμύρνη 1876 σελ. 3) εἶδον δὲ καὶ ἐν Ἀθῶνι τοῦ αὐτοῦ πλείστα. Σημειῶσαι δ' ὅτι, προτροπῇ τοῦ Γρηγορίου τούτου τοῦ Πατριᾶ, ἀσκονμένου ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Σίμωνος Πέτρας, ὁ Καίσαρις Δαπάντες ἐστιχοῦργησε τὸν βίον τοῦ κτίτορος τῆς Μονῆς ὁσίου Σίμωνος.

ΝΕΟΦΥΤΟΣ Ο ΜΑΡΤΥΡΟΜΑΤΗΣ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ II' τακτικῇ συνεδριάσει.)

Λίαν ἀξιέπαινος καὶ ἐθνωφελὴς ἐστὶν ἡ ἀπὸ τινος καιροῦ ἀναπτυχθεῖσα πρόθεσις ἐλλογίμων ὁμογενῶν πρὸς μελέτην τῆς τοῦ γένους ἡμῶν Μεσαιωνικῆς ἐποχῆς. Ὁμολογουμένως τὸ ἔργον δυσχερές, καθόσον καὶ ἀγώνων πολλῶν χρῆζει καὶ ἐπιμονῆς ἀκλονήτου, καὶ μέσων οὐκ εὐκαταφρονήτων ὅπως συλλέξη τις τὰς ἐνθεν κακείθεν διεσπαρμένας πληροφορίας, ὥσπερ ναυάγια ἀπὸ τρικυμίας, κατὰ τὸν Μουστοξύδη, ποῖ μὲν ἀγρόφους, ποῖ δὲ ἐγγράφους, καὶ ταύτας ἐν γωνίᾳ καὶ παραβύστω κειμένας. Πρόδηλον οὖν ὅτι οἱ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἀποδυθέντες ἐπίστανται τὰς δυσχερείας, ἃς ἔχουσι νὰ ὑπερπηθῶσι, μολοντοῦτο δὲν δύνανται νὰ καυχηθῶσιν ὅτι παρουσιάζουσι τέλειόν τι. Δικαίως ἄρα καὶ ὁ κ. Σάθας ἐν τῷ προλόγῳ τῆς Νεοελλ. Φιλολογίας του θεωρεῖ τὸ ἔργον του μὲ ὅλην τὴν πρωτοτυπίαν, ἀπλοῦν σχεδιάσμα πολλὰς δυνάμενον νὰ ὑποστῇ προσθαφαίσεις ὑπὸ διαφόρων.

Καίτοι, οὔτε αἱ μικραὶ δυνάμεις, ἃς ἔχω, οὔτε ὁ καιρὸς μοι ἐπιτρέπει νὰ ἐνασχοληθῶ εἰς τοιοῦτου σπουδαίου ἔργου μελέτας, οὐχ' ἤττον ἀποστέλλω τὴν βιογραφίαν τοῦ ΑΡΤΗΣ ΝΕΟΦΥΤΟΥ, ἀναπληρωτικὴν τῶν ὅσων ὑπὸ τοῦ κ. Σάθα παρελείφθησαν.

Τὰς πληροφορίας ταύτας ἠρύσθην, ἐκ τῆς ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Μ. Λαύρας σωζομένης ἀλληλογραφίας τοῦ Ἀρτῆς Νεοφύτου ἥτις, ὡς ἐν ἀρχῇ σημειοῦται, συνελέχθη εἰς βίβλον παρὰ Κυρίλλου Πετραίου προηγουμένου Λαυριώτου. (1)

(1) Περί οὗ ἴδε Νεοελλ. Φιλ. Σάθα σελ. 607. Τὰ ἀναφερόμενα δὲ συγγράμματα του, ἴτοι ἱστορία τῆς Ἱ. Λαύρας καὶ ἱστορία διὰ στίχων πολιτικῶν

(Α'—Β' τριμηνία Α' ἔτους)

Ἡ ἀλληλογραφία αὕτη συνίσταται ἐξ ἐπιστολῶν διαφόρων σεβαστῶν καὶ ἐλλογίμων ἀνδρῶν ἥτοι τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως Παΐσιου, Ἱερεμίου, Γαβριήλ, Νεοφύτου καὶ Σεραφείμ· τῶν Πατριαρχῶν Ἀντιοχείας Ἀθανασίου καὶ Σιλβέστρου, τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου, πλείστων Ἀρχιερέων, τοῦ Ἀναστασίου Γορδίου διδασκάλου (2) τοῦ Μακκρίου διδασκ. τῆς ἐν Πάτμῳ Σχολῆς, Νικολάου Στίγνη διδ. τῆς ἐν Μετζόβῳ Σχολῆς, Ἰωάννου τοῦ Ἰωάννου διδ. τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ Σχολῆς, Ἐμμανουὴλ Ρωμανίτου ἐκ Πάτμου, τῶν Αὐθεντῶν Γρηγοράσκου Γκίκα, Ἀλεξάνδρου Γκίκα, Ἰωάννου Γρηγορίου Γκίκα ἡγεμόνος Μολδοβλαχίας, Ἰωάννου Νικολάου Ἀλεξάνδρου Αὐθέντου Οὐγκροβλαχίας καὶ τῶν γυναικῶν. Ζωῆς, Δόμνας συζύγου τοῦ Γρηγοράσκου Γκίκα καὶ Ρωξάνδρας Μαυροκορδάτου. Χάριν περιεργείας δημοσιεύω Ἀρσενίου τινος μοναχοῦ ἐπιστολὴν, δηλωτικὴν τῆς ἀποβιώσεως τοῦ διδασκάλου Μακκρίου καὶ ὀδυρομένου πικρῶς διὰ τὴν στέρησίν του· ὁποία ἀξιοθαύματος εὐλάβεια μαθητοῦ πρὸς διδάσκαλον! Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἔχει ὡς ἐξῆς:

Τῷ Πανιερωτάτῳ καὶ Λογιωτάτῳ Μητροπολίτῃ Ἀγ. πρῶην Ἀρτῆς Κ. Κ. Νεοφύτῳ τῷ κατὰ πνεῦμά μοι πατρὶ τὴν δουλικὴν ἀπονέμω προσκύνησιν.

Τίς δώσει τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου πηγὰς δακρύων, τίς μοι κινήσει τὴν χεῖρα ἢ τῷ στόματί μου λόγον ἐμβάλοι ὅπως ἐκτραγωδήσω τραγωδίαν οὐκ ἀνεκτὴν τοῖς ὡσὶν ὑμῶν; ἡ γὰρ ἰσχὺς ὑμῶν ἀφῆρηται, ὁ τὸν λόγον δοὺς ἀνηρπάσθη ἐκ μέσου ὑμῶν, κατέλιπε πάντας ἡ-

μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Σουλτάν Ἀχμέτ σωζόμενα ἐν τῇ τῆς Μονῆς ταύτης Βιβλιοθήκῃ προσεχῶς δημοσιευθήσονται.

(2) Νεοε. Φιλ. Σάβα Σελ. 437. Αἱ ἐπιστολαὶ αὐτοῦ εἰσι πολλαί, τὰς ὁποίας θὰ δημοσιεύω διὰ τῆς ἐπετηρίδος τῆς Ἐταιρίας.

μας ἀρῶνους, δίκην ἰχθύων, τὴν ἰσχύν περιηρημένους, νεκρῶντας τοῖς μέλεσι, καὶ ὅλως νεκρῶν οὐδὲν ἀπεικοντάς· τις οὗτος; ὁ ἐραστὴς ὑμῶν, ὁ πολλὰκις τῆς ἡμέρας ἀναπνέων ποτὶ τὸ πνίερον ὑμῶν ὄνομα, ὁ Κύρ Μακκίριος φημί ἀπῆλθεν εἰς τὰς μακκίριους μονὰς, ὁ ἡμέτερος οὐ μόνον διδασκαλός, ἀλλὰ καὶ πατήρ, ἀλλὰ καὶ τροφεὺς καὶ χειραγωγὸς πρὸς τὴν ἄνω καὶ ἀπλανῆ παρείχων φεῦ τῆς συμφορᾶς, φεῦ τῆς πικρᾶς ἀγγελίας! τίς ἀκούων οὐ κόπεται καὶ λιθοκάρδιος ἦ, ὅτι ἐσβέσθη τὸ φῶς, ἡ παράκλησις τῆς ἡμῶν ψυχῆς, τὸ ἔρεισμα τῆς εὐσεβείας, τὸ θεῖον τῆς Οἰκουμένης, ἡ τῆς ἀρετῆς εἰκὼν, ὁ δίκτυρος τοῦ ἀγαθοῦ χορηγός; Οἶδα ὅτι οὐκ ἂν παρέλθῃτε τὸ πικρὸν τοῦτο δρᾶμα ἀδακρυτὶ, οὐχ' ὅτι μετέστη ἐκείσε, ἀλλ' ὅτι πρὸ καιροῦ, καὶ μάλιστα ὀφθαλμὸς ὢν τοῖς πᾶσι καὶ στάθμη τῆς τε εὐσεβείας καὶ τῆς ἀρετῆς ἀκριβεστάτη, οὕτω μέντοιγ' ἐδόξε τῷ θεῷ βουλήματι· ἔσχε δὲ ἡ νόσος αὐτοῦ οὕτως· πρὸς τὰ τέλη τοῦ Νοεμβρίου ἐπισκήψασα αὐτῷ ἡ τῆς ποδαλγίας, φημί, νόσος, ὡς ἔθος αὐτῇ κατὰ περίοδον ἀπαντᾷ, κατέσχεν αὐτὸν ἐν τῇ κλίνῃ ἡμέρας τινάς, οὐχὶ ὡς πρότερον δὲ μετὰ σφοδρῶν ἐπῆλθε τῶν πόνων, ἀλλὰ κουρύτερον, τὸ δε αἴτιον, ὡς πάντες φασί, καὶ αὐτὸς ὁμολογεῖ· τὰ ἐπ' ἄρχα ποδαλγικὰ φάρμακα τὰ ἀπὸ Ρώμης μετακομισθέντα, καὶ γὰρ βιβλίον τι πεμφθὲν τῷ αἰοιδίῳ ἐκείθεν νεωστὶ ἐκτυπωθὲν, ἐν ᾧ δι' ἰσχυρίζετο ὁ τοῦτο συντάξας εὑρεῖν τὸ τῆς ποδαλγίας αἴτιον, ἔτι δὲ καὶ τὸ ταύτης ἄκος, οὗ τὴν χρῆσιν ἐδίδασκεν ἐν αὐτῷ, δρᾶζόμενος τούτου ἀπροιξ ὁ αἰοιδίμος, ὡς διψῶν τὴν ἐκ τῆς νόσου ἀπαλλαγὴν, μετ' οὐ πολὺ μετεκώμισεν ἀπὸ Ρώμης καὶ τὸ φάρμακον, ὅπερ ἐν τῇ βίβλῳ εἰς θεραπείαν προετείνατο, τοῦτο δ' ἄρα τὸν θάνατον αὐτῷ ἤγαγεν.

Αὐτὸ γὰρ τοῦτο ψυχρότατον ὄν, ἡ τε δίαιτα ἡ συνήθης αὐτῷ οὕσα καὶ παραπλήσιος τοῖς φαρμάκοις εἰς θάνατον ἤγαγον, τοῦ ἐμφύτου τῷ στομάχῳ θερμοῦ πύκτη καταψυχθέντος, ἀδιακόπως γὰρ ἐν διαστήματι μηνῶν πέντε νήστης ὢν, ἐκέρχρητο τούτῳ μετὰ ψυχροῦ ὕδατος· τεκμήριον δὲ

τῶν εἰρημένων τὰ τε φάρμακα μηδὲν τῇ ψυχρότητι διαφέροντα τῆς χιόνος, τὸ τε ψυχὸς τὸ κατασχὼν τὸ αὐτοῦ στήθος μέχρι τοῦ στομάχου, ἄλλως τε ὅτε ἐγγὺς ἦν τοῦ θανάτου, καὶ οὐδὲν μέρος ἤλγει οὕτω σφοδρῶς καὶ ἀφορήτως ὅτι μὴ τὸ στήθος, καὶ τοσοῦτον, ὥστε μόλις προφθάνειν ἡμᾶς μεταλλάττειν τὰ ἐπιτιθέμενα τῷ στήθει αὐτοῦ μανδήλια, ἐκθερμαίνόμενα σφοδρῶς τῷ πυρὶ πρότερον· οὕτω μὲν ὡς ἄνθος ἀπήκμασεν ὁ γλυκὺς ἡμῶν πατήρ τε καὶ καθηγητής, σφραγίδα ἐπιθεὶς ταῖς ὑπὲρ ἡμῶν εὐχαῖς τὰς τρεῖς θεολογικὰς ἀρετὰς, ἐγγὺς γὰρ τῆς τελευταίας αὐτοῦ ἀναπνοῆς οὐδὲν ἄλλο ἡμῖν ἐπηύξατο, ἀλλὰ τὸ ζῆν μετὰ πίστεως, ἐλπίδος τε καὶ ἀγάπης· τοιαύτη ἡμῶν ἡ συμφορὰ, ἡ δὲ Ὑμ. Πανιερότης μεμνημένη τοῦ ἀποικομένου, συνεισενέγκοι αὐτῷ τὸν ἔρανον τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης, χρεῖζει γὰρ ὡς ἄνθρωπος τῶν πανιέρων εὐχῶν αὐτῆς, ἅς, κἂν μὴ εἴπω, οἶδα ὅτι ἀφθόνους προσοίσετε, κἂν ἄλλους εἰς τοῦτο προτρέψετε, ἡμᾶς δὲ τοὺς ἐπ' ὀρφανίᾳ ὀδυρομένους παρακαλέσαι ὁ τῶν ὀρφανῶν πατήρ, διὰ τῶν πανιέρων Αὐτῆς εὐχῶν. Γνωσκέτω ἡ Ὑμ. Πανιερότης ὅτι τῇ 17ῃ τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς ἐκοιμήθη ὁ διδάσκαλος ὀλίγον ὕστερον μετὰ μεσημβρίαν.

α.ψ.λζ'. Ἰανουαρίουκγ'.

Δοῦλος τῆς Θ. Πανιερότητος

ΑΡΣΕΝΙΟΣ.

Κατὰ τὸν Σάβαν (Νεοελ. Φιλ. σελ. 505) «ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ Αἰτωλὸς ἐκπαιδευθεὶς ἐν τῇ πατρίδι καὶ ὕστερον ἐν Βυζαντίῳ προεῖλετο τὸν μοναχικὸν βίον καὶ προχειρισθεὶς ἐπίσκοπος Σαντορίνης προεβίβασθη μετέπειτα (1706) Μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἀρτης εἰς διαδοχὴν Γρηγορίου τοῦ ἐξ Αἰτωλίας ἐπίσης ὁρμωμένου. Συνέγραψε χρονικὸν σύνταγμα ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι τοῦ ἔτους 1733. Ἐκ τίνος δὲ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῆς Ἀναστασίου τοῦ Γορδίου (1707) κελεύσει αὐτοῦ μεταφράσαντος ἐκ τοῦ λατινικοῦ τὸν εἰς τὰ τοῦ Ἱπποκράτους πίνακα, φαίνεται ὅτι καὶ περὶ τὰ

ιατρικὰ ἡσχολεῖτο ὁ ἀνὴρ. Πρὸς τὸν Νεόφυτον ἀπευθύνονται τέσσαρες ἐπιστολαὶ Ἀναστασίου τοῦ Γορδίου».

Ὁ Κ. Σάβας ἀποκαλεῖ τὸν Νεόφυτον Αἰτωλὸν· ἀγνοῶ ὅποιος ἔχει ἀποδείξεις. Κατ' ἐμὲ, πατὴρ αὐτοῦ θεωρεῖται ἡ Πάρος διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους :

Α' Ὁ συλλογεὺς τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Κύριλλος Πेत्रαῖος Λαυριώτης ἐν ἀρχῇ τῆς βίβλου προτάσσει τοὺς ἐπομένους στίχους :

Τοῦτο δῶρόν σοι, ὦ Σεβάσμιε Πάτερ,
'Αρθ' ὦν ἀγαθῶν εἰργάσω βιωδ' ἔτι, —
οὐ γὰρ ἔπαυσες νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέρας
πατήρ ἐλάδῃ πνευματικῶς τυγχάνων
ὥσπερ καὶ ἐμὲ ἐδίδαξας πολλὰκις
φιλεῖν τ' ἀγαθὰ, τὰ δ' ἐναντία φεύγειν
καὶ τὴν παιδείαν περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι
ἥτις δῶρόν γε Θεοῦ ἀνθρώποις πέλει
δι' ἧς εὐσεβεῖς σωτηρίαν φιλοῦσι
Νεόφυτον τὸν ποτὲ πρόην Ἀρτης
Πάριον, κλεινὸν, τῷ γένει Μαυρομμάτην,
διὰ μνήμης φέρουσιν ἀδιαλείπτως.

Β' Ὁ Νεόφυτος ἐν Πάρῳ εἶχεν ἅπαντας τοὺς οἰκείους του, οἵτινες ἔγραφον συνεχῶς, ἰδίως ὁ ἀνεψιὸς του Φραντζέσκος Μαυρομμάτης. (3)

Γ' Ὁ Νεόφυτος ἐπίσης εἶχεν ἀδελφὴν Ἀρμελίαν τοῦνομα, ὑπανδρευθεῖσαν ἐν Ἀντιπάρῳ, ὡς γίνεταί δηλον ἐκ τοῦ ἐξῆς ἐγγράφου.

«Ἐπειδὴ εἰς τὸ νησίον τῆς Ἀντιπάρου ὑπανδρευθὴ ὁ Μουσουλμανοῦλης Φραντζέτας μετὰ τῆς Ἀρμελίνας ποτὲ γυναικὸς νομίμου αὐτοῦ, θυγατρὸς τοῦ ποτὲ Ἀντ. Μαυρομ-

(3) Νομίζω ὅτι ἡ χρῆσις τοιοῦτου ὀνόματος δὲν ἠδύνατο νὰ ᾔται κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν Αἰτωλίᾳ ἀλλ' ἐν ταῖς Νήσοις.

μάτη καὶ Μαρίας Ἀθαστάγου λεγομένης, μετὰ τῆς ὁποίας ἔκαμε καὶ παιδί Ἀνδρέα ἐπικεκλημένον, καὶ τὸ ὁποῖον παρὰ πόδας τῆς μητρός αὐτοῦ ἐτελεύτησεν. Ὁ αὐτὸς τοῖνυν Γιανκούλης παντοιοτρόπως ζητήσας γενέσθαι κληρονόμος τῆς ἀποθανούσης γυναικὸς καὶ τοῦ παιδιοῦ αὐτοῦ εἰς τὰ κινητὰ καὶ ἀκίνητα πράγματα, μὴ ὦν εὐχαριστημένος εἰς τὴν ἀνέκαθεν συνήθειαν τοῦ τόπου, ἥτις καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐνεργεῖται εἰς τὸ νὰ γίνωνται κληρονόμοι οἱ πλησιέστεροι συγγενεῖς εἰς τὰ προικοδοκηθέντα, ὅταν συνέβῃ θάνατος τῆς τε γυναικὸς καὶ τοῦ παιδὸς, ὅταν ἐν τοῖς ζωσὶ διατελῇ ὁ ἀνὴρ, ὅθεν διὰ νὰ συστήσῃ τὸ αὐτοῦ θέλημα καὶ διὰ τινων κακῶν συμβούλων ἐπροξένησεν ζημίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν καὶ εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τοὺς κληρονόμους τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὥστε ὅπου τὰ κινητὰ πάντα κατηναλώθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς τὰς κινήσεις πολλὰς κρίσεις καὶ ἀγωγὰς· διὸ μεταγνοὺς εἰς τὰ ὅσα ἔπραξε σήμερον παρασταθεὶς οἰκείᾳ βουλῇ καὶ γνώμῃ εἰς τὸν πανιερώτατον Νκυπάρχου καὶ Ἀρτῆς κυρ Νεόφυτον Μαυρομμάτην, ἀδελφὸν γνήσιον ὄντα τῆς αὐτοῦ ποτὲ γυναικὸς Ἀρμελίνης καὶ καθολικὸν κληρονόμον, ἐζήτητεν ἐνθέρμως συμπάθιον μεταμεληθεὶς εἰς τὰ ὅσα κηκοσυμβούλως ἔπραξεν, ἀφίνωντας οἰκειοθελῶς κάθε δικαιοσύνην καὶ ζήτησιν, ἐν οἷς παραλόγως ἐζήτηι κτλ.

Καὶ εἰς ἐνδειξιν αὐτῆς. Ἐν Κωνσταντινουπόλει».

Ὁ Ἀρτῆς Νεόφυτος ὁ Μαυρομμάτης βεβαίως.

Ἐτέρα ὑπογραφή Φραντζιστί.

Οἱ μάρτυρες ἔπονται.

Οἱ δὲ Ἀδριανουπόλεως Ἀθανάσιος καὶ Χίου Γεννάδιος μάρτυροισι.

Δ' Ὁ Ἑρακλείας Καλλίνικος, Νάξιος, φίλος ἐπιστήμιος, γράφων αὐτῷ, αἰετοῦ ὑπογράφεται συμπατριώτης. Ἐν τινὲς ἐπιστολῇ λέγει πρὸς τὸν Νεόφυτον ἀπὸ γράμμι ὅπου ἐστὲν λατὸς εἰς τὸν Πρωτοσύγκελλον διὰ νὰ στείλῃ κάτω εἰς τὴν

πατρίδα εἰς τὸ σπῆτι σας τὸ ἔστειλα ἐγὼ μὲ τὰ ἰδικά μας τὰ κἀκίαια».

Ὁ Νεόφυτος οὖν γεννηθεὶς ἐν Πάρῳ ἢ ἐν Ἀντιπάρῳ ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου Μαυρομμάτη καὶ Μαρίας Ἀθαστάγου ἐξεπαίδεύθη ἐν τῇ πατρίδι του, καὶ ὕστερον ἐν Βυζαντίῳ. Περὶ τοῦ γένους, τῆς παιδείας καὶ ἐν γένει ἀρίστης πολιτείας τοῦ ἀνδρὸς τούτου, μάρτυρες μὲν τὸ σέβας, ὅπερ ἔχειεν ὁ αὐτοὶδμος παρὰ πολλῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπισήμων ἀνδρῶν, ἰδίως ὅμως αἱ ἐξῆς τρεῖς ἐπιστολαί, ὡς δημοσιεύω, χάριν περιεργείας.

*Α' Τῷ Πανιερωτάτῳ καὶ Λογιωτάτῳ Μητροπολίτῃ
πρώτῳ Ἀρτῆς κυρῷ Νεοφύτῳ.*

Ἡμιστὰ τὴν Σὴν ξενίζέτω Πανιερότητα, τὸ, Σάμιον ὄντα με, καὶ τὰ τοῦ Σαμίου ἑναυλα ἔχοντα, δηλονότι σιγᾶν ἄχρι πενταετίας, καὶ μὴ παντὶ ἐμβάλλειν δεξιὰν, ἐπιβάλλειν τὰς ὀφείας τῷ πελάγει τῶν σῶν χαρίτων. Καὶ γὰρ τούναντιον ἅπαν ἦν ἂν ξένον, σιγῇ παραλείπειν τοσοῦτον σμῆνος χαρίτων ἅττα καὶ αὐτὸν Σίσυφον καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀμοίρους λόγου ἡρέθισαν ἂν εἰς θαῦμα καὶ ἐκπληξιν. Τί γὰρ περὶ αὐτὴν οὐ τοιοῦτον; Μήποτε ἡ πατρίς; τῶν Κυκλάδων ἡ καλίστη τε καὶ ἔφορος; Μὴ τὸ λαμπρὸν τῶν Σῶν γεννητόρων; Μὴ τὰ τῆς ἀνατροφῆς; πάντα ταῦτα ἄλλης δεῖται γλώττης τεθηγμένης ρητρεῖαν καὶ μὴ τῆς τῆς ἐμῆς ἄρτι ψελιζούσης. Τὸ δὲ κλέος αὐτῶν αὐτὸς, ὅτε διὰ περιουσίας φίλτρου τοῦ ἀκροτάτου πάντας τῶν ἐφετῶν ὑπερήλσας τὸν κατ' αὐτὸν, τὴν τε λαμπρότητα προγόνων καὶ πατρίδος. Διό σε καλῶς ἡ τὰ πάντα πρυτανεύουσα πρόναια ἀμειβομένη οὐ μόνον τῆς τε ἔσω καὶ ἔξω παιδείας τῷ διαδήματι κατεκόσμησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ τῆς ἀρχιερωσύνης, ὅπερ ὅσον ἐτίμησας καὶ τῶν μακαρίων πάλαι π. τέ λαμπάντων ἀρχιερέων τὴν ἰδέαν ἐν ἑαυτῷ ἐνίδρυσας, τίς ἂν ἐξείποι λόγοις; μᾶλλον δὲ τί δεῖ λόγων; Ἐνθα πόλλαι ὁλαι, ὡς ποτε δίδυνας τοῖς πάντων στόμασι κήρυκες δια-

πρόσοι τῆς Σῆς εὐνομίας, ἀκροτάτης σωφροσύνης, τῆς τῶν νόμων ἀκριβεστάτης φυλακῆς, τῆς περὶ τοὺς δεσμένους προνοίας. Τίς τάλλα ὡς ἐστὶ διὰ θαύματος ἄξιοι τῶν περὶ αὐτὴν τὴν ἐν τῇ τετρακτίῳ τῶν ἀρετῶν ἀρτιότητα, καὶ ἐν τῇ τριτίῳ τῶν αὐτῶν τελειότητα; Τίς τὸ εὐπρόσιτον; Τίς τὸ ἀνένδοτον ἐν ταῖς πρὸς τὸ θεῖον ἐντεύξεσι; Τίς τὸ λιτόν τῆς διαίτης; Τίς τὸ κόσμιον τῆς περιβολῆς; Τὸ δὲ χριστομίμητον τῆς ταπεινοφροσύνης τίς; τὸν ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων ζῆλον; καὶ τὴν τῶν θείων δογμάτων ἀκρίθειαν; Ἄλλ' ὦ, πῶς ἔλαθον ἐμαυτὸν, δι' ἀπειροκαλίαν, κυάθῳ τὴν θάλασσαν ἐξαντλεῖν ἐπιβαλλόμενος, καὶ ὄμμασι κάλλη καὶ ἄστρα οὐρανοῦ διαμετρεῖν ἀμβλυωπὴ κατεχομένοις; Θᾶττον γὰρ ἢ τις τοιούτοις ὀργάνοις χρῆσάμενος διέλθοι ἐκεῖνα ἢ αὐτὸς τοιαύτη ἀμούσῃ γλώττῃ τὰ Σχ. Ἄλλ' οὖν γε ἐπεὶ καὶ Θεῷ φίλον τὸ κατὰ δύναμιν, τῷ συνήθει σου τρόπῳ χρῆσάμενος, μᾶλλον δὲ καὶ τούτῳ τὸν ἀρχιτοίμηνα Χριστὸν ζηλῶν, τὸν εἰπόντα ἀφerte τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρὸς με,» μὴ ἀπαξιώσης τὰ παρόντα καὶ γοῦν τῆς πρώτης ἐντεύξεως, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμὴν εὐτέλειαν, τῆς Σῆς θεοπειθοῦς εὐχῆς καὶ εὐλογίας.

αψλξ. Μαρτίου εἰ.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΑΜΙΟΣ Διδάσκαλος.

Β, ... Τί γὰρ τῶν σῶν ἀποδοχῆς ἄμοιρον, καὶ ἀναρρήσεως χρεῦον; Πατρίς; ἦν καὶ μικρὸν ἐξυμνήσαιμι, ἅτε δὴ προβαλομένην τὴν Ὑμετέραν μαγαλόνοιαν, μικρὰ ὡς πρὸς ταύτην μεγέθη νεῶν(;) εὐκрасίχτε ὥρων, ναμάτων τε ἀρθονία διειδιστάτων, καὶ καρπῶν εὐφορίας παντοδαπῶν· ἢ τοῦ γένους ἐπίσημον; ὅ καὶ πρὶν ὑμᾶς προσθήκη γενέσθαι λαμπρότητος τὸ τῶν Πελοπιδῶν καὶ Κεκροπιδῶν παρεξεταζόμενον μῦθος ἀνεῖη. Τὸ δὲ τῆς ἀγωγῆς τίς ἂν οὐκ ἀγάσαιο; Τίς καὶ γὰρ σου μᾶλλον ἑαυτὸν παιδεύει, καὶ ἀνατροφῇ, φύσει προεπούση ψυχῇ μεγαλόφρονι, ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων κατεκόσμησε; Τίς δ' οὕτω πολὺς τὴν σύνεσιν καὶ πρὸς τῆς

πολιῶς. Τίς ἐν ἀκμῇ νεότητος οὕτως ἐν πρεσβύταις αἰδέσμενος; Τὸ δὲ μέγιστον τῶν σῶν, τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων κληπίδα, τὴν εὐσεβειαν καὶ τὸ κατὰ Χριστὸν πολιτεύεσθαι οὐδεὶς ἂν ἀξίως θαυμάσειεν, ὅτι μὴ ἡ ὑμετέρα μαγαλόνοια εἴπερ τοῦτο εἶχεν ὑμῖν ὁ τῶν λόγων νόμος. Ἐντεῦθεν σοὶ καὶ τὸ προβιβασθῆναι εἰς τὸν τῆς ἀρχιερωσύνης ὑψηλὸν βαθμὸν οὐκ ἄθει ἐξεγένετο καὶ πλησιᾶσαι Θεῷ τῷ ὑπερέχοντι πάσης ὑλικῆς καὶ αὐλοῦ φύσεως καθάρσῃ, ἄθλον οὐ χειρὸς ἀνθρωπίνης, ἀλλὰ τῆς ἐκ νηπίου σεμνότητος καὶ διαγωγῆς σώφρονος, πρὸς ἣν Ξενοκράται καὶ Πωλέμονες, κώνωπες πρὸς λέοντα, οὐδ' ὅτιοι τὸ τοῦ Μίνως δίκαιον πρὸς τὸ σὸν· καὶ ἵνα μὴ καθ' ἕκαστα λέγω, τό τε τοῦ ἡοῦς σεμνὸν καὶ μέτριον, τὸ παννύχιον εὐτυχᾶναι Θεῷ, τὸ ὑπερβάλλον τῆς εὐλαθείας πρὸς τὴν Θεοτόκον, καὶ τ' ἄλλα, ἐν οἷς κατὰ πάντων τῶν ποτὲ ἐπὶ τοιούτοις διαπρεψάντων φέρεις τὰ πρῶτα, ἐγκράτειαν δὲ, τό τε ἐν ἱματίοις ἀπέριττον καὶ τὸ τῆς διαίτης λιτόν, καὶ ὅσα τούτοις ἀδελφὰ τοῖς περὶ ταῦτα δεινοῖς θαυμάζειν παρήσω. Ἐγὼ δέ, εἴ μοι παρεῖη τοσοῦτον δυνάμεως, ὅσον προαιρέσεως, ἐξύμνησα ἂν, καὶ τῇ γραφίδι ὥσπερ καὶ τῇ γλώττῃ, τὸν διακαῆ αὐτῆς ζῆλον περὶ τὴν εὐσεβειαν, τῶν τε ὁρθῶν δογμάτων φαλακρὴν καὶ τὴν μὴ μόνον λόγῳ, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ πρόνοιαν τοῦ κοινῷ συμφέροντος, καὶ τῶν τροφίμων τῆς τ' εὐσεβείας καὶ σπουδαίας ἀγωγῆς, ταῦτα τὰ μέγιστα τῶν σῶν πλεονεκτημάτων, ταῦτα τὰ ἀξίχαστα, τὰ ἀπαιτοῦντα γλώτταν Δημοσθένειον, τῇ δ' ἐμῇ καὶ τῇ κατ' ἐμὲ σιγῇ ἐπαπειλοῦντα. Διὸ τούτοις πειθόμενος, ἢ ὁρθότερον εἰπεῖν τῇ σῇ βαθυτάτῃ ταπεινοφροσύνῃ, τὸ τοῦ ποιητοῦ εἰπὼν, τὰ ἱστία χαλάσω τῆς ἐπιστολῆς, εἰς δέ τί που ζωὸς κατερύκεται εὐρεὶ κόσμῳ· ἢ δὲ τελεταρχικῇ καὶ πηγαίᾳ ἀγαθότης πάντων τῶν ὄντως ἐφ' ἑταῖς ταῖς πανιέροις αὐτῆς εὐχαῖς δυσωπηθεῖσα, δῶν ἐμοὶ τυχὲν τοῦ ποθομένου, τῆς τε καθ' ἡμᾶς καὶ θύραθεν παιδείας, ὅπως σχοίμεν γεραίρειν τὰ Σχ καὶ ἀστειοτέροις λόγοις καὶ μὴ πόρρωθεν βάλλειν τοιούτοις ψελλίσμασι.

αψλ. Πυανεψιδῶνος Δ' ἡ ἐπὶ δέκα. ΑΡΣΕΝΙΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ.

Γ' Εἰ δὲ εὐφύμου γλώττης Ἑλλὰς ποτὲ τὸν σοφιστὴν Αἴλιον ἦγεν, ὅτι ἐν Ὀλυμπίοις ἐμφανίσας αὐτὸν πάντα τὰ περὶ αὐτὸν ἔργα οἰκείων χειρῶν ἀπέδειξε, πῶς σιγῇ τὰ μέγιστα τῶν σῶν προτερημάτων, ὁ εἰδὼς καὶ ἀκούσας καλύψαι ἀνέξομαι, θεοτάτε Δέσποτα, ἃ γε οὐ τὸ σῶμά σοι ὡς ἐκείνον κοσμεῖ ἀλλὰ καὶ τὴν θεῖαν ψυχὴν δόξῃ στέφουσιν ἀθανάτῳ· ἐκεῖνῳ μὲν γὰρ στολαί, ὅπλα καὶ θώρακες τὸ φιλότιμον, αὐτὸς δὲ τοῖς ἀπὸ πατρίδος καὶ γένους αὐχίμασιν ἀποστίλβων, εἴπερ τις ἄλλος, πάντων προήγες ἀνδρικῶς, ἀρετὴν, τρόπιον κατὰ τῶν παθῶν ἐνστήσας ἐντεῦθεν τηλικούτων ἀρετῶν θηταυρὸν οὐκ ἐνεγκὼν ἐν γωνίᾳ πού κρύπτεσθαι, τὸ θεῖον ἐπὶ τὸν ἀρχιερατικὸν σε θῶκον ἵστησιν· οἷς δὲ ἐν τούτῳ διέπρεψας τῶν ἀμνηστῶν εἰπεῖν· ὡς φῶς γὰρ ἐπὶ τῇ λυχνίᾳ τεθεῖς, οὐ μόνον τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν Οἰκουμένην ἡλίου δίκην κατηύγασας· ἀγρυπνος φύλαξ τοῦ χριστωνύμου στρατοῦ, ἀρχαῖς τείχος τῆς εὐσεβείας, ὑπογραμμὸς ἀρετῆς τοῖς λογικοῖς προβάτοις γενόμενος, τὸ τέτριππον ὕψος ἄρμα θεωρίας καὶ πράξεως, ἐπ' ὅρους κειμένη ἐμβλυσ πόλις, καὶ ἄλλας τῆς γῆς, ὡς ποῦ γε τὰ Εὐαγγελικὰ τοὺς τοιοῦτους ἐξυμνεῖ ῥήματα. Τῷ γε κατὰ σαυτὸν τύπῳ τὸν ὑπὸ χεῖρα λεὼν ἐκπαιδεύσας ἐκ θηρίων ὡς Λυκίων ἄλλος τις καὶ ἐξ ἀκαθάρτων ζώων, ὡς ὁ Ὀδυσσεὺς τοὺς ἐταίρους, ἀρετῶντας ἀπέφηνας. Τὸ δὲ σου περιὸν τῆς διανοίας λόγου παντός καὶ γραφῆς κρείττον, ἢ σε Σολομῶντα τὴν φρόνησιν δείκνυσιν ὑπὲρ Ἰωσήφ ἢ Ξενοκράτην τὴν σωφροσύνην, Ἀβραάμ τὴν φιλοξενίαν. Τί πρὸς τὸ μεταδοτικὸν τῶν σῶν Ἀριστὶλος, καὶ πρὸς τὸ δίκαιον Ἀριστείδης; Τί Δάμων καὶ Πυθίας, τί Θητεὺς καὶ Πυρίθους, τῇ τελείᾳ σου πρὸς πάντας ἀκρότητι; τί ὁ Κότυς καὶ ὁ Κυναίγειρος τῇ μεγαλοψυχίᾳ; Ἐκεῖνο δὲ τῶν ἄλλων σου πλεονεκτημάτων εἰς θαῦμά με ἄγει ὅτι τῶν πολιτικῶν θορύβων καὶ τῶν στυγερῶν στυγερῶν σχολάσας, οὐ τοῦ ποιμνίου ὀλιγωρία, ὡς εἴποι τις, ἀλλ' ἀκηχτικῶς βίου πόθῳ ἅπαν σοι τὸ βιωμεῖον ἐν ταῖς τῶν γραφῶν διανύει ἀναγνώσειν, ὅπως καὶ ταῖς μονασταῖς τὴν σὴν κοινωνήσας ἀρετὴν βαίνων ἀτρέμας

κατὰ πάσης ἀντικειμένης δυνάμεως, ἐν ἀγρυπνίαις εὐτονός, νηστεία καὶ ἐγκρατεία ἀνυπόκριτος ὄρος; Ἔστι τις ἀγαπήσας ἀγάπην ἑτέρος ἀπροσπόληπτον, ὡς ἡ Ὑ. Πανιερότης, ταπεινώσιν ἀνύπουλον, βίον καθαρὸν, ξενοδοχίαν ἀγόγγυστον, ὑπομονὴν εὐάρεστον, ἐλεημοσύνην διηνεκῇ, ἃ δὲ πάντα ξενίζει καὶ τοὺς ἐν λόγῳ δεινούς, τῷ τοι γε πάντων κατ' ἀξίαν ἀπολειπομένῳ συνειδῶς ἐμκυτῷ. Σὰ γούνατα πολὺλυστος μάλα ἱκάνω, ὅπως παντὶ ὡς λιτὰ τε καὶ παρ' ἀξίαν αὐτῇ προσφερόμενα δεξιόμενος, τῶν σῶν πανιέρων εὐχῶν ἀξιώσης με.

Πατμόθεν κατὰ τὸ ἀπλ' ἔτος, Πυκνεψιδῶνος πρώτη ἐπὶ εἰκάδι.

Ἐλάχιστος δοῦλος

ΜΑΝΟΥΗΛ ΡΩΜΑΝΙΤΗΣ

Ὁ Νεόφυτος, χειροτονηθεὶς μητροπολίτης Ἀρτης καὶ μεταθὰς εἰς τὴν ἐπαρχίαν του, εἶρε δυστυχῶς αὐτὴν εἰς δεινὴν κατὰστασιν, καὶ πρὸς θεραπείαν αὐτῆς ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἐξ Ἀπορρήτων δι' ἐπιστολῶν, ἃς δημοσιεύομεν, καθὼς καὶ ἐτέραν ἐπιστολὴν ὑπογεγραμμένην παρὰ τοῦ Ἀναστασίου Ἱερομονάχου Γορδ.οῦ καὶ Ἰωάννου Οἰκονόμου Ἀνατωλικοῦ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου πραγματευομένην. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται ἔχουσιν ὡς ἐξῆς.

Α' Ὁ Ἀρτης Νεόφυτος τῷ ἐξ Ἀπορρήτων,

Οἱ πρὸς μέγιστον ὕψος ἀνατείνει τὰς ὀφείας βουλομένοι, καὶ τοῦ κατὰ κορυφὴν σημείου ἐγγυτέρω γενέσθαι προθυμοῦμενοι διὰ τῆς ὀψείας, οὐχ ἥττον ἀμβλυωπίας ἢ ὀξυδερκειᾶς αἰσθάνονται, πάντων ἀνδρῶν μοι Σοφώτατε καὶ πάσης πεπληρωμένη συνέσεως. Τούτου χάριν καὶ ἐγὼ ἐλαχίστῳ πρὸς τὸ ὕψος ἀναδραμεῖν βουλομένῳ τοῦ τε σοῦ ἀξιωματός, καὶ τῆς σῆς ἀπαρχαίλλου σοφίας, οὐκ ἄλλον τινὰ τρόπον,

εἰμὴ δι' αὐτῆς καὶ μόνῃς τῆς κατὰ νοῦν θεωρίας καὶ ὀψέως, αὐτὸ τοῦτο παθεῖν ἀναλόγως οὐκ ἀμφιβολῶς διέκκειμαι. Δεινὴ μέντοι, Σοφώτατε, ἡ ἀνάγκη, καὶ πάντων τολμᾶ, καὶ τῶν μὴ προσηκόντων πολλὰκις, δεινὴ δὲ, εἴγε καὶ θεοὶ κατὰ τὸν εἰπόντα ταύτη οὐ μᾶχονται. Τίς δὲ ἡ ἰδίως ἐμὲ κατασχούσα, τό γε νῦν ἔχον, καὶ πρὸς τοσαύτην παροτρύνουσα τολμῆς; Οὐκ ἄλλη τις, ὧς θαυμάσιε, εἰμὴ ἡ τῆς ἐπαρχίας, ἥς προστατεύειν θεῖα τε ψήφῳ καὶ ὑμετέρᾳ ἐπικουρίᾳ πρόθυοι ἔλαχον ἐτῶν μέχρι τοῦδε, καταστροφή καὶ ἐρήμωσις· κατέστραπται γὰρ καὶ ἐρήμωται. Ὡς καὶ μὴ παντελῶς πᾶσα (εἰσι γὰρ ἔτι μικρὰ τινα ταύτης λείψανα)· ἀλλ' ὅσον ἐμοὶ μεγίστην προξενῆσαι ζημίαν καὶ ταύτην μετὰ πολλῶν τῶν κινδύνων ὥστε καὶ αὐτὴν καθεκέστην ἀπολέγεσθαι τὴν ζωὴν. Πολλὴ γὰρ ἡ ἀνὰ πάντα αὐτῆς τὰ μέρη γινομένη τῶν ληστῶν ἔφοδος· μάλιστα δὲ κατὰ τὸ καλούμενον ἰδίως Ξηρόμερον, ἐξ οὗ τὴν πλείονα μοῖραν οἱ πρό ἡμῶν τῶν ἐπὶ τῇ τῆς Ἐκκλησίας βοηθείᾳ συνῆγον. Πάντα τὰ ἐν αὐτῷ χωρία, χωρία μόνον γεγόνασιν τῶν αὐτοῖς ἐνοικούντων κενά. Πᾶσαι δὲ αἱ ὁδοὶ ὑποψίας καὶ φόβου γέμουσαι ὑπὸ τῶν ταύτας κατεληφτότων μαιφόνων ἀνδρῶν, ὥστε με ἐν ἀπορίᾳ εἶναι πολλῇ, καὶ τί γενέσθαι, ἢ ποῖ τραπέσθαι μηδ' ὅλως εἰδέναι δύνασθαι. Τοσαύτης δὲ τῆς ἀνάγκης περὶ ἐμὲ οὔσης, καὶ τοσούτων με περιστοιχιζόντων κακῶν, δῆλα ταῦτα καὶ τῷ Παναγιωτάτῳ ἡμῶν Δεσπότη τὰ μὲν καὶ παρ' ἐμαυτοῦ, τὰ δὲ καὶ παρὰ τῶν εἰσέτι καὶ νῦν εὐρισκομένων, καὶ ὧδε κἀκείσε διεσπαρμένων γεγονότα διὰ γραμμῶν, οὐκ ἀπεικὸς εἶναι μοι δέδοκτο καὶ τῇ σῇ Σοφωτάτῃ καὶ πάντα ποθεινοτάτῃ κεφαλῇ διὰ βραχέων ἀνενεγκεῖν, ὡς ἂν μὴ παντάπασιν εἴη τοῦτων ἀνήκοος. Ὅσῳ γὰρ τῆς ἐμῆς μᾶλλον πρὸς τὰ ἀντιπίπτοντα δυνάμει αἰσθάνομαι καταλυομένης, τοσοῦτ' ἄλλοι καὶ τῆς παρ' αὐτῆς χρήζω βοηθείας καὶ ἀντιλήψεως, καὶ ὥστε τῇ πρὸς αὐτὸν ἐλπίδι μετὰ Θεὸν στηριζόμενος, τὸν τοιοῦτον τὴν ἀρχὴν ὑπῆλθον ζυγόν, οὕτω καὶ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς μηδ' ὅλως ὑπολειφθῆναι τῆς παρ' αὐτῆς ἀντιβολῶ προστασίας καὶ ἐπισκέψεως· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις

εἴη διὰ παντός μετ' αὐτῆς καὶ νῦν καὶ ἐν τῇ ἐλπίζομένῃ ζωῇ! (ἀχρονολόγητος).

Β' Πρὸς τὸν Πατριάρχην.

Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ πρὸς ἐμὲ ἐπιστέλλειν σου τὴν Παναγιότητα ἀνδράσι σοφοῖς καὶ ἀδεκᾶστους ποιουμένοις τὰς ψήφους θαυμαστός τις εἶναι δοκεῖ· καὶ οὐ τῷ πάνυ τοῖς πολλοῖς συνήθων. Οὐ γὰρ μόνον τῆς τῶν κοινῶν καὶ ὡς ἂν τύχη γινομένων περὶ Αὐτὴν πραγμάτων εἰδήσεως ἄξιον κρίνει καί με· ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτῶν τῶν μὴ οὕτω ῥαδίως ἐκφόρων, ἐξ αὐτῶν τῶν τῆς καρδίας μυχῶν μετὰ πολλῆς μοι τῆς περιουσίας ἀνακαλύπτει. Δείγμα τοῦτο σαφές τῆς πρὸς Αὐτὴν ἐμοῦ οἰκειώσεως, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, τῆς φιλοστόργου καὶ πατρικῆς αὐτῆς διαθέσεως. Ἀνθ' ὧν εἰ καὶ μάλα βούλομαι τὴν ἐμὴν τῇ αὐτῆς ἐξισοῦσθαι, οὐ δύναμαι μέντοι, φύσεως γὰρ οὐ προαιρέσεως τὸ τοὺς παῖδας ὑπὸ τῶν πατέρων ἢ τοὺς πατέρας ὑπὸ τῶν παίδων μᾶλλον φιλεῖσθαι, τὰ δὲ ταῦτα οὐκ εὐμετάβλητα ἢ καὶ παντελῶς ἀμετάβλητα φαίνεται. . . (3) ἔμπης τὸ παρ' ἐμοῦ δυνατόν, οὐκ ἂν ὀκνήσαιμι πώποτε, μὴ μετὰ πολλῆς ὅτι μάλα τῆς προθυμίας, εἰμὴ τις τῶν ἰσχυροτέρων ἐμποδῶν γένηται, τῇ πατρικῇ διαθέσει ταύτης καταφανές ποιεῖν. Τὸ πρῶτον, ἐν ᾧ τὰς ὀφείας πρώτας ἐπέβαλαν τῶν Παναγιωτάτων μοι ἀναπτυσσομένων καὶ ἀναγινωσκομένων γραμμῶν, ἢ μετὰ τοῦ Βασιλικοῦ Ἐπιτρόπου ἦν τῆς Σῆς Παναγιότητος ἐντευξίς καὶ ἡ παρ' ἐλπίδα παρ' αὐτοῦ τούτου γενομένη πρὸς αὐτὴν ὑποδοχή τε καὶ ἀποδοχή καὶ ἐπικουρία ἐν καιροῖς τούτων χρήζουσιν· ὁ δὲ καὶ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ καὶ πολλὰκις τοσαύτη ἐπιβολὴ τοῦ Θειοτάτου τῶν ἐν ἡμῖν ἀναμαζάμενος καὶ ἀναθεωρῶν, τί δεῖ καὶ λέγειν ὅσης ἐμπέπλησμαι τῆς ἡδονῆς,

(3) Λέξις δυσανάγνωστος.

Παναγιώτατε Πάτερ καὶ Δέσποτα ; Ἀπορῶ παντάπασιν λόγων τῶν τὸ μέγεθος ταύτης ἐμφανίσαι σου τῇ θειοτάτῃ ψυχῇ διακμένων. Διὸ καὶ πρὸς εὐχαριστίαν καὶ δοξολογίαν μᾶλλον ἐτρέπην τῆς τὰ πάντα ἁρίστως τε καὶ θαυμασίως οἰκονομούσης θείας προνοίας, τῆς λόγοις ἁρόητοις τὴν ἐκκλησίαν ἐν οὕτῳ σφοδρῶ τῷ κλύδωνι χειμαζομένην, οὐκ ἐπίσης τι τῶν αὐτῇ μὴ προσηκόντων παθεῖν, ἀλλὰ σὺν πολλῇ τῷ τάχει καὶ πάντων καθυπερτεροῦσαν γίνεσθαι τῶν κατ' αὐτῆς ἀτάκτως καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ῥύμης κινουμένων πνευμάτων. Καὶ εἴη μὲν, ὦ Χριστέ, καὶ Χριστοῦ Κράτος, ἡ τοὺς οἴκους ταύτης κατέχουσα Παναγιωτάτη χεὶρ, πολλοὺς εἰς Λυκάδαντας διασωζομένη καὶ φρουρουμένη τῇ Σῇ δεξιᾷ. Εἴη δὲ καὶ ἡμῖν τῶν ὑπ' αὐτὴν ὑπὸ σοῦ δι' αὐτῆς καθ' ἐκάστην χορηγουμένων καλῶν τῶν πάντα νοῦν καὶ λόγον ὑπερβαίνοντων μετέχειν. Ἀλλὰ τούτων μὲν ἄλλος, Παναγιώτατε Δέσποτα, οὐδὲ γὰρ περαιτέρω τὸν περὶ τούτων λόγον ἐκτείνειν ἐπιτρέπει μοι τὸ ἐκ διχμέτρου τῇ τοσαύτῃ καὶ τηλικαύτῃ ἡδονῇ ἀντικείμενον. Δεύτερον δὲ τοῦτο μετὰ τὸ πρῶτον εὐθὺς ἐν τῷ τῆς ἐπιστολῆς ἥν ἐδαμυθίαν ἀνάλογον ἐπινοῆσαι προθυμηθεῖν, τῇ συνήθει χρωμένη πρὸς ἐμὲ φιλοστοργίᾳ καὶ πατρικῇ διαθέσει. Πλείονα δὲ τούτων προσεπιμετρεῖν, οὐκ ἀναγκαῖον τοσοῦτον ἄτε δὴ καὶ ἐξ ὀλίγων πολλὰ δυνάμενης σου τῆς ἁκρας εἰδέναι συνέσεως, οὐθ' ὅλως ἐμοὶ δυνατόν ἐν τοσαύτῃ τοῦ λυποῦντος, ἡ μᾶλλον εἰπεῖν, τῶν λυποῦντων ἀκμῇ. Ταῦτα μὲν, αἱ δὲ πανάγχι καὶ θεοπειθεῖς Αὐτῆς εὐχαὶ εἴησαν μεθ' ἡμῶν.

Γ' Εἰς τὸν Πατριάρχην.

Παναγιώτατε καὶ θεοπρόβλητε Δέσποτα, καὶ οἰκουμενικὴ Πατριάρχῃ καὶ τῆς ἐμῆς ἐλαχιστότητος μετὰ Θεὸν κηδεμῶν καὶ προστάτα, τὴν σὴν παναγιωτάτην κορυφὴν, τοῖς αὐτῆς προσπίπτοντες τιμίους ποσὶ, πανευλαβῶς καὶ δουλικῶς προσκυνούμεν, καὶ τὰς ἁγίας Αὐτῆς χεῖρας μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἁ-

νέστη τοῦ χαριστάτου καὶ σωτηρίου προσήματος ἀσπαζόμεθα, δεόμενοι ὁλοφύχως ὑπὲρ αὐτῆς ἵνα ὑγιαίνη, καὶ ἐπὶ μήκιστον ἐν τῷ μετὰ σώματος βίῳ διαμένη, πρὸς τε τὴν τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ποιμαντικὴν προστασίαν, καὶ ἡμῶν τῶν εὐτελῶν Αὐτῆς δούλων οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐπίσκεψιν καὶ παραμυθίαν. Τοῖς τε Πανιερωτάτοις περὶ Αὐτὴν Ἀρχιερεῦσι, ὑπερτίμοις τε καὶ θεοπροβλήτοις τοῖς συνεχέστερον ταύτῃ συνεδριάζουσι, καὶ τῇ Μεγάλῃ παρθάλλουσιν Ἐκκλησίᾳ, τὴν προσήκουσαν ἀπονέμομεν προσκύνησιν, καὶ αὐτῷ δὴ τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ μεγαλοπρεπεστάτῳ ἄρχοντι, τῷ πανευφύμῳ κυρίῳ κυρίῳ Ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐξ Ἀπορρήτων, τῷ μόνῳ, θεῷ προνοίᾳ, τοῦ δυστυχοῦς τῶν Ἑλλήνων γένους κλέος μέγιστον ὄντι, καὶ δι' εὐφρύμου μνήμης ἀπανταχοῦ διαβαίνοντι, σὺν τε τῷ παμφιλτάτῳ αὐτοῦ υἱεῖ, τῷ ἐνδοξατάτῳ καὶ λογιωτάτῳ διεσμηνευτῇ τῆς μεγάλῃς Ἀρχῆς κυρίῳ κυρίῳ Νικολᾷ, πᾶσαν ἀπονέμομεν δουλικὴν εὐπίθειαν καὶ γονυπετὴ μετὰ τῆς προσκυνήσεως ἱεσίαν, καὶ πᾶσιν ἔτι τοῖς βοηθοῖς χρηματίσασιν καὶ συνδρομηταῖς ἔργοις τε καὶ λόγοις τῷ ἡμετέρῳ πανιερωτάτῳ Ποιμένι τῆς ἐνταῦθα ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας Ναυπάκτου καὶ Ἀρτης καὶ δι' αὐτοῦ πολλοῖς ἡμῖν παρακλήσεως γενομένοις αἰτίοις, τὴν κατὰ δύναμιν προσφέρομεν εὐχαριστίαν, Θεῷ τῷ πάντα δυναμένῳ τὸ πᾶν τῆς ἀμοιβῆς ἀναθέμενοι.

Γνωστὰ τοίνυν διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν γράμματος τῇ τε Υ. Παναγιότητι καὶ πᾶσι τοῖς καθεξῆς ἀναγεγραμμένοις ἀξιούμεν γενέσθαι τὰ κατὰ τήνδε τὴν ἐπαρχίαν συμβάντα, καὶ νῦν εἰσέτι ἐπὶ τὸ χειρόν προχωροῦντα δεινὰ. Οὐ μικρὰ τε ἐστὶ, Παναγιώτατε Δέσποτα, ἡ τοῖς μέρεσι ταύτης ἐπισορήσασα τῶν τὰ πάντα ληιζομένων ὡμότης καὶ τούτων μάλιστα κατὰ τὸ καλούμενον ἰδίως Ξηρόμερον, τὸ κυριώτερον τῆς πάλαι καλουμένης τῶν Ἀκαρνανῶν χώρας τῆς τῇ παλαιᾷ συναπτομένης Ἠπείρῳ, τὰ δ' ἄλλα πάντα καὶ τὰ μέχρις ἡμῶν τῶν ἐπὶ τάδε τοῦ Ἀχελώου κείμενα ποταμοῦ τοῦ μεταξύ Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας ῥέοντος φθάνοντα, φροῦδα μικροῦ δεῖν ἐγένοντο καὶ ἀνάστατα. Πολλῶν μὲν γὰρ

καὶ τῶν παρελθόντων κατὰ τοὺς τῶν πολέμων καιροὺς ἐπειράθησαν συμφορῶν, οἷα φιλεῖ συμβαίνειν ἐν τούτοις. Οὐκ εἰς τοσαύτην διήλθον ἀνάγκην, εἰς ἣν τανῦν περιέστησαν, οὐ μόνον χρέεσι βαρυτάτοις τῶν αὐταῖς ἐνοικούντων κατ' ἔτος ἐπιφορτιζομένων ὑπὸ τῶν τῇδε πολλῇ πλεονεξίᾳ συζώντων ἀνδρῶν, τῶν τοῖς τέλεσιν εἴτε φόροις ὑπηρετουμένων καὶ τὴν θέλησιν ὅρον ἔχόντων τὴν ἑαυτῶν. Ἀλλὰ καὶ ὑπάρξεως καθεκίστην στερουμένης, καὶ αὐτῆς τῆς πάντων μέλιστα φιλουμένης ζωῆς. Οἱ πλείους γὰρ τῶν ἐν τούτοις ὑπερεχόντων, οἱ μὲν μαχαίρας ἢ πυρὸς ἔργον ἐγένοντο, οἱ δὲ φυγῇ τὴν σωτηρίαν, ὅποι ἂν ἕκαστος οἶος τε ἦν ἀπελθεῖν, ὠνήσαντο, καὶ νῦν οὐκ ἀνθρώπων οἰκητήρια ἀλλὰ χωρία μόνον ψιλὰ μεμενῆκασιν τὰ χωρία. Ταῦτά τοι καὶ ὁ πανιερώτατος ἡμῶν αὐθέντης καὶ Δεσπότης, ὁ τῆς ἀγιωτάτης Ναυπάκτου καὶ Ἀρτης ποιμὴν, εἰ καὶ οὐθ' ἐνός τῶν βίῳ καὶ λόγῳ παλαιότερον σεμνυνομένοις μετὰ τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος, καὶ τὴν δετὴν ἐπαρχίαν κοσμεῖσαι μνημονευομένων τυγχάνει καταδεέστερος, ἀλλὰ πάντων ὑπερκείσθαι, καὶ ὑμῖν τοῖς τοῦτον ἐκλεξαμένοις καὶ πέμψασιν, καὶ ἡμῖν τοῖς ὑποδεξαμένοις καταφανῆς, οὐ διὰ τῶν λόγων μόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἔργων αὐτῶν, τῆς Μητροπόλεως ἐξερχόμενος, οὐχ ἐλικοειδῆ καὶ μετὰ συστροφῆς τινὸς περιοδικῆς ἀμφὶ τὰ χωρία τὴν πορείαν ποιεῖται, ἀλλὰ τὴν εὐθείαν τέμνει τὴν πρὸς ἡμᾶς· καὶ ταύτην μετὰ πολλοῦ τοῦ δέους καὶ τῶν κινδύνων ὅθεν πολλὴν ὑφίσταται τὴν ζημίαν, ὥς τὴν συλλογὴν μὴ δυνάμενος τῶν τῆς Ἐκκλησίας δικαιοματικῶν συναγαγεῖν. Ἀπορα τοίνυν αὐτῷ πάντοθεν πάντα δοκεῖ, καὶ ὅπως ἂν τὸ κατωμαδὸν ὑπ' αὐτοῦ φερόμενον βῆρος ἀποφορτίσῃται ἀγνοῶν, λύπη κατεσχέθη πολλῇ, καὶ ὑπ' αὐτῆς κινδυνεύει καταποθῆναι. Διὸ προσπίπτοντες ἱκετεύομεν, δεόμεθα, καὶ παρακαλοῦμεν τὴν Ὑ. Παναγιώτητα μετὰ παντός τοῦ περὶ Αὐτὴν ἱερωτάτου συλλόγου, καὶ τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ μεγαλεπιφανεστάτου ἀρχόντος, καὶ τῶν λοιπῶν οὓς ἀνωτέρω ἀπηριθμησάμεθα, τούτων δὴ τῶν εὐτελῶν παρ' ἡμῶν γραμμάτων κατηκόους γενομένους, καὶ συμπαιθεῖν τῇ πρὸς τε τὸν πανιερώ-

τατον ἡμῶν Δεσπότην καὶ πρὸς ἡμᾶς καμυπομένους, συνόψωσιν τινα τοῦ χαλεποῦ τούτου τραύματος μηχανήσασθαι, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, τοῦ χείρονος, ἢ θαλαττίου κλύδωνος ἐξενεγκεῖν, ἢ τὸ γε μετριώτερον, κἂν γοῦν παραμυθίας τινὸς καὶ χρηστῆς ἐλπίδος ἡμᾶς ἀξιώσῃ διὰ τῆς ἡμῶν παραινέσεως τε καὶ διοικήσεως, καὶ ὅλως τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα θεοθεν ὑμῖν χορηγηθησομένης οἰκονομίας. Εἰ δέ που καὶ πλείονα τῶν δεόντων ὥς πρὸς ἡμᾶς τὰ παρ' ἡμῶν γεγραμμένα καὶ ἀδολεσχίας πλήρη, οὐ τῇ αὐθαδεῖα καὶ τῇ ἀναισχυντίᾳ, ἀλλὰ τῷ πάθει τῷ σφοδρῶς οὕτως ἡμᾶς συνέχοντι ταυτὶ λογιστέον· οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ λῆλον, ὥς κατοδυνόμενη ψυχὴ τὸν ἀνθρώπον· ἀναψυχῆς γὰρ τινος αἰσθησὶν λαμβάνει τρόπον τινὰ διὰ τοῦ λόγου τὸ ἐν αὐτῇ πάθος ἐκχέουσα. Ἀνασχέσθω τοίνυν καὶ ἡ χριστομίμητος ὑμῶν φιλανθρωπία τε καὶ συμπάθεια τῶν ἀγλευκῶν τουτωνὶ καὶ ἀμούσων γραμμάτων, ὥς καὶ ἄλλων ἴσως πολλῶν μετὰ τούτων τῆς ἀκροάσεως. Αἱ δὲ πανάγιοι καὶ θεοπειθεῖς Αὐτῆς εὐχαὶ εἴησαν μεθ' ἡμῶν ἐν βίῳ παντί.

αψς'. Ἀπριλίου ις'.

† ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ἱερομόναχος ὁ Γόρδιος.

† ΙΩΑΝΝΗΣ ἱερομ. καὶ Οἰκονόμος Ἀνατολικοῦ

Εἰς τοιαύτην ἀξιοθρήνητον κατάστασιν εὐρὴν τὴν ἐπαρχίαν τοῦ ὁ Νεόφυτος διετράνωσε τὰς περικοσμοσύσας αὐτὸν ἀρετάς, καθόσον ὅλαι αἱ προσπάθειαι τοῦ ἑτείνον ὅπως ἐπουλώσῃ τὰ δεινὰ τοῦ ἐμπιστευθέντος αὐτῷ λογικοῦ ποιμνίου, ἐπικαλούμενος ἄλλοτε μὲν τὴν ἀντίληψιν τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας, καὶ ἄλλοτε τῶν ἐν ἰσχύϊ ἀρχόντων ὁμογενῶν, οἵτινες σεβόμενοι αὐτὸν προθύμως παρέσχον πᾶν ὅ, τι ἐξήτειτο. Πραγματικῶς οἱ κατὰ τὰς ἐποχὰς ἐκείνας διατελέσαντες ἱεράρχαι ἄξιοι μνήμης τυγχάνουσι, καθόσον ἐν πολλαῖς περιστάσεσιν ἀναδείκνυνται καταβάλλοντες ὑπερανθρωπίνους προσπάθειας ὥς ἐκ τοῦ ἀχραινοῦς ζήλου τῆς πιστῆς ἐκπληρώσεως τῶν καθήκοντων των.

(Α'—Β' τριμηνία Α' ἔτους)

Ἐάν ἀναλογισθῇ τις τὴν διὰ τῶν ἀνωτέρω ἐγγράφων ἐκτεθεῖσαν κατ'ἔστασιν τῆς ἐπαρχίας, τὴν ἀναπόφευκτον πληρωμὴν τῶν πρὸς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν ἐνεκα τῶν ἀναγκῶν τῆς ζητομηρίων, τὰς διαφόρους ἄλλας ὑποχρεώσεις, τὰς θλίψεις καὶ στεναχωρίας, ἃς ἐδοκίμαζε πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ ποιμανίου του, τὰς ἀλλεπαλλήλους καὶ δεινὰς ἀσθενείας, ὑφ' ὧν κατετρώχετο, τὴν μέριμναν πρὸς καλλιέργειαν τῶν γραμμῶν, ὁμολογῇ ὅτι ὁ Νεόφυτος ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν διακεκριμένων ἱεραρχῶν τῆς Ἐκκλησίας, διὸ καὶ δις προσεκλήθη μέλος Συνοδικὸν καὶ δικιμένων ἐν Κωνσταντῇ αἰέποτε ἐφάνη συντελεστικὸς πρὸς τὰς αἰτήσεις πολλῶν σεβαστῶν Ἀρχιερέων, ἐφ' ᾧ καὶ τὴν ἀγάπην καὶ τὸ σέβας αὐτῶν ἐπέσυρε.

Κατὰ τὸ 1720 ὁ Νεόφυτος προτίθετο ἵνα μεταβῇ καὶ τρίτην φορὰν εἰς Κωνσταντῆν, ἀλλὰ δὲν τῷ ἐπετράπη ἡ ἄδεια διὰ τῆς ἐξῆς Πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς Ἐπιστολῆς :

Ἐρώτατε Μητροπολίτα Ναυπάκτου καὶ Ἀρτης, ὑπέρτιμε καὶ ἐξαρχε πάσης Αἰτωλίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὴ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργέ, κύριε Νεόφυτε κτλ. διὰ τῆς παρούσης ἡμετέρας Πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς Ἐπιστολῆς δηλοποιούμεν κοινῶς τῇ Ἀρχιερωσύνῃ σου ὅτι ἐδῶ ἡκούσαμεν παρὰ τινων πῶς εἶχε σκοπὸν ἡ Ἱερότης σου καὶ ἐμελέτα νὰ ἐλθῇ εἰς τὰ ὧδε, καὶ μάλιστα χωρὶς ἡμετέρας Πατριαρχικῆς ἀδείας, τὸ ὅποιον καὶ ἀκούσαντες διαταράχθημεν οὐ μετρίως καὶ μᾶς ἐκακορρήνη τὰ μέγιστα ὑπολαβόντας ἀληθῆς τὸ λεγόμενον, ὥσάν ὅπου διὰ τοῦ ἀτάκτου καὶ παραλόγου τολμήματος ὅχι μόνον ἀνατρέπονται οἱ ὅροι καὶ Κανόνες τῆς Ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἐπικρατήσασα τάξις καὶ συνήθεια ἄνωθεν ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ προσέτι καταφρονεῖται τῆς Πατριαρχικῆς μεγαλειότητος τὸ ἄξιομα, καὶ καθυβρίζεται ἡ τιμὴ καὶ αἰδώς τοῦ πρεσβυτέρου καὶ γίνεται τὸ τοιοῦτον ἐπιχείρημα πρόσκομμα σκανδάλου καὶ ἀταξίας ἀρχὴ καὶ ἀπειθείας ὑπόδειγμα. Τοῦτου χάριν, τῆς ὑποθέσεως ταύτης συνοδικῶς κοινολογηθείσης, γράφοντες διὰ τοῦ παρόντος με-

τὰ τῶν περὶ ἡμῶν ἱερωτῶν Ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἐντελλόμεθα κοινῶς τῇ Ἀρχιερωσύνῃ σου νὰ κληθῇ εἰς τὴν ἐπαρχίαν σου ἡσύχως ἐπισκεπτόμενος τὸ ποιμνίον σου, καὶ μὴ τολμήσης ποσὼς μεταβῆναι ἢ ἀψεσθαι τῆς εἰς τὰ ὧδε ὁδοπορίας χωρὶς ἀδείας ἡμετέρας Πατριαρχικῆς, ὅτι ἐάν τολμήσῃς τι τοιοῦτον θέλεις κινδυνεύσει τὰ μέγιστα, καὶ θέλεις πειραθῇ δικαίως τὴν ὁργὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν κατὰ σοῦ ἀγανάκτησιν ἡμῶν πάντων, τὸ ὅποιον διὰ νὰ μὴν ἐπακολουθήσῃ ἰδοὺ προτρεπόμεθα καὶ συμβουλεύομεν σοι ἀδελφικῶς ποιῆσαι ὡς γράφομεν σοι καὶ προσέχειν καλῶς, ἵνα καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μετὰ τῆς Σῆς Ἱερότητας.

ἀ.κ. Γουλίου κβ.

Ὁ Κων)λεως ἐν Χριστῷ ἀδελφός.

(ἔπονται δέκα ὑπογραφαὶ Συνοδικῶν Ἀρχιερέων.)

Ἰδιαιτέρως ὅμως ὁ Πατριάρχης ἔγραψεν αὐτῷ τὰ ἐξῆς :
Ἐντελλόμεθα τῇ Σῇ Ἱερότητι, ὡς ποιεῖς ὡς γράφομεν, καὶ μὴ θελήσης νὰ σηκωθῇς νὰ ἐλθῇς ἐδῶ χωρὶς ἡμετέρας ἀδείας, ἀλλὰ νὰ ἀναπαύεσαι εἰς τὸ ποιμνίον σου, εἰ δὲ καὶ ἔχῃς καμμίαν δυσκολίαν ὅπου δὲν ἡμπορεῖς νὰ διατρίβῃς εἰς τὴν ἐπαρχίαν σου, δύνασαι νὰ ἀπέλθῃς ἢ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἢ εἰς τὰ Ἱωάννιννα, ἐδῶ δὲ χωρὶς ἡμετέρας ἀδείας νὰ μὴν ἐλθῇς ἐξ ἅπαντος, κατὰ τὸ κοινῇ δοῦσαν, ὥπερ ὑπέκλειν δεῖ τοὺς εὐγνώμονας καὶ ἐχέροντας καθὼς καὶ ἡ ἀρχιερωσύνῃ σου εἶναι.

Πάντως θαυμάσειε τις ἐπὶ ταῖς αὐστηραῖς ταῦταις ἐκκλησιαστικαῖς ἐντολαῖς τοῦ μὴ ἀπελθεῖν τὸν Νεόφυτον εἰς Κωνσταντῆν. Ἀλλ' ὅμως ἐκ τινων ἰδιαιτέρων ἐπιστολῶν γίνεταί γνωστὴ ἡ αἰτία, δι' ἣν δὲν τῷ ἐπιτρέπετο ἡ ἄδεια. Παραλείποντες τὰς λοιπὰς ἐπιστολάς, ἀποσπῶμεν τὰς ἐξῆς περικοπὰς τοῦ Ἡρακλείου Καλλιμάχου, γράφοντος ὅτι

» ἐζητήσαμεν τὴν ἄδειαν ἵνα ὑπάγωμεν εἰς τὴν πόλιν διὰ
 » νὰ θεραπευθῶμεν ἀλλὰ δὲν μᾶς τὸ ἐσυγχώρησαν οἱ Πα-
 » τέρεις (ἡ Σύνοδος) ὅχι τὸσον ὁ Προεστὼς (ὁ Πατριάρχης)
 » ἀλλὰ ὁ Νικαίας καὶ ὁ Νικομηδείας ἔχουν καὶ τὸν Χαλκη-
 » δόνος σὺν τῷ Βέρνης καὶ μόνον αὐτοὶ δὲν τὸν ἀφίνουν.
 » Ἀρτὴς καὶ Ἡρακλείας καὶ Μιτυλήνης νὰ μὴν ἀκούσωσι
 » παρρησίᾳ συνοδικῶς κυριάζονται λέγοντες, ἐνόσφζωσιν αὐ-
 » τοί, τὴν πόλιν Ἀρτὴς καὶ Ἡρακλείας δὲν τὴν βλέπουν.
 » Εὐρύκκαν μέσον τῶν κακῶν τοὺς θελημάτων τὴν κτίσιν
 » τῆς Ἐκκλησίας καὶ μὲ τὴν πρόφασιν αὐτὴν κάμουν ὅ,τι
 » θέλουν. Αὐτοὶ πέρνουν, αὐτοὶ δίδουν τὸν Προεστῶτα
 » τὸν λέγουν κἀτῆ κἀτω καὶ κἀθηται, σῆκω καὶ ση-
 » κώνεται· ἀλληλένδετοι ἀδισπᾶστος καὶ ἀλλήλοις
 » ἀσύμφωνοι, πλὴν καθ' ἑμῶν συνεσφιγμένον. . . διὸ
 » μαίνονται κατ' ἐμοῦ καὶ σοῦ ὁ πτωχὸς ὁ Θεσσαλονίκης
 » ἔγραψε πολλὰκις καὶ ἐπαρκαλέσας καὶ ἔταξεν ἱκανὰ . . .
 » ἀμὴ αὐτοὶ τὰ ἀνέτρεψαν καὶ ἐμπόδισαν μὲ τὸ νὰ ἡξεύ-
 » ρωσι πῶς δὲν εἶναι μὲ αὐτοὺς, καὶ τῷ ἔγραψαν νὰ μὴν
 » ἔλθῃ ὅτι παιδεύεται, ὁμοίως καὶ διὰ τὴν Πανιερότητά σου
 » . . . ἔλεγον γὰρ πῶς σὲ φέρουν Ἰγζάρι διὰ νὰ σὲ κάμουν Πα-
 » τριάρχην, καὶ πῶς εἶναι μὲ τὴν εἰδησίην μας, διὸ ἔλεγεν ὁ
 » Προεστὼς ἐγὼ Ἀρτίδες καὶ ξάρτιδες δὲν φοβοῦμαι καὶ
 » δὲν ξυπάζομαι.»

Μὴ δυνάμενος λοιπὸν ὁ Νεόφυτος ἀπελθεῖν εἰς Κ)λιν, καθὼς καὶ νὰ μείνῃ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ, ἄλλως τε κατατρυχόμενος ὑπ' ἀσθενειῶν, καὶ ἔχων πολλὴν τὴν εὐλάβειαν πρὸς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, μετέβη τῷ 1719 εἰς Ἁγίον Ὅρος καὶ ἐκοινοβίασεν εἰς τὴν Ἱερὰν Μονὴν τῶν Ἱερώων, προσκαίρως μὲν, ἀλλ' ἀνήγειρεν ἐν αὐτῇ οἰκήματα πρὸς κατοικίαν καὶ Ναὸν τοῦ ἁγ. Νεοφύτου ἐκ βάθρων ἤγειρε, μὲ τὴν ἀπόφασιν ὅπως, παραιτούμενος ἐκ τῆς ἐπαρχίας, ἐγκαταβίωσιν ἐν τῇ ρηθείᾳ Μονῇ. Πραγματικῶς ὁ Νεόφυτος ἐπανελθὼν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ παρητήθη κατὰ τὸ 1723 καταλιπὼν διάδοχον τὸν ἐπίσκοπον Βελλᾶς Ἰωαννίκιον, τῇ βᾶσει τοῦ ἐξῆς συμφωνητηρίου ἐγγράφου.

» Διὰ τοῦ παρόντος γράμματος γίνεται δῆλον ὅτι ἐπειδὴ καὶ ὁ Πανιερώτατος καὶ λογιώτατός μοι Δεσπότης καὶ γέρον ἅγιος Ἀρτὴς κύριος Νεόφυτος ἰδίᾳ καλοκάγαθῳ καὶ τῇ πρὸς ἐμὲ πατρικῇ στοργῇ κινήσει, ἠθέλησε καταλιπεῖν ἐμὲ τὸν ταπεινὸν διάδοχον τῆς ποιμαντικῆς προστασίας τῆς εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ, ἅτε δὴ τὸν ἡσύχιον καὶ ἀπράγμονα βίον τούτεῦθεν αἰρετισχόμενος καὶ τῆς κοσμικῆς τύρβης ἀναχωρήσαι προθυμηθεῖς, ὑπόσχομαι διὰ τοῦ παρόντος καὶ βεβαιῶ, ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ὁμνῶν, ὅτι ὅσαι ὁμολογίαι καὶ χρὴν ἢ χροτζέτιον ἢ ὅ,τι ἂν ἄλλο φανέλῃ, οὐ μὴν ἀλλ' εἰ καὶ διαβολὴ τις ἐνδίκως ἢ ἀδίκως ἐκ τῶν τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς κατὰ τῆς Α. Πανιερότητος κινήσει, ζημιᾶν αὐτῷ προξενούσα, εἶναι μὲ ὑπόχρεον ἐν τούτοις πᾶσιν ἀναλαμβάνειν τὸ βᾶρος καὶ τὴν ὀφειλὴν, εἰς τὸ μένειν ἀνενόχλητον καὶ ἀνεπηρέαστον καὶ ἀκαταζήτητον τὴν Α. Πανιερότητα. Πρὸς δὲ τούτοις ὑπεσχέθην ἀπαραιτήτως ἐν ὅσῳ ἐν τοῖς ζωσὶ διατελεῖ, στέλλειν κατ' ἔτος τῇ Α. Πανιερότητι ἀνὰ ἑκάτον γρόσια, καὶ ὠτοαρχίον ὁκάδας δώδεκα πρὸς κυβέρνησιν, ἀναντιρρήτως καὶ ἀπροφασίστως. Ἄν δὲ φανῶ ἀγνώμων καὶ ἀθετητὴς τούτων πάντων, ἔχομαι ἀντίδικον τὸν Θεὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀνταποδόσεως, καὶ εἶναι μὲ ὑπὸ παιδείαν ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἐν παντὶ κριτηρίῳ ἀναπολόγητον· ὅθεν εἰς ἀσφάλειαν ἔγραψα καὶ ὑπέγραψα τὸ παρὸν, οἰκείᾳ χειρὶ, κατησφαλισμένον καὶ ταῖς μαρτυρίαις τῶν Πανιερωτάτων καὶ λογιωτάτων ἁγίων ἀρχιερέων, καὶ δέδωκα τῇ αὐτοῦ φιλοστόργῳ Πανιερότητι.

ἁψκγ. κατὰ Δεκέμβριον.

Ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Βελλᾶς **ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΣ** ὑπόσχομαι.

Ὁ Ναυπάκτου καὶ Ἀρτὴς **ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΣ** βεβαιῶ.

Τὴν παραίτησιν τοῦ Νεοφύτου πληροφορηθέντες οἱ Χριστιανοὶ τῆς ἐπαρχίας μετὰ λύπης, ἀπηύθυναν παρὰ κλησιν πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Ἱερεμίαν, ὅπως ἀπατρέψῃ τὴν Πανιερότητά του ἀπὸ τὸν σκοπὸν τῆς παραι-

τήσεως, καὶ ἐξ ἧς παρακλήσεως γίνεται δῆλον ὅτι ὁ Νεόφυτος ἐπὶ εἰκοσαετίαν ποιμένας τὴν ἐπαρχίαν ἐπέσυρε τὴν ἀγάπην καὶ εὐχαρίστησιν τοῦ ποιμένου του.

Ἄλλ' ὅμως, ὁ Νεόφυτος, μὴ δεχθεὶς τὰς προτροπὰς καὶ παρακλήσεις ἵνα ἀποσύρῃ τὴν παραίτησίν του, μετέβη, ἐκκλησιαστικῇ ἀδείᾳ, εἰς Ἅγιον Ὅρος, καὶ ἐμόνασεν εἰς τὴν Μονὴν τῶν Ἱερώων, ἀκολουθῶς εἰς τὴν Ἱερὴν Μονὴν τῆς Μεγίστης Λαύρας, ἔνθα καὶ ἀπεβίωσε, καὶ ἐν ᾗ σώζεται πλᾶξ, ἐν ᾗ εἰσὶ γεγραμμένα τὰ ἐξῆς:

Ὡδε τὸ δέμας κεῖται τοῦ Νεοφύτου

Ναυπάκτου τε καὶ Ἀρτης τοῦ Ἀρχιεπίτου.

Μαυρομμάτης τὸ γένος ἐκ τῶν προγόνων.

ὃν ἡ Τριάς ἐγγράφει ἐν Βίβλῳ ζώντων.

αψμ.

Ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας του ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Νεόφυτος ἐκείνητο περιουσίαν οὐκ εὐκαταφρόνητον, τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, καθόσον πολλοὺς συνέδραμε καὶ ἰδίως λογίους καὶ πολλοὺς τῶν συναδέλφων του διευκόλυνε. Δι' ἰδίων του ἐξόδων, κατὰ τὸ 1724, ἐσύστησε καὶ διετήρησε Σχολεῖον ἐν τῇ νήσῳ Σκοπέλῳ, περὶ οὗ γράφων αὐτῷ ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Σιλβέστρος λέγει «ἐμύθομεν ἔτι ὅτι ἐσύστησε καὶ τὴν Ἀκαδημίαν εἰς Σκόπελον, καὶ ὅχι μόνον ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἄλλοι τὸ ἤκουσαν ἔδωσαν δοῦξαν τῷ Θεῷ ὅπου εὕρισκονται καὶ εἰς τοὺς καιροὺς μας τοιοῦτοι ζηλωταὶ καὶ ἔργων θεαρέστων ὑπερασπισταὶ καὶ συμπράκτορες. Ἐπειδὴ καὶ οὐδὲν ἔστι τῶν τῆδε Θεῷ τε καὶ ἀνθρώποις ἐπαινετώτερον, ὥς ἡ ὁδὸς τῆς σπουδῆς καὶ ἡ ταύτης ἐπέκτασις».

Ὁ δὲ Ἱεροσολύμων Χρυσάνθος τὰ ἐξῆς: «ἐμύθομεν πρότερον, καὶ τώρα ἐβεβαιώθημεν διὰ τοῦ τιμίου της ὅτι ἐσύστησε Σχολὴν εἰς τὴν Σκόπελον· τὸ ἐχάρημεν, καὶ βεβαίως ἐξαίρετον καλὸν καὶ ὠφέλειαν τοῦ ταπεινοῦ μας Γένους ἐκκρότησεν ἡ Πανιερότης της, ὅθεν καὶ περιμένει ἀθανάτους

μισθοὺς παρὰ τοῦ ἁγίου Θεοῦ· ἡμεῖς δ' ἀπερχόμενοι ἐν Κ[] πόλει θέλομεν στείλει τὸ ἴσον τοῦ συμφωνητικοῦ γραμματ[]τος».

ΑΛΕΞ. Π. Γ. ΕΥΜΟΡΦΟΠΟΥΛΟΣ.

ΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΙΝ ΣΧΟΛΑΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ.

(ἀνεγνώσθη ἐν τῇ τακτικῇ ΙΒ' συνεδρίᾳ)

Χάρις εἰς τὸν ἀγαθὸν ἑταῖρον καὶ ἡμέτερον σύμβουλον κ. Μιχαὴλ Θ. Παυλίδην, ἔσχον γνῶσιν ἐσχάτως σπανίου τινὸς μουσικοῦ βιβλίου τοῦ «Θεωρητικοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς», ὁπερ ἐξεπόννησεν ὁ ἀοιδίμος μητροπολίτης Δυρραχίου καὶ κατόπιν Προύσης τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Χρυσάνθος, ὁ ἐκ Μαδύτων τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, ἔλαβον δὲ πληρεστέρας τινὰς ἐιδήσεις περὶ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν Μουσικῶν σχολῶν, ὧν βέλτιον κατηρτισμένη εἶναι ἢ ἐν ἀρχαῖς τοῦ παρόντος αἰῶνος, παρὰ τῷ Πατριαρχείῳ, ἐν Κωνσταντ[]πόλει συστάσας· ἐντεῦθεν καὶ ἡ σημείωσίς μου αὕτη. ἡ ἀφορῶσα τὰς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων συστάσας Σχολὰς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς ἀποδίδει πῶς πλήρης.

Ἄλλ' ἀρχαιοτέραν Σχολὴν πρὸ τοῦ ΙΙ' αἰῶνος οὐδεμίαν εὔρον· Σχολὴ ὥς δὲ κατηρτισμένη οὐδεμία ὑπῆρχε, φαίνεται, καὶ τὸ ἀναλόγι τῆς Μ. Ἐκκλησίας τῆς Κων[]σταντινουπόλεως ἦν τὸ μέγα Σχολεῖον, ἔνθα ἐμορφώθησαν οἱ καλλίτεροι τῶν μουσικῶν, ὧν μόνα τὰ ὀνόματα διέσωσεν ἡμῖν φεισθεὶς ὁ χρόνος, ἐπίσης σεπτὰ καὶ πολὺτιμα ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἄλλοις γενέσι, καθὰ παραδίδωσιν ἡμῖν Δωρόθεος ὁ Μονεμβασίας ἐν τῷ πολυτίμῳ αὐτοῦ Χρονογράφῳ, (α) γνωστοὺς καταστήσας

(α) Χρονογράφος Δωρόθεου Μονεμβασίας· σελ. 428 τῆς ἐν Βενετίᾳ ἐκδό-

Γεράσιμον καὶ Γεώργιον, ψάλτας βεβαίως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, περὶ ὧν ὁ ἀοίδιμος Χρυσάνθος ἐν τῷ Θεωρητικῷ αὐτοῦ (6) οὐδὲν λέγει· ἡ πρώτη ὅμως Σχολὴ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἰδρυθεῖσα, ἀναφέρει τὴν σύστασιν εἰς τὸν Πατριάρχην Παΐσιον τὸν Β' τῷ 1727, καθὼς ἐν τινὶ χειρογράφῳ παρετήρησα, τοῦτο μόνον ἐνθυμούμενος ὅτι καὶ σιγίλλιον ἐπὶ τούτῳ ἐξεδόθη Πατριαρχικόν καὶ οἱ διδάσκαλοι ὠρίσθησαν. (γ) φαίνε-

σως τοῦ 1806: «ἐμαθὲ δὲ ὁ σουλτάν Μεχμέτης ὅτι οἱ Ῥωμαιοὶ γράφουν τὰς φωνὰς τῶν ψαλτῶν καὶ τῶν τραγουδιστῶν, καὶ ἐκράξεν τοὺς εἰς τὸ Παλάτι, καὶ εἶχεν ἕνα Πέρσην ἐκλεκτὸν, καὶ ὥρισε, καὶ ἐτραγουδίσεν· ὁ δὲ κύρ Γεράσιμος καὶ κύρ Γεώργιος οἱ ψάλται ἐγράφον τὰς φωνὰς τοῦ Πέρσου· ἐσχεδίασαν οὖν τὸ τραγούδι τοῦ Πέρσου, καὶ τότε ὥρισε νὰ τὸ ψάλλουν· καὶ ἐψάλαν τὸ καλλιώτερον παρὰ τὸν Πέρσην· ἤρεσέ του πολλὰ καὶ ἐθύμασε τὴν λεπτότητα τῶν Ῥωμαίων· καὶ ἐφιλοδώρησε τοὺς ψάλτας· ὁ δὲ Πέρσης, ὡς εἶδε πῶς εἶναι γοῦν οὗτοι τεχνίται ἐπροσκύνησέ τους.»

(6) Θεωρητικὸν Μέγας τῆς Μουσικῆς, συνταχθέν μὲν παρὰ Χρυσάνθου ἀρχιεπισκόπου Διόρχειου τοῦ ἐκ Μυδύων, ἐκδοθέν δὲ ὑπὸ Παναγιώτου Γ. Παλοπίδου, Πελοποννήσιου, διὰ φιλοτίμου συνδρομῆς τῶν ὁμογενῶν· ἐν Τεργέστῃ 1832· ἐν παραρτήματι προσέθηκεν ὁ μακαρίτης Χρυσάνθος ἀλφαριθμητικὸν κατάλογον ἑλλήνων μουσικῶν, ὃν ἀνετύπωσεν ὡς ἴδιον ὁ Θ. Παπαὶ Παράσχου Φωκαεὺς ἐν Κρητίδι Θεωρητικῷ καὶ Πρακτικῷ Ἐκκλησι. Μουσικῆς (ἐν Κων) πόλει 1842) προσθεὶς ἐν τῇ δυνάμει, ἡ συγχέας ἀγγραμμῆτος ἑτέρα ἢ τὸ αὐτὸ ὄνομα διχοτομήσας· παράδει. Ἀνδρέας Κρήτης καὶ Ἀνδρέας ὁ Ἱεροσολυμίτης — Ἀντώνιος ἱερεὺς καὶ μέγας Οἰκονόμος μνητῆς Ἱερεμίου Χαλκηδόνος (παρὰ Χρυσάνθου) Ἀρσένιος ἱερομόναχος ὁ μικρὸς, ἱερεὺς καὶ μέγας Οἰκονόμος, μνητῆς Ἱερεμίου Χαλκηδόνος (παρὰ Φωκαεὺς, ἀγνοοῦντι ὅτι ὁ αὐτὸς καὶ ἱερομόναχος καὶ μέγας Οἰκονόμος ἀδύνατον νὰ ᾖ)· ὅτι δ' ὁ τοῦ Χρυσάνθου κατάλογος τελειότερος δεικνύουσι τὰ περὶ Γεωργίου Κρητῆς λεγόμενα, Δανιὴλ Πρωτοψάλτου Κυζίκου, Ἰακώβου Πρωτοψάλτου, καὶ αὐτὸς Ἠρώστρατος ἀρ. εὐδάκιμος ἡ δυνάμη γενέσθαι· ὁ τῆς Κρητίδος ἐκδότης.

(γ) Τὴν σύστασιν τῆς Μουσικῆς ταύτης Σχολῆς ἀπέδωκε ἄλλοτε εἰς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Ἱερειῖον Γ', περιέχον τὴν πρώτην τοῦ ἀνδρὸς πατριαρχείων, ἐλλείψει πηγῶν, ἀρχὴ τοῦ 1727, ἀλλὰ κατόπιν ἐκ σημειώματός, πρὸς ἐμὲ τοῦ μακαρίτου Σφοκλίου Οἰκονόμου, ἔγνων ὅτι ὁ Ἱερειῖος εἶχεν ἐξωστῆ τὸν θρόνον περὶ τὰ τέλη τοῦ 1726 καὶ ἡ ὑπ' ἐμοῦ εἰς αὐτὸν ἀναγεγραμμένη ἐγκύκλιος ἐξεδόθη ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ Παΐσιου· ἐκ χειρογράφου δὲ σωζομένου ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Διόρου μανθάνω ὅτι συντάκτης τῆς ἐγκυκλίου ἐστὶν ὁ πολὺς τὴν τε θύραν καὶ ἐσω σοφίαν Χρυσάνθος Νιταρῆς, Πατριάρχης Ἱεροσολύμων (βλ. ἀνέκδοτος Ἐγκύκλιος Ἱερειῖου Γ' ἐκδ. Μ. Ι Γεδεών ἐν Κωνσταντινουπόλει 1872).

ται δ' ὅτι εἰς τὴν ἰδρυσιν τῆς Σχολῆς ταύτης ἀφορμὴν ἔδωκεν ἡ ἑλλειψὶς εἰδημόνων ψαλτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, οὗ ἕνεκα καὶ ὁ Παναγιώτης Χαλκίτζογλου, ἐπικληθεὶς οὕτως ἐκ πατρὸς Τραπεζουντίου Χαλκίτζη, μετέβη εἰς Ἁγίον Ὁρος, ἐκεῖ δὲ διδασθεὶς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Μουσικὴν παρὰ Δαμιανῶ μοναχῷ Βατοπεδινῷ, ἐπανῆκεν εἰς Κωνσταντινὴν, διορισθεὶς πρωτοψάλτης τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν ἄλλων Μουσικῶν παρευδοκιμῶν.

Πόσα ἔτη διήρκεσεν ἡ Μουσικὴ Πατριαρχικὴ Σχολὴ τοῦ 1727 ἀγνοῶ. Δευτέρα δὲ Σχολὴ Μουσικὴ ἐν Κωνσταντινὴ πόλει συνέστη τῷ 1776, ἐφ' ᾧ παρεκλήθη ὁ πρωτοψάλτης Δανιὴλ, ἐπὶ μισθῷ ἑτησίῳ γροσίων 400, δηλαδὴ 1200 φράγκων, νὰ διδάσκη μαθηματῆρι, ὠρίσθησαν δὲ καὶ δύο ἑτεροὶ διδάσκαλοι τῆς Σχολῆς, ὁ δομέστικος τοῦ δεξιοῦ χοροῦ Γακουμάκης καὶ ὁ Πέτρος ὁ Λαμπιδάριος. (δ) Ἦν δ' ὁ μὲν Δανιὴλ μαθητῆς τοῦ ἀνω σημειωθέντος Παναγιώτου Χαλκίτζογλου, ἐκ Τυρνάβου τῆς Θεσσαλίας, ἀποθανὼν τῷ 1789, Δεκεμβρίου 23, ἡμέρᾳ Σαββάτῳ, πρὸς ἐσπέραν (ε) ὁ δὲ Πέτρος ἦν ἐκ Λακεδαιμόνος καὶ ὁ Γακουμάκης ἡ Ἰάκωβος, Πελοποννήσιος ὡσαύτως, ἦν καὶ μουσικὸς καλὸς καὶ ποιητῆς, περὶ οὗ ἄλλοτε. Οὐδὲ περὶ τῆς Σχολῆς ταύτης γινώσκω ἀκριβῶς πόσον χρόνον διήρκεσεν.

Ἀλλὰ κἀλλιον ὀργανισμένην Μουσικὴν Σχολὴν εὗρισκω τὴν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἰδρυθεῖσαν, ἥτις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς σύστασιν καὶ ἐτέρων ἐπαρχιακῶν περὶ τῆς Σχολῆς ταύτης διέσωσεν ἡμῖν πληροφορίας τινὰς εὐγνώμων αὐτῆς μαθητῆς ὁ Πελοποννήσιος Παναγιώτης Πελοπίδης, εὐγνώμονας ἔχων καὶ ἡμᾶς διὰ τὰς καλὰς εἰδήσεις.

Κατ' αὐτὰς δὲ, τῷ 1814, Χρυσάνθος ἀρχιεπίσκοπος δριττὸς ὁ ἐκ

(δ) Ἀθηναίου Κομνηνοῦ Ἰγνάντιου τὰ μετὰ τὴν ἄλυσιν ἐν Κων) πόλει 1870 σελ. 535.

(ε) Θεωρητικὸν τὸ Μέγας Χρυσάνθου· μέρος δευτέρον σελ. XXXV.

Μαδύτων, Γρηγόριος ὁ Λαμπαδάριος ὁ Βυζάντιος καὶ Χουρμούζιος ὁ Χαρτοφύλαξ, μετὰ μακροχρόνιον ἐκκλισίαν μελέτην καὶ ἔρευναν, συνελθόντες καὶ συσκεφθέντες ἀνεκάλυψαν τὸν χρόνον εἰς τὴν Μουσικὴν, προσδιώρισαν τὴν καταμέτρησιν καὶ διαίρεσιν αὐτοῦ πολλαχῶς, τὰ διαστήματα τῶν ἑπτὰ τόνων, διὰ συστηματικῶν κλιμάκων, καθ' ὅλα τὰ γένη τῆς Μουσικῆς, τὰ διαστήματα τῶν φθορῶν, δι' ὧν γίνεται ἡ μετάβασις ἀπὸ ἤχου εἰς ἤχον, ἀπὸ γένους εἰς γένος καὶ ἀπὸ κλίμακος εἰς κλίμακον· μετέβαλον τοὺς μουσικοὺς χαρακτηρας ἀπὸ συμβόλων εἰς γράμματα· καὶ ἐν γένει τὸ πρότερον ἀκάνονιστον καθυπέβαλον εἰς κανόνας. Τοῦ συστήματος τούτου λαβὼν γνῶσιν ὁ ἀείμνηστος Πατριάρχης Κύριλλος Ζ' συνεκάλεσε Γενικὴν Συνέλευσιν, εἰς ἣν παρίσταντο οἱ ἐπιφανέστεροι τοῦ Γένους, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ἔξοχοι τῶν λογίων. Οἱ τρεῖς διδάσκαλοι ἐκεῖ ἀνέπτυξαν τὸ σύστημα αὐτῶν, ἡ δὲ ὑπερτελής Συνέλευσις, ἐπαινέσασα, συνέστησε Μουσικὴν Σχολὴν, εἰς ἣν τὸ μὲν πρακτικὸν μέρος τῆς ἱερᾶς τέχνης ὠρίσθησαν 'να διδάσκωσιν ὁ Γρηγόριος καὶ ὁ Χουρμούζιος, τὸ δὲ θεωρητικὸν ὁ Χρύσανθος. Ἡ δὲ διδασκαλία ὠρίσθη διετής. (ζ)

Καὶ ἐξέδωκε μὲν ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ Σύνοδος τὰς ἀπαιτούμενας ἐγκυκλίους· καὶ συνέστησε καὶ ἐφορίαν ἐπὶ τῆς Σχολῆς καὶ ἰδιαίτερον οἶκον διὰ τὴν διδασκαλίαν ὥρισε, ἀλλ' ἡ Σχολὴ ἐπὶ τῶν αἵματηρῶν ταραχῶν τοῦ 1821 διελύθη τέλει, καίτοι ἡ παραλυσία αὐτῆς ἤρξατο ἀπὸ τοῦ 1820, ὅποτε ὁ μὲν ἀρχιμανδρίτης Χρύσανθος, χειροτονηθεὶς μητροπολίτης Δυραχίου, ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ, ὁ Πρωτοψάλτης Γρηγόριος ἀπεβίωσεν, ὁ δὲ Χουρμούζιος ἐγκαταλειφθεὶς μόνος ἀπετάξατο τῇ διδασκαλίᾳ. Πολλοὺς δὲ μαθητὰς ἐμάρψωσεν ἡ Σχολὴ αὕτη καὶ ἐγένετο αἰτία 'να κατασκευασθῶσι καὶ ἐν Κων)πόλει μουσικοὶ χαρακτηρες, δι' ὧν ἐτύπωσεν ὁ Χουρμούζιος τὴν δίτομον 'Ανθολογίαν, πολ-

(ζ) Ἀυτῶν πρόλογος σελ. 6—7.

λὺς ἀπαλλῆξας τοῦ κόπου τῆς ἀντιγραφῆς, ὡς πρὸ αὐτοῦ ἔπραξεν ἐν Βουκουρεστίῳ Πέτρος ὁ Ἐφέσιος.

Ἡ Σχολὴ, μετὰ διετὴ εὐδόκιμον διδασκαλίαν, παρείχεν εἰς τοὺς τελειοφύλους αὐτῆς καὶ δίπλωμα διδασκάλου τῆς Μουσικῆς, οὗ τὸν τύπον διέσωσεν ἡμῖν ἡ εὐγνώμων φιλοπονία τοῦ ἀναφερομένου· εἶχε δ' οὕτως:

« Ἡμεῖς οἱ ὑπογεγραμμένοι διδάσκαλοι τῆς ἐν τῇ βασι-
» λευοῦσι ταύτῃ Γενικῆς Μουσικῆς Σχολῆς δηλοποιούμεν,
» πρὸς οὗς ἀγῆκει, ὅτι ὁ Παναγιώτης Πελοπίδας, Πελοπον-
» νήσιος, χρηματίσας παρ' ἡμῶν μαθητῆς, εὐδοκίμησεν ἀπο-
» χρώντως, καὶ εἶναι ἱκανὸς ἵνα, ὅπου ἂν ἀπέλθῃ, διδάσκη
» καὶ παραδίδῃ τὸ τε πρακτικὸν τῆς παρ' ἡμῶν διδασκαλίας
» νέας καὶ κατονικῆς μεθόδου τῆς Μουσικῆς, καὶ ὅσα μεθο-
» δικῶς ἀπαιτοῦνται πρὸς εἰσαγωγὴν θεωρητικῆς αὐτῆς. Ὁ-
» θεὸν καὶ εἰς ἐνδειξιν τούτου καὶ παράστασιν, ἐκδίδεται ἡ
» παροῦσα ἡμετέρα διδασκαλικὴ ἀπόδειξις, ἐπικυρωθεῖσα καὶ
» παρὰ τῶν ἐφόρων τῆς Μουσικῆς ταύτης Σχολῆς, κατὰ τὸ
» σύνθημα.»

Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1818 Σεπτεμβρίου 28.

(Εἶποντο αἱ ὑπογραφαὶ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν ἐφόρων.)

Οὕτως ἡ Σχολὴ μόλις ἐξαετίαν λειτουργήσασα ἐκλείσθη, καίτοι ἡ Μ. Ἐκκλησία ἀρετῇ ἐπροστάτευσεν αὐτὴν· γινώσκουμεν ἤδη (η) ὅτι, εἰς τὰς πρώτας ἐξετάσεις, ἃς ἐδωκαν οἱ μαθηταί, τοιαύτη πρόοδος ἐν πᾶσι παρατηρήθη πραγματουμένη, ὥστε ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ πρόκριτοι τοῦ Γένους ἐβράβευσαν τὸν ἕνα τῶν διδασκάλων, τὸν Χουρμούζιον, δόντες 10000 γρόσια, ἀκριβῶς ἰσάριθμα φράγκα, διότι ὁ μὲν ἕτερος διδάσκαλος ὁ Γρηγόριος ὑπῆρχε τετιμημένος τῷ ὀφικίῳ τοῦ Πρωτοψάλτου, ἀπολαύων τῆς καλῆς ἀπ' αὐτοῦ

(η) Κωνσταντῖος Α' τοῦ ἀπὸ Σινάίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως συγγράφει ἐλάσσονες· ἐκδιδόντος Θ. Ἀριστοκλέους· ἐν Κωνσταντινουπόλει 1836 σελ. 61.

ἀντιμισθίας, εἰς δὲ τὸν Χρυσάνθου ὑπέσχοντο προσεχῆ τὴν εἰς ἀρχιερέα προχείρισιν.

Βίους βίβλια τῶν διδασκάλων τῆς Σχολῆς ταύτης οὐδὲν πρὸς τοῦτον ἵνα γράψω, δυστυχῶς δὲ μόνου τοῦ Χουρμουζίου πλήρη γινώσκω τὴν βιογραφίαν (θ) περὶ δὲ Χρυσάνθου οὐδεὶς εἰσέτι τῶν τοσούτων λογίων αὐτοῦ συμπολιτῶν ἔγραψεν, ἐνῶ καθῆκον εἶχον πρῶτιστοι πάντων οἱ παρ' ἡμῖν μουσικοδιδάσκαλοι ἵνα μνησθῶσι τῶν διδασκάλων τῆς Σχολῆς ἐκείνης, ἧς ἡ σύστασις ἠλέκτρισεν ἐπαρχίας τε ἐλληνικῆς καὶ ἀποικίας, πρὸς εἰσαγωγὴν τοῦ μαθήματος τῆς Μουσικῆς ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς σχολαῖς.

Μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τάττω πρῶτην τὴν ἡγεμονικὴν αὐλὴν Βουκουρεστίου, ὅπου συνέστη Μουσικὴ Σχολή, περὶ τὸ 1817 ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1818, ἐν ᾗ ἐδίδασκον μὲν Πέτρος ὁ Ἑρέσιος μαθητὴς τῆς Μουσικῆς Σχολῆς τῆς νέας μεθόδου, ἀποβιώσας κατὰ τὸ 1840 (ι) καὶ ἐκδούς Ἀναστασιματάριον, καὶ Γρηγόριος ἱεροδιδάκωνος ὁ Χίος, οἵτινες ἀνέλαβον ἵνα ἐκδῶσι Μουσικὴν τινα Βιβλιοθήκην τῷ 1819, ἐφορος δὲ ἦν τῶν μουσικῶν σπουδῶν ὁ μέγας βόρνικος Γρηγόριος Μπαλλιάνος. Ἐν Βουκουρεστίῳ ἐχύθησαν κατὰ πρῶτον μουσικοὶ χαρακτῆρες καὶ ἐξεδόθη τὸ πρῶτον μουσικὸν βιβλίον κατὰ τὴν νέαν μέθοδον, τὸ ἐξῆς:

Νέον Ἀναστασιματάριον, μεταφρασθὲν κατὰ τὴν νεογραφὴν μέθοδον τῆς Μουσικῆς ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει μουσικολογιστῶν διδασκάλων καὶ ἐφευρετῶν τοῦ νέου μουσικοῦ συστήματος, ὃν πρῶτον εἰς φῶς ἀχθὲν διὰ τυπογραφικῶν χαρακτῆρων τῆς Μουσικῆς ἐπὶ τῆς θεοσηρτικῆς ἡγεμονίας τοῦ ὑψηλοτάτου ἡμῶν αὐθέντου πάσης Οὐγκροβ.λαχίας κυρίου κυρίου Ἀλεξάνδρου Νικολάου Σούτζου Βοεβό-

δα' ἀρχιερατεύοντος τοῦ Πατριωτάτου μητροπολίτου Οὐγκροβ.λαχίας κυρίου Διορυσίου. Ἐκδοθὲν σπουδῇ μὲν ἐπιτόνῳ τοῦ μουσικολογιστῆς κυρίου Πέτρου τοῦ Ἑρέσιου, φιλοτίμῳ δὲ προκαταβολῇ τοῦ Πατριωτάτου ἀρχόντος μεγάλου Βορνίκου κυρίου Γρηγορίου Μπαλλιάνου. Ἐν τῷ τοῦ Βουκουρεστίου γενομένῳ Τυπογραφίῳ 1820. (σχήμα Δον μικρόν· σελ. α—ι. 1—270.)

Ὁ Ἑρέσιος Πέτρος, προσφωνῶν τὴν βίβλον Γρηγορίου Μπαλλιάνου, Μεγάλου Βορνίκου, ἀνδρὶ φιλομουσιστῆ καὶ φιλοκάλῳ, εὐγνωμοσύνης ἐνεκεν, ἀκρίτως (λέγει) εἰς τοὺς δεινοὺς τῶν λόγων δημιουργοὺς ἵνα πλεῖστον ἀξίως τὰ εἰς τὸ μουσδαστεπτον ὑποκείμενόν σου ἐπανήκοντα ἐγκώμια. Αὐτοὶ ὅς ἐπαινῶσι τὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας θεάρεστον ζήλόν σου, τοῦ φωτισμοῦ τῶν ὁμογενῶν σου διακκῇ ἔρωτα, καὶ τ' ἄλλα τῆς ἀγαθῆς καὶ φιλομούσου ψυχῆς σου τὰ τρανώτατα δειγμάτων. Ἐκ τοῦ προλόγου ὡσαύτως μαθητόμεν ὅτι ὁ Πέτρος, (διδάσκων ἐν τῇ ἡγεμονικῇ Μουσικῇ Σχολῇ Βουκουρεστίου ἀπὸ τοῦ 1817—1820) χρηγοῦντος τοῦ Μπαλλιάνου τούτου, ὠδήγησεν ἕνα τῶν ἐν Βουκουρεστίῳ χρυσοχόων Σεραφεῖμ Χριστοδούλου, ὅστις ἔχουσε μουσικοὺς χαρακτῆρας.

Ἡ αὐλὴ τοῦ Ἰασίου ὡσαύτως ἐφρόντισεν ἐνωρὶς περὶ διδασκαλίας ἐκεῖσε τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς καὶ τῷ 1816 προσεκάλεσεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τὸν ἱεροδιδάκωνον Γρηγόριον Χίον, μαθητὴν καὶ ὁπαδὸν τοῦ νέου συστήματος, ὅπως ψάλλῃ ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ, ἐκ δεξιῶν, διδασκῶν καὶ τρεῖς ὑποτακτικοὺς μαθητάς τοῦ ἀγίου Μολδαυίας, ἐπὶ μηνιαίῳ μισθῷ γροσίων 300 (φράγκων). Ἐδίδασκεν ἐν Ἰασίῳ ὁ Γρηγόριος δέκα ἀκόμη μαθητάς τὴν νέαν Μουσικὴν, ἀντὶ 30 κατὰ μῆνα γροσίων. Ὁ Χρυσάνθος (κ) γράφων πρὸς τὸν Γρηγόριον λέγει «ἐχάρημεν διὰ τὴν εἰς Μολδαυίαν εὐδοκίμησίν σου, διὰ τὸν πόθον, ὃν γράφετε ὅτι

(θ) Κωνσταντίνου Α' συγγράμμι ἐκείστας· προλεγμ.

(ι) Κρητὶς θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς τῆς Ἐκκλησ. Μουσικῆς· ὑπὸ Θ. Π. Παράσχου Φωκίας· ἐν Κων/πόλει: 1812 σελ. 40 τοῦ προσηγήματος.

(κ) Ἴδε Λόγιον Ἑρμῆν 1817, σελ. 226—227.

πολλοί τῶν αὐτῶν εὐγενῶν δεικνύουσι πρὸς στερήσιν τῆς νεοσυστάτου μεθόδου τῆς διδασκαλίας τῆς Μουσικῆς».

Τρίτη Ἑλληνικὴ ἀποικία ἡ τῆς Ὀδησσοῦ προσεκάλεσεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Ἀνθιμον ἱεροδιῶκον ὁπαδὸν τοῦ νέου συστήματος (λ) ἐνῶ ἡ ἐν Βιέννῃ Ἑλληνικὴ κοινότης προσεκάλει ὡς μουσικὸν καὶ ἱερέα τὸν Λεσβίου Γρηγόριον Καλαγχάνην, τοῦ δὲ νέου συστήματος ἀντιπρόσωπος ἐκκαλεῖτο εἰς Ἰάσιον, μετὰ τὸν Γρηγόριον Χιον, τρίτος, ὁ Γεώργιος Λεσβίος, μαθητὴς Καλλινίκου Λεσβίου ἐκείνου, τοῦ γράψαντος ἐναντίον τῆς νέας μεθόδου καὶ γραμμικτὴν τοῦ παλαιοῦ τῆς Μουσικῆς συστήματος (μ).

Μαθηταὶ τῆς Μουσικῆς Σχολῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως προσεκαλοῦντο εἰς διάφορα μέρη προτιμώμενοι ἐτέρων παρὰ διαφόροις διδασκάλους μαθητευσάντων (ν) γινώσκοντες δὲ Δημήτριον δεξιὸν καὶ Ἀλέκον ἀριστερόν ψάλτην τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Μεγάλου Ρεύματος ἐν τῷ Βισπόρῳ, ὃν ὁ Δημήτριος ἐδίδασκε περὶ τοὺς εἴκοσι μαθητὰς Δημήτριον Βουτυρῶν διορισθέντα διδασκαλὸν τῆς Μουσικῆς ἐν τῇ Σχολῇ τῆς Χίου· Κωστὴ Ἀγιοσταφίτην διδασκαλὸν ἐν Αἴνῳ (ξ) Βασιλείον Γεωργίου, Ἑλληνα ἐκ Βλαχίας, ψάλτην τοῦ ἐν Ἰασιῶ Μετοχίου τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ διδασκόντα τὴν Μουσικὴν, κατὰ τὸ νέον σύστημα, ἐν τῇ τοῦ Μετοχίου τούτου Σχολῇ· Κωνσταντῖνον Χιον διδασκαλὸν τῆς νέας Μουσικῆς ἐν Ἀ-

(λ) Δόγιος Ἑρμῆς 1818, σελ. 574 κ. ἑξ.

(μ) βλ. ἡ Λεσβία· ὡδὴ ἡ ἱστορικὸν ἐγκώμιον τῆς Λέσβου, μετὰ σχολίων ὑπὸ Σταυράκη Α. Ἀναγνώστου· ἐν Σμύρνῃ 1850 σελ. 61, 63 παρβλ. περὶ Καλαγχάνη τὸ τοῦ Ἰ. Δεκιγγάλλα Σχεδιάσμα κατόπιν Νεοελλ. Φιλολογίας σελ. 42.

(ν) Τοιοῦτος διδάσκαλος ἦν Γεώργιος ὁ Κρής, διδάσκων κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ Φανάριον, ἐν Χίῳ ἀκολουθῶν καὶ τέλος ἐν Κυθωνίαις, ὅπου ἀπεβίωσε τῷ 1816, σχεδὸν καθ' ὃν καιρὸν προσεκαλεῖτο διδασκαλὸς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μουσικῆς Σχολῆς.

(ξ) Δόγιος Ἑρμῆς 1817, σελ. 227.

δριανουπόλει (ο). Ἐδίδασκον δὲ τὴν Μουσικὴν Ἰωάννης Λεσβίος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Σχολῇ τῆς Μιτυλήνης τῷ 1819, Ζαφύριος Σμυρναῖος ἐν Κυθωνίαις καὶ ὁ Γεώργιος Μανουὴλ ἐν τῇ πατριδι αὐτοῦ Σμύρνῃ.

Τὰ ὀλίγα ταῦτα, ἀγαπητοὶ συνεταιριοί, ἡδυνάμην ἂν ἀκριβῶσαι περὶ τῆς ἐν ἀρχαίς τοῦ παρόντος αἰῶνος Πατριαρχικῆς Μουσικῆς Σχολῆς, ἧς τὰ μαθήματα παρεδίδοντο ἐν ἰδίᾳ οἰκίᾳ λιθοκτίστῳ, παρὰ τὸ τεῖχος τοῦ Βαλατᾶ, ἥτις ἡγοράσθη κατὰ τὸ 1817 (π).

Ἰ Τί πρὸς ἡμᾶς;

Νομίζω ὅτι βλασφημεῖ ὁ λέγων τοῦτο· καὶ ὀλίγα ἔτη διακρέσασα ἡ Σχολὴ αὕτη τοσούτης κινήσεως ἐγένετο αἰτία, τοσούτου κηλοῦ δυνάμενη καὶ ἵνα γίνῃ ἀφορμή, εἴπερ διετηρεῖτο· πρόσθετε ὅτι τῷ 1817 ἡσχολεῖτο εἰς συγγραφὴν (ρ) θεωρητικῆς τῆς Μουσικῆς ὁ πρωτοσύγκελος Φιλόθεος καὶ κηρύττεται τοῦτο ὡς ἐν ἄμμεσον ἀποτέλεσμα τοῦ καλλιστεφάνου ἐκείνου ἀγώνος· τοιοῦτον δὲ θεωρήσατε καὶ τὴν εἰς τὴν Μουσικὴν ἐξέσκησιν πολλῶν λογίων, οἳ οὐκ ἔστιν ἡλίας Κανδύλης Τραπεζούντιος (σ) καὶ ἄλλοι. Τοῦ καλοῦ τούτου ἀγώνος γινώσκουμεν τὸ στάδιον καὶ τὸ βῆθρον τῶν ἐλλανοδικῶν. Ἀρκεῖ καὶ τοῦτο.

Διότι πᾶσα πρᾶξις τῶν πατέρων ἡμῶν ἦν προῖον ἀρετῆς καὶ αὐταπαρνησίας, οὐχὶ δὲ κούφης καὶ ματαίας δοξοκομίας· διὰ τοῦτο καὶ εἶπον ἄλλοτε καὶ φρονῶ ὅτι τῆς παρελθούσης ἐκείνης γενεᾶς καὶ τοῦ ἐξατμισθέντος, οὕτως εἰπεῖν, Ἑλληνικοῦ πνεύματος, προϊόντα τοῦ λόγου, τῆς μνήμης

(ο) Ἀναστασιματᾶριον Πέτρου Ῥφείου ἐν καταλόγῳ συνδρομητῶν.

(π) Δόγιος Ἑρμῆς ἐνθ. ἀνωτ. βλ. Κωνσταντίου Συγγραφαὶ ἐλάσσονες· προλγμ.

(ρ) Ἐνθ. ἀνωτ. ὅπου ὁμως οὐδεμίαν ἐτέραν δίδωσι πληροφορίαν περὶ τοῦ Φιλοθέου τούτου.

(σ) Σάββα Ἰωαννίδου Ἱστορία καὶ Στατιστικὴ Τραπεζούντος· ἐν Κων. πόλει 1870. σελ. 152.

τῆς φαντασίας εἰσὶ δι' ἡμᾶς θλίψη πολὺτιμος λειψάνων ἀ-
γίων, καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν ἀποπνεύουσα εὐωδία ἀρετῆς ἀληθοῦς
καὶ παιδείας ἀληθοῦς καθαγιάζουσα ζωοποιεῖ τοὺς θαυμα-
στάς τῶν ἱερῶν ἐκείνων πρᾶξεις.

Μ. Ω. ΓΕΔΕΩΝ.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΤΑΙΡΙΑΣ

ΤΩΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ.

κατὰ τὴν Α' καὶ Β' τριμηνίαν τοῦ Α' ἔτους.

1) Ἀπάντησις τοῦ ἐπιτίμου μέλους

ΡΙΧΑΡΔΟΥ ΦΟΙΡΣΤΕΡΟΥ

καθηγητοῦ τοῦ ἐν Ροστόκη Πανεπιστημίου.

Ἐν Ροστόκῃ 10]22 Δεκεμβρίου 1879.

*Τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑταιρίᾳ τῶν Μεσαιωνικῶν
Ἑρευνῶν,*

Χάριν ἣν ἔχω μεγίστην ἀποδίδωμι τῆς τιμῆς, ἥ με κο-
σμεῖν ἐβούλετο μέλος ἐπίτιμόν με ἐλομένη παμψηφεί, καὶ
περ τοσαύτης τιμῆς οὐκ ἄξιον ὄντα, ὑπισχνοῦμαι δὲ πάντα
ποιήσκειν, ὅπως αὐτῆς ποτε ἄξιος γένωμαι. Τὸν σκοπὸν προ-
τεθειμένον τῇ Ἑταιρίᾳ οὐ μόνον μάλιστα ἐπαινῶ, ἀλλὰ καὶ
ὠφελεῖν, ἥ περ οἷός τ' εἶην, βουλοίμην ἂν. Ὡς τύποις ἐκ-
δώσω διατριβὰς θιγούσας ἐποχὰς τῆς μεσότητος ἱστορίας
τοῦ Ἑλληνισμοῦ χαίρῃσω πέμπων τῇ Ἑταιρίᾳ, ὧν ἐκδέδω-
κά τινα ἤδη νῦν διὰ τοῦ φιλτάτου Γεδεῶν πέμπω.

Δέξασθε, καλοὶ καγαθοὶ ἄνδρες, τοὺς ἀδελφικούς ἄσπα-
σμούς τοῦ ἐταίρου

ΡΙΧΑΡΔ ΦΟΙΡΣΤΗΡ.

2) Ἀπάντησις τοῦ ἐν Ἀθήναις ἀντεπιστέλλοντος

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΙΡΗΝΙΔΟΥ.

Τῷ ἀξιοτιμῷ προέδρῳ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑταιρίας
τῶν Μεσαιωνικῶν Ἑρευνῶν.

Ἀσμένως ἔλαβον τὴν ἀπὸ 27 τοῦ λήξαντος Νοεμβρίου ἐπιστολὴν τῆς ἐντιμότητός σας καὶ τὸν Κανονισμόν τῆς ἡς προϊστασθε ἑταιρίας μετὰ τῆς ἀπὸ 22 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐντύπου προκηρύξεώς σας, καὶ ὑπερευχαριστῶ τοὺς κυρίους Ἑταίρους, ὅτι ἤξιωσαν νὰ μὲ ὀνομάσωσι μέλος αὐτῆς ἐν Ἀθήναις ἀντεπιστέλλον, διὰ τινὰ ὑπ' ἐμοῦ τυπωθέντα φυλλάδια. Εὐχομαι τῷ παναγάρῳ Θεῷ νὰ δυνηθῶ εἰς τὸ μέλλον, εὐκαιρίας δοθείσης, νὰ φανῶ ἰσχύιος τῆς ἀποδιδρυμένης μοι ταύτης τιμῆς συντελῶν τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὸν εὐγενῆ τῆς Ἑταιρίας ἐθνικὸν σκοπόν.

Διὰ τοῦ προλαβόντος ταχυδρομείου ἀπέστειλα ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς ὄνομα τῆς Ἑταιρίας ἀνὰ ἓν ἀντίτυπον:

α) Ὀμιλίαν τινὸς περὶ τοῦ ἐφευρετοῦ τῆς τυπογραφικῆς τέχνης Ἰωάννου Γουτεμβέργιου, ἐν συνόψει δὲ καὶ περὶ τῶν μέχρι τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος Ἑλληνικῶν τυπογραφείων· β) τῶν ἐν Νέᾳ Ἐφέσῳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐθνεγερσίας τοῦ 1821 τραγικῶν συμβάντων ἢ ἀναμνήσεων τινῶν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος—καὶ γ) τῶν Ἰονίων νήσων ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τῆς Ἑνετίας καὶ τὴν Ἀγγλικὴν προστασίαν καὶ τῆς ἐν αὐταῖς Ἑλληνικῆς ποιήσεως μετὰ περιλήψεως τινος τῆς ἀρχαίας αὐτῶν ἱστορίας ὑπὸ τῆς κομῆσεως Δόρας Διστρίας (μεταφράσεως ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ).

Δέξασθε, κύριε πρόεδρε, τὰς πρὸς τὴν ἑταιρίαν εὐχαριστίας μου καὶ τοὺς ἐγκαρδίους χαιρετισμούς μου.

Ἐξ Ἀθηνῶν τῇ 11 Δεκεμβρίου 1879.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΕΙΡΗΝΙΔΗΣ.

3) Τοῦ Ἀθηνῆσι Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσέου».

Ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Ἰανουαρίου 1880.

Ἀριθμ. πρωτοκ. 3493.

Πρὸς τὸν κύριον Πρόεδρον τοῦ Συλλόγου
τῶν Μεσαιωνικῶν Ἑρευνῶν.

Εἰς Κωνσταντινουπόλιν.

Κύριε Πρόεδρε.

Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος μετὰ χαρᾶς ἔγνω ἐκ τοῦ ἐγκυκλίου ὑμῶν γράμματός τὴν σύστασιν τοῦ καθ' ὑμᾶς Συλλόγου, ὁμοφώνως δ' ἀπεφάσισε τὴν συναφὴν μεθ' ὑμῶν φιλικῶν σχέσεων, αἵτινες πεποιθήμεν ὅτι εἰς ἀμφοτέρους τοὺς Συλλόγους θέλουσι σὺν τῷ χρόνῳ ἀποβῆ ἴσιν ὠφέλιμοι.

Συγχαίροντες ὑμᾶς ἐπὶ τῷ ὑμετέρῳ ἔργῳ καὶ ἀσπαζόμενοι ἀδελφικῶς σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ δεχθῆτε συνάμα τὴν δικεθεβλίωσιν τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐξαιρέτου ἡμῶν ὑπολήψεως.

Ἀπόντος τοῦ Προέδρου

Ὁ Ἀντιπρόεδρος

I. X. ΒΑΜΒΑΣ. (Τ. Σ.) Ὁ Γεν. Γραμματεὺς

M. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ.

4) Τοῦ Ἀθηνῆσι Φιλολογ. Συλλόγου «Βύρωνος».

Ἀριθμ. πρωτοκ. 3009.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 2 Ἀπριλίου 1880.

Ἀξιότιμε Κύριε,

Μετὰ μεγάλῃς εὐχαριστήσεως ὁ ἡμέτερος Σύλλογος, πληροφορηθεὶς διὰ τοῦ ἀπὸ 22 Νοεμβρίου ἐγγράφου Ὑμῶν τὴν σύστασιν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ὑμετέρας Ἑταιρίας, σπεύδει ὅπως συγχαρῇ ὑμᾶς ἐπὶ τῷ μεγάλῳ ἔργῳ, ὅπερ ἀνελάθετε καὶ εὐχέται, ὅπως αἰσίως προβῇτε εἰς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ σκοποῦ ὑμῶν. Παρακαλεῖ δὲ συγχρόνως ὑμᾶς, ὅπως ἐν πάσῃ περιπτώσει μετὰ θάρρους ἀποτείνησθε πρὸς αὐτὸν, ἐν νομίσῃτε ὅτι δύναται καὶ οὗτος νὰ φανῇ διὰ τῆς συνεργασίας αὐτοῦ κατὰ τι χρήσιμος.

Διαβιβάζοντες Ὑμῖν ταῦτα κατ' ἐντολὴν τοῦ Συλλόγου, οὗ ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ προῖστήμεθα. παρακαλοῦμεν νὰ δεχθῇτε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς μεγίστης πρὸς Ὑμᾶς ὑπολήψεως ἡμῶν.

Ὁ Πρόεδρος (Τ. Σ.)

ΠΑΝΑΓΗΣ ΡΑΖΗΣ.

Ὁ γεν. γραμματεὺς

ΜΑΡΚΟΣ ΜΙΝΔΑΛΕΡ.

Ἀξιότιμον Κύριον Πρόεδρον

Ἑταιρίας Μεσαιωνικῶν Ἑρευνῶν.

Εἰς Κωνσταντινούπολιν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ Α' ΤΕΥΧΟΥΣ.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΗΠΟΥΡΙΔΟΥ — Ἡ τελευταία τρια- κονταετία καὶ ὁ Ἑλληνικὸς μεσαίων	σελ. 1—55
ΜΑΝΟΥΗΛ Ι. ΓΕΔΕΩΝ — Ἐνεπίγραφα βυζαν- τινὰ κερήμια (ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Ἑταιρίας)	» 56—58
ΣΑΒΒΑ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ — Εὐκτήριοι τῆς Ἀγίας Θεοδοσίας	» 58—61
Μ. Ι. ΓΕΔΕΩΝ — Ἡ τιμὴ τῶν βιβλίων ἐν ἁρ- χαῖς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος	» 61—65
ΑΛΕΞ. Π. Γ. ΕΥΜΟΡΦΟΠΟΥΛΟΥ — Νεόφυτος Μαυρομύτης	» 65—87
Μ. Ι. ΓΕΔΕΩΝ — Σχολαὶ τῆς Ἐκκλησ. Μου- σικῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν	» 87—96
Ἀλληλογραφία Α' — Β' τριμηνίας	» 96—100

ΤΟ Β' ΤΕΥΧΟΣ (ἐργασίαι Γ' τριμηνίας)

ἐκδίδεται κατὰ Σεπτέμβριον καὶ περιλαμβάνει :

- Ι. ΚΗΠΟΥΡΙΔΟΥ : Ἀνέκδοτον μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ —
Ἐπιτύμβια τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν Ἑλληνικῶν νεκροταφείων
— ΜΙΧΑΗΛ ΗΣΑΙΑ : Ἀγορευτικὰ Ὑπομνήματα — ΣΑΒΒΑ
ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ : ὁδοὶ — ρῦμαι — γέφυραι παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς
— ΜΑΝΟΥΗΛ ΓΕΔΕΩΝ : Λόγιοι καὶ Βιβλιοθήκαι τῆς ἐν Ἀ-
θῶ Μονῆς τῶν Ἱερώων — Βυζαντινὰ ἐπιτύμβια μονογράμ-
ματα καὶ οἰκίσματα — ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΧΡΥΣΑΝΘΙΔΟΥ : Συμ-

τάξεις ἐν τῇ μετὰ τὴν ἄλ-
ωσιν —